

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA

MĀLPILS NOVADS IEDZĪVOTĀJU ATMIŅU STĀSTOS

BAKALĀURA DARBS

Autore: Ilze Vilciņa

Stud.apl.iv09059

Darba vadītājs: M.sci.soc. lektore Iveta Kalniņa

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba temats ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Šī pētījuma mērķis ir iepazīt un izpētīt Mālpils novada vēsturi laika posmā no 2.pasaules kara līdz 90.gadiem (ieskaitot) caur iedzīvotāju mutvārdu liecībām. Pētījumā tika intervēti 6 vietēji novada iedzīvotāji- Irēna Saukuma, Venēra Balode, Andris Kerselis, Velta Gacke, Biruta Veckunga un Velga Skačko. Pētījuma laikā ir iegūtas mutvārdu liecības par Mālpili un intervētāju likteni laika posmā no Otrā pasaules kara līdz 90.gadiem. Bakalaura darbs sastāv no ievada, literatūras analīze un teorijas apraksts, pētījuma metodoloģijas, empīriskās bāzes un apraksta par Mālpils novadu.

Atslēgvārdi: mutvārdu vēsture, dzīvesstāsti, atmiņu stāsti, novadpētniecība, Mālpils vēsture

ANNOTATION

The theme for graduations work is “The district of Malpils in memory stories of its people”. The aim of this research is to learn about the history of Malpils in the period of Second World War until the 90s (inclusive), through the oral evidences of its people. In the research there were interviewed six locals of the district - Irēna Saukuma, Venēra Balode, Andris Kerselis, Velta Gacke, Biruta Veckunga and Velga Skačko. Research result is the oral evidences about Malpils and the fate of the interviewed persons through the Second World War untill the 90s. Graduations work consists of the introduction, literary analysis and theory description, research methodology, empirical base and the description of Malpils district.

Keywords: oral history, history, memories, regional studies, history of Malpils

SATURS

<i>IEVADS</i>	5
1. MUTVĀRDU VĒSTURES JĒDZIENS, TĀ NOZĪME SABIEDRĪBĀ	9
1.1. Jēdzienu skaidrojums	9
1.2. Sociālā konstruktīvisma teorija	11
1.3. Mutvārdu vēstures nozīme	11
1.4. Sociālās atmiņas jēdziens un nacionālā identitāte.	13
1.5. Autobiogrāfiskie stāstījumi un dzīvesstāsti kā mutvārdu vēstures pētniecības metode	14
2. MUTVĀRDU VĒSTURES IZMANTOŠANA	17
2.1. Mutvārdu vēstures avotu izmantošana un publicēšana	17
2.2. Mutvārdu vēsture internetā un novadpētniecībā	18
3. MUTVĀRDU VĒSTURES AVOTU VĀKŠANAS UN PIERAKSTĪŠANAS METODIKA	21
3.1. Mutvārdu liecību vākšana	21
3.2. Intervēšanas metodika, stāstītāju izvēlēšanās un sagatavošanās intervijai	22
3.3. Mutvārdu avotu īpatnības un ticamība.	23
4. PĒTĪJUMI UN PUBLIKĀCIJAS MUTVĀRDU VĒSTURĒ	26
4.1. Nacionālais Mutvārdu vēstures projekts	26
4.2. Citi pētījumi un publikācijas	27
5. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN INFORMĀCIJA PAR MUTVĀRDU LIECĪBU SNIEDZĒJIEM	29
5.1. Pētījuma metodoloģija	29
5.2. Atmiņu stāstu autori	30
6. MĀLPILS 20.GADSIMTĀ	32
6.1. Vispārīgā informācija par Mālpili un ciemata izveidošanos	32
6.2. Otrais pasaules karš Mālpilī	34
6.3. Deportācija un kolektīvizācija Mālpilī (1940.g.- 1955.g.)	41
6.4. Izglītība un kultūra	44
6.5. Mālpils bibliotēka	48
7. Novadnieki	51
REZULTĀTI UN DISKUSIJAS	54
SECINĀJUMI	56
PATEICĪBA	58
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	59
PIELIKUMI	62
Pielikums Nr.1.	63

Pielikums Nr.2.	64
Pielikums Nr.3.	65
Pielikums Nr.4.	66
Pielikums Nr.5.	67
Pielikums Nr.6.	68
Pielikums Nr.7.	73
Pielikums Nr.8.	77
Pielikums Nr.9.	80
Pielikums Nr.10.	84
Pielikums Nr.11.	92

IEVADS

Temata aktualitāte un norobežojums

Novadpētniecība vienmēr ir aktuāla gan pagātnē, gan tagadnē, jo cilvēki nedzīvo mūžīgi, un ir svarīgi apzināt novadnieku likteņus, kā arī pagasta vēsturi - ir taču svarīgi nodot nākamajām paaudzēm šo kultūras mantojumu- atmiņu stāstus.

Tas vienmēr ir interesanti uzzināt kaut ko jaunu par savu dzīvesvietu. Par to kāds novads bijis pašos pirmsākumos, kas noticis kara un pēckara gados, kolektivizācijas laikā līdz pat valsts neatkarības atjaunošanai un kādi bijuši paši iedzīvotāji. Bija interesanti noskaidrot pašu iedzīvotāju domas, par to kā dažādā varas maiņa valstī ietekmējusi novada un tā iedzīvotāju dzīves. Uzzināt kādi svarīgi notikumi notikuši novada teritorijā kara un pēckara gados, kādas kaujas notikušas novada teritorijā un vai vietējie tajās piedalījušies

Sakarā ar 20.gadsimta vēsturi svarīga ir totalitārisma seku dokumentēšana, kas arī ir aktuāla, jo visa informācija vēl nav apzināta. Lai temats būtu precīzāks un ne tik plašs, hronoloģiski pētījumā tiks iekļauti atmiņu stāsti par 2.pasaules karu un 20.gadsimta 2.pusi. Bija interesanti uzzināt, kā cilvēki centušies pārdzīvot tieši kara gadus un pēckara krīzi.

Problēmsituācija, pētījuma problēma

Novada vēsture jau agrāk ir pētīta no dažādiem aspektiem. Mālpils novadpētniecības muzejā ir pieejami dažādi materiāli par novadu un tā iedzīvotājiem, taču ir ļoti maz tādu materiālu, kas būtu fiksēti atmiņu stāstu veidā. Galvenokārt ir pieejamas dažādas fotogrāfijas un citi personīgie dokumenti, kas nodoti muzejam, no iedzīvotāju personīgajiem krājumiem. Tāpēc nepieciešams apkopot tieši atmiņu stāstus, jo tās ir unikālas vēstures liecības, kuras zūd līdz ar cilvēkiem.

Teorētiskā bāze.

Bakalaura darbā izmantota sociālā konstruktīvisma teorija, kas raksturo sabiedrības un atsevišķu indivīdu savstarpējo mijiedarbību. Atsevišķam indivīdam sadarbojoties ar citu indivīdu tiek veidots sociālais tīkls. Šajā gadījumā to veido Mālpils novada iedzīvotāji, sadarbojoties savā starpā veidojot sava novada vēsturi. Teorētisko bāzi papildina zinātniskā literatūra par mutvārdu vēsturi, atmiņu stāstiem, dzīvesstāstiem un sociālo atmiņu. Rutas Šenbergas publikācijas un Džūdītas Meijeres (*Judith Moyer*), Roberta Pērksa (*Rob Perks*) un Luka Anderlini (*Luca Anderlini*) tiešsaistē pieejamie raksti par mutvārdu vēsturi un novadpētniecību.

Empīriskā bāze

To veido seši atmiņu stāsti, kas iegūti, intervējot ilggadējos Mālpils iedzīvotājus. Atmiņu stāsti ierakstīti datorprogrammā *Express Dictate* un pēc tam transkribēti. Empīrisko bāzi papildina informācija par Mālpili.

Koncepcija

Lai pēc iespējas pilnīgāk spētu iepazīt kādu novadu ir jāzina tā vēsture. Vēsturisku informāciju sniedz arī mutvārdu liecības. Šāda veida vēsture, atmiņu stāstu veidā, ir visunikālākā un patiesākā, apskatīta no dažādiem skatu punktiem. Ar atmiņu stāstu palīdzību var nodot ļoti interesanta veida vēstures mantojumu, tādu, ko nevar atrast parastās mācību grāmatās. Mutvārdu vēsture ir unikāls avots, lai noskaidrotu nozīmīgus jautājumus cilvēku dzīvē, jo tā sevī ietver tradīcijas, kultūras pieredzi, valodu. Dzīvesstāsti atklāj notiekošos procesus ģimenēs un dzimtās, apdzīvotās vietās, pagastos un novados.

Izpētes pakāpe, novitāte

2001.gadā LU Filozofijas un socioloģijas institūts izstrādāja Nacionālo mutvārdu vēstures projektu. Kā arī ir veikti atsevišķi projekti par atmiņu stāstiem gan Latvijā, gan arī Amerikā, kur iegūtas atmiņas no trimdas latviešiem (8).

Par Mālpils novadu 2005. gadā ir izdota grāmata „Mālpils”, kurā ir apkopota informācija par Mālpili no dažādiem rakursiem. Grāmatā ir izmantoti arī atmiņu stāsti par kara gadiem, pēckara laiku, kolektivizāciju un kultūru Mālpilī (12). LU Sociālo zinātņu fakultātē jau iepriekš veikti pētījumi par mutvārdiem un atmiņu stāstiem. Piemēram, Baibas Belas-Krūmiņas promocijas darbs, kā arī pasniedzējas Rutas Šenbergas publikācijas par mutvārdu vēsturi. Mutvārdu vēsture ir pētīta arī bakalaura darbos, piemēram, Agneses Pinkovskas bakalaura darbā „Mtvārdu vēsture Ropažu novadā”, Daces Karļukas bakalaura darbā „Pilsrundāles astoņgadīgā skola atmiņu stāstījumos” u.c.

Bakalaura darbā tika izpētīts Mālpils novads no 2.pasaules kara līdz pat 90.gadiem.

Pētījuma objekts un priekšmets

Pētījuma objekts ir Mālpils novads, bet pētījuma priekšmets ir novada iedzīvotāju atmiņu stāsti.

Pētījuma mērķis

Paplašināt esošās novadpētnieciskās informācijas klāstu par Mālpili, izmantojot unikālu resursu – novada iedzīvotāju atmiņu stāstus, tādējādi radot paliekošu vērtību nākamajām paaudzēm.

Pētījuma uzdevumi

- Citu pētījumu apzināšana, kas veikti par mutvārdu vēsturi Informācijas un bibliotēku studiju nodaļā un citur Latvijā;
- Iepriekš veikto pētījumu izpēte;
- Sadarbība ar Mālpils novadpētniecības muzeju un pašvaldības bibliotēku;
- Atbilstošo teoriju analīze;
- Intervijas ar novada iedzīvotājiem, viņu atmiņu stāstus ierakstot datorprogrammā;
- Iegūto atmiņu stāstu transkribēšana
- Intervijās iegūtās informācijas apkopošana un analīze, izdarot secinājumus par Mālpils novadu 20.gadsimta 2.pusē.

Hipotēze

Katra cilvēka atmiņas ir unikāla un zūdoša vērtība. Vairāki cilvēki vienu notikumu var izstāstīt dažādi un tie nekad nebūs identiski.

Pētījuma metodes

Bakalaura darbā kā datu vākšanas metode tika izmantota daļēji strukturētā intervija. Iegūtās informācijas apstrādei tiek izmantota interviju transkripcija un analīze.

Praktiskie rezultāti

Iegūtie un pārrakstītie novada iedzīvotāju atmiņu stāsti būs pieejami ikvienam interesentam Mālpils novadpētniecības muzejā un pašvaldības bibliotēkā. Tos varēs izmantot novadpētniecībā, skolās pētot novada vēsturi vai rakstot referātus par Mālpili un tās iedzīvotājiem.

Darba struktūra

Darba struktūru veido septiņas nodaļas, kurām ir pakārtotas apakšnodaļas. Pirmā nodaļa ir „Mutvārdu vēsture un tās nozīme sabiedrībā”. Šajā nodaļā ir apskatīt mutvārdu vēstures, atmiņu stāstu un dzīvesstāsta jēdziens, kā arī sociālā konstruktīvisma teorija.

Otrajā nodaļā ir apskatīta „Mutvārdu vēstures avotu izmantošana”. Sīkāk aprakstīta mutvārdu vēstures avotu izmantošana bibliotēkās, un tas, kā šo informāciju padarīt plašāk pieejamu lielākam auditorijas lokam.

Trešajā nodaļā analizēta „Mutvārdu vēstures avotu vākšanas un pierakstīšanas metodika”. Šajā nodaļā tiek apskatītas metodes ar kādām tiek pierakstītas mutvārdu vēstures liecības un kā tās apstrādā.

Ceturtnā nodaļa ir „Pētījumi un publikācijas mutvārdu vēsturē”. Šajā nodaļā ir apskatīts Nacionālais mutvārdu vēstures projekts un citi pētījumi, kas ir veikti šī projekta ietvaros.

Piektā nodaļa ir par „Pētījuma metodoloģija un informācija par atmiņu liecību sniedzējiem”. Nodaļā ir aprakstīta pētījumā izmantotā metode – intervēšana, kā arī sniegta neliela informācija par sešiem atmiņu stāstu autoriem.

Sestajā nodaļā „Mālpils 20.gadsimtā” ir sniegta neliela informācija par Mālpili 2.pasaules kara laikā, kolektīvizācijas posmā un laiku līdz neatkarības atjaunošanai. Kā attīstījās ciemats kolektīvizācijas laikā, un par sabiedrības norisēm.

Septītā nodaļa ir ar nosaukumu „Novadnieki” un šajā nodaļā ir aprakstīti ievērojamākie Mālpils iedzīvotāji.

Darbu noslēdz rezultātu apkopojums un secinājumi, izmantoto avotu saraksts, interviju transkripti un citi pielikumi.

1. MUTVĀRDU VĒSTURES JĒDZIENS, TĀ NOZĪME SABIEDRĪBĀ

Šajā nodaļā ir apskatīti mutvārdu vēstures jēdzieni, noskaidrots, kas ir novadpētniecība un kā tā veidojas. Nodaļā ir aprakstīts, kas ir mutvārdu vēsture un kur tā ir pielietojama, cik unikāls mantojums tas ir. Sniegts neliels ieskats par Nacionālo mutvārdu vēstures projektu.

1.1. Jēdzienu skaidrojums

Kas ir mutvārdu vēsture? Ar mutvārdu vēsturi apzīmē sistemātisku cilvēku atmiņu liecību vākšanu par savu pieredzi. Mutvārdu vēsture nav folklorā, ciema tenkas vai baumas. Mutvārdu vēsturnieki iegūtos rezultātus un faktus mēģina pārbaudīt un analizēt, kā arī tos piesaistīt kādam konkrētam vēstures laikposmam. Mutvārdu vēsturnieki ir arī saistīti ar iegūto materiālu, savu atzinumu saglabāšanu, tā lai tos vēlāk varētu izmantot tālākai lietošanai (13).

Mutvārdu vēsture ir vēsturiskās informācijas ierakstīšana, saglabāšana un interpretācija, kas balstīta uz runātāja personīgo pieredzi un viedokli (28).

Mutvārdu vēsture ir veids kā cilvēks mutiski vai rakstiski var izstāstīt savas atmiņas. Tā nav tikai datu vākšanas metode, bet arī vēstures teorija par tautas kopējo vēsturi. Mutvārdu vēsture – dzīvesstāsti, mums piedāvā ieskatu cilvēku dzīvē, darbā, ģimenē un sabiedrības kopienā. Caur mutvārdu vēsturi mēs piešķiram jaunas kontūras vēsturei (13). Akadēmiskajā terminu vārdnīcā ODLIS mutvārdu vēsture tiek skaidrota, kā skaņu ierakstīšana vai intervija ar cilvēku, kuras laikā tiek ieskaņotas viņu atmiņas par vēsturiskiem notikumiem, lai šīs vēstures piezīmes saglabātu nākamajām paaudzēm. Šādi vēstures arhīvi parasti tiek glabāti arhīvos vai bibliotēku krājumos (27).

„Apzīmējums „mutvārdu vēsture” tiek lietots kā plašs, kompleks jēdziens, ar to saprotot nereglamentētās, neformālās vēstures liecības: atmiņas, dzīvesstāstus, autobiogrāfijas, reizēm arī dzimtas vēstures un ciltskoku aprakstus” (25, 48.lpp.).

„Dzīvesstāsts reti ir tikai stāsts par autora personisko dzīvi, parasti stāstītājs tiešāk vai netiešāk vēsta par dažādiem pagātnes notikumiem, kuri ietekmējuši viņa likteni, kā arī par saviem tuviniekiem, novadniekiem, likteņa biedriem” (25, 47.lpp).

Dzīvesstāsti tiek lietoti kvalitatīvajos pētījumos. Jēdziens *dzīvesstāsts* interneta vārdnīcā Letonika, tiek skaidrots kā stāstījums par cilvēka mūža gājumu (11).

Latvijas Zinātņu vārdnīcā novadpētniecība tiek skaidrota kā lokālās teritorijas (ciema, pagasta, pilsētas, novada) pētīšana un zinātne par to. Novadpētniecības rezultātā tiek iegūts plašāks skats par konkrētajā teritorijā dzīvojošo cilvēku paražām, sadzīvi, folkloru,

vēsturiskajiem notikumiem, ievērojamiem novadniekiem, un par teritorijas dabu un kultūras objektiem (1).

Mutvārdu vēstures avoti tiek izmantoti par pamatu novadpētniecības krājumu veidošanā. Latviešu valodas skaidrojošajā vārdnīcā novadpētniecība tiek skaidrota kā novada vēstures, ģeogrāfijas un etnogrāfijas pētniecība.

Mutvārdu vēsture nebūtu iespējama bez atmiņu stāstiem, jo tie ir tie, kas veido mutvārdu vēstures avotus. Latviešu valodas skaidrojošajā vārdnīcā atmiņu stāsti ir izskaidroti kā spēja saglabāt un reproducēt apziņā iepriekš pieredzēto, kuras vēlāk tiek izteiktas rakstiski vai mutiski (29).

Jebkurš dzīvesstāsts sākas ar kādu notikumu, jo bez notikumiem nav atmiņu, un jo lielāks un svarīgāks ir šis notikums, jo plašākas ir atmiņas. Lai dzīvesstāstus varētu iegūt ir nepieciešams kāds, kurš atklāj savas atmiņas rakstiskā vai mutiskā veidā. Visvērtīgākais atmiņu saglabāšanas veids ir to ierakstīšana video ierakstā, jo tajā ir redzama stāstnieka attieksme, žesti un mīmika. Šāda veida ieraksts ļauj labāk uztvert stāstnieka stāstīto, un labāk izjust tā laika notikumus. Tāpat kā nevar iztikt arī bez atmiņu stāstītāja, nevar iztikt arī bez kāda, kas uzklausa šos atmiņu stāstus. Šādus cilvēkus parasti sauc par intervētājiem, jo viņi jau iepriekš ir sagatavojuši jautājumus un tematus par kādiem runāt ar atmiņu stāstītāju. Caur atmiņu stāstiem iegūst plašāku skatījumu uz vēstures notikumiem. Tādējādi tiek atklātas jaunas, vēl neatklātas vēstures šķautnes, kuras var izpētīt un apskatīt no pavisam cita rakursa. **notikums ► intervējamais ► intervētājs ► vēstures izklāsts** (28).

Mutvārdu vēsture ir ne tikai atrasti dokumenti, piezīmes, vēstules, bet arī cilvēku atmiņas, kas liecina par pārdzīvotiem notikumiem. Mutvārdu vēsture, cilvēku dzīvesstāsti, sniedz mums ieskatu viņu dzīvēs, darbos, ģimenē un sabiedrībā. Caur tiem nevar atklāt precīzas vēstures kontūras, bet tie tomēr sniedz nelielu ieskatu vēsturē (5).

Mutvārdu vēsture ir viens no bagātākajiem, oriģinālākajiem un universālākajiem vēstures avotiem.

Dzīvesstāsti, kas ir ierakstīti audio vai video ierakstos ir jātranskribē, lai šos stāstījumus būtu iespējams izsniegt plašākam lietotāju klāstam. Akadēmiskajā terminu datubāzē transkripcija ir definēta kā: „pieraksta paņēmiens, kurā ar nosacīti pieņemtu zīmju sistēmu pēc iespējas precīzi atspoguļo runu” (1). Tiešsaistes datorvārdnīcā ODLIS transkribēšana tiek skaidrota kā ierunāta teksta pārrakstīšana ar roku vai izmantojot kādu teksta apstrādes programmatūru. Transkribēšana ir tieša teksta kopēšana no viena formāta uz citu. Vārds *transkribēšana* radies 16.gadsimta vidū, no latīņu *transcribere*, *trans-* „pāri” un *scribere-* „rakstīt” (16).

1.2. Sociālā konstruktīvisma teorija

Veicot pētījumus mutvārdu vēsturē bieži tiek pielietota arī sociālā konstruktīvisma teorija. Arī šajā pētījumā tā izdomāta. Sociālais konstruktīvisms paredz, ka cilvēka prāts konstruē realitāti un pasaules uztveri ietekmējoties no sabiedrības, tradīcijām, vēstures. Sociālajā konstruktīvismā uzsvars tiek likts uz valodu nevis garīgo pasauli. Tas paredz, ka savu sociālo vidi mēs veidojam ar valodu veidojot sarunu starp citiem sabiedrības locekļiem. Valoda ir izteikšanās veids, ar kuru mēs varam paust savas domas un emocijas. Cilvēka emocijas un pārliecība iesaistot vēsturiskus notikumus stāstījumos veido valodas lietojumu. Sociālais konstruktīvisms uzskata, ka racionalitāte un tas ko mēs uzskatām par reālu un faktisku pārvēršot stāstījumā tikai atsevišķiem cilvēkiem atsevišķās situācijās liekas paties.

Amerikāņu psihologs Džeroms Bruners (*Jerome Bruner*) ir izstrādājis konstruktīvisma teoriju, kura paredz, ka zināšanām ir sociāla izcelsme jo indivīds dzīvo pasaulē kas ir fiziski, sociāli un subjektīvi konstruēta, ietekmējoties no indivīda zināšanām un kultūr-sociālās vides. Savukārt britu doktors Džons Krombijs (*John Cromby*) uzskata, ka sociālais konstruktīvisms nav tikai valodas izteiksme, bet gan cilvēka mijiedarbība ar pasauli un citām personām sociālajos procesos (26).

Atmiņu konstruēšanu ietekmē sociālās attiecības starp indivīdiem, vēstures notikumi un indivīda personīgā pieredze. Indivīds mijiedarbojas ar apkārt pieejamo informāciju un tādējādi veido savas zināšanas. Sociālajā konstruktīvismā svarīga ir ne tikai indivīda sadarbība ar citu indivīdu, bet arī sociālā vide, kurā indivīds atrodas, jo savas zināšanas viņš konstruē darbībā, mijiedarbojoties ar vidi kultūras un sociālajā kontekstā (22). Arī krievu psihologs Ļevs Vigotskis (*Lev Vygotsky*) uzskata, ka izziņas procesi un sociālā vide ir svarīgi zināšanu veidošanās procesos. Indivīda attīstība izriet no sociālās mijiedarbības un sociāli-kulturālā konteksta. Tiek uzskatīts, ka starp indivīdu un sociālo vidi pastāv dialektiskas attiecības. Savukārt aktivitātes teorija ierosina, ka indivīds dzīvo pasaulē, kas ir būvēta uz sociāliem un subjektīviem pieņēmumiem, un ka dzīvot šajā pasaulē palīdz izveidotās zināšanas. Indivīds konstruē „iekšējās” zināšanas par faktiem, vienlaicīgi mijiedarbojoties ar ārējo pasauli (26).

1.3. Mutvārdu vēstures nozīme

Dzīvesstāstos vēsture ir neierobežota, tā apkopo cilvēka gūto pieredzi, un atklāj notikumus, kuriem bijušas pakārtotas cilvēku dzīves, kā arī atspoguļo, kā ietekmējusies viņu tālākā dzīve. Mutvārdu vēsture ir unikāls avots lai noskaidrotu nozīmīgus jautājumus cilvēku dzīvēs, jo tie sevī ietver tradīcijas, kultūras pieredzi, valodu. Dzīvesstāsti atklāj notiekošos procesus ģimenēs un dzimtās, apdzīvotās vietās, pagastos un novados. Dzīvesstāsti ir

iedvesmas avots dažādām mākslām un publicistikai. Dzīvesstāsti ir īstenības daļa, kas ir svarīga sabiedrības pašapziņai un vēsturiskās situācijas novērtējumam (7).

Dzīvesstāsti var mainīt skatu uz pašreizējo dzīvi, apkārtni, un visu pārējo kas notiek mums apkārt, tie paplašina mūsu redzesloku un pieredzes telpu. Dzīvesstāstiem ir sava loģika un ticamības koeficients, kuriem par pamatojumu ir cilvēks. Ar dzīvesstāstu starpniecību var izprast pagātnes problēmas, pētīt notikumus un gūt jaunu pieredzi. Dzīvesstāstos vēsture iegūst jaunu dimensiju, tā maina skatu punktu, rada jaunu nozīmi notikumiem un norāda uz sakarībām.

Dzīvesstāsts ir kultūras spogulis, kas kļūst par savdabīgu paraugu kultūras dzīvē un var tik aktualizēts citā kontekstā, un var kļūt par cilvēku savstarpējās saprašanās tiltu. Caur atmiņu stāstiem mēs varam mācīties vecu cilvēku gudrības, kuras nevar izlasīt nevienā grāmatā. Atmiņu stāstu pētīšana ļauj paildzināt tautas atmiņu, pietuvināt cilvēku dzīves pamatvērtību atklāsmei, bez kurām mūsu garīgā dzīve degradējas.

Mutvārdu vēsture tautas izziņā ir ar specifisku iezīmi, ar kuru to var atšķirt no akadēmiskās vai oficiālās vēstures. Ar tautas mutvārdu vēsturi var lieliski papildināt akadēmisko vēsturi, jo ne vienmēr visi svarīgākie notikumi tiek dokumentēti. Dzīvesstāsti atklāj jaunus faktus, nedokumentēto vēsturi un pieļauj jaunas interpretācijas iespējas. Demokrātiskā sabiedrībā dzīvesstāsti var sniegt akadēmiskajai vēsturei unikālu pamatmateriālu par kādreiz aizliegtām tēmām, piemēram, slepeniem mutvārdu rīkojumiem, deportāciju, vai partizānu kustībām pēc Otrā pasaules kara (21).

Mutvārdu vēsture tiek apzīmēta arī ar vairākiem sinonīmiem. Vēsturnieki šāda veida vēsturi sauc par „vēsturi no apakšas”, jo tā ir ikdienišķu cilvēku vēsture, atmiņas. Franču XIX gadsimta vēsturnieks Žils Mišlē pēta ikdienišķo cilvēku dzīves un ir uzrakstījis darbu „Tauta”, kurā aicina katram ielūkoties tautas dvēselē.

Mutvārdu vēstures avotus var izmantot ne tikai lai apzinātu vēsturi no dažādiem aspektiem, tos var izmantot arī kā mācību materiālus skolās, jo skolēni labprātāk uztver šāda veida vēstures notikumus, nekā sausus faktus no mācību grāmatām. Kā mācību literatūru īpaši veiksmīgi var izmantot atmiņu stāstus, kuri ir par kara un pēckara gadiem. No šādiem atmiņu stāstiem skolēni var iegūt plašāku skatījumu uz tā laika notikumiem, jo tie ir reālistiskāki kā raksti grāmatās (24).

Dzīvesstāstiem ir liela nozīme ne tikai vispārīgai vēstures apzināšanai, bet arī novadpētniecības izpētei. Tieši caur mutvārdiem ir iespējams iegūt visplašāko ieskatu novada dzīvē, notikumos. Tieši mutvārdi ļauj uzzināt par notikumiem, kas nav nekur dokumentēti, bet ir bijuši svarīgi novada dzīvē. Ierakstītie dzīvesstāsti ļauj salīdzināt iegūto informāciju ar jau zināmiem faktiem un dokumentiem.

Mutvārdu vēstures pamatā ir sociālā vēsture un dzīve, tā cenšas atklāt noklusētus vēstures notikumus un cilvēka ikdienas dzīves nozīmīgākos notikumus. Galvenā uzmanība tiek pievērsta tā sauktajiem, vienkāršajiem ļaudīm, un tradicionālās vēstures diskursā noklusētajām sociālajām grupām. Mutvārdu vēsture mūsdienās ir izplatīts veids kā pētījumos skatīties uz neseniem vēstures notikumiem, par galveno ņemot cilvēka pieredzi, nevis varas struktūru vai dominējošās sociālās grupas.

Mutvārdu vēsture rada plašāku redzējumu uz vēsturiskiem notikumiem, no ierakstītajām cilvēku atmiņām, jo pretējā gadījumā tās varētu palikt ārpus vēstures (8).

Mutvārdu vēstures studiju joma apkopo, saglabā un interpretē atmiņas par cilvēkiem, kopienām un pagātnes notikumiem. Amerikāņu rakstnieks Donalds Ričijs (Donald Ritchie) skaidro, ka mutvārdu vēsture apkopo atmiņas un personiskos komentārus par vēsturiski nozīmīgiem notikumiem. Mutvārdu vēstures intervijas parasti tiek ieskaņotas audio vai video formātā, bet vēlāk šos ierakstus transkribē, apkopo vai indeksē un tad nodod bibliotēkai vai arhīvam glabāšanai un izsniegšanai lasītājiem. Vēlāk šīs intervijas var izmantot pētniecības darbos, muzeju izstādēs, žurnālu un grāmatu rakstos (10).

1.4. Sociālās atmiņas jēdziens un nacionālā identitāte.

Tradicionāli, cilvēka atmiņa ir uzskatāma par arhīvu, no kura informāciju var iegūt tikai atsaucot to visu atmiņā un pastāstot kādam. Tomēr, cilvēka prāts nav kā datora cietais disks, uz kura tiek saglabāta informācija, tāpēc tas ko atceramies var būt neprecīzs un reizēm nepatiess, tādējādi mainot priekšstatus par pagātnes notikumiem. Lielu daļu no tā, ko un kā mēs atceramies tieši ietekmē apvidus, kurā mēs atradāmies, kad attiecīgās atmiņas veidojās. Pamatojoties uz šo pieņēmumu pētnieks Moriss Halbvačs (*Maurice Halbwachs*) izveidojis apzīmējumu- kolektīvā atmiņa. Kolektīvajā atmiņā tiek uzsvērti sociālie procesi, kas ietekmējuši kopienas kopīgu atmiņu, jo tādējādi tiek ietekmēta arī katra indivīda atmiņa. Tāda veida kolektīvā atmiņa būtiski ietekmē atsevišķas identitātes grupas, piemēram, reliģiskās kopienas, ģimenes vai sociālos slāņus (20).

Saskaņā ar antropoloģes Kerolas Krumlejas (*Carole L. Crumley*) pieņēmumiem, sociālā atmiņa tiek definēta kā līdzeklis, ar kuru informācija tiek nodota starp indivīdiem vai sociālajām grupām, un no vienas paaudzes otrai. (2)

Sociālā atmiņa ir tā, kas izveidojas laika gaitā apvienojot pierādījumus un informāciju paaudžu komunikācijas laikā. Sociālā atmiņa pretēji vēsturei var būt nepareiza un tādējādi kāda konkrēta indivīdu grupa dzīvo balstoties uz nepatiesiem pieņēmumiem. Īpaša loma sociālajai atmiņai bija kara un pēckara gados, kad no mutes mutē, vai rakstiski tika nodota nepatiesā informācija, tādējādi maldinot. Vēlāk šī informācija tika nodota nākamajām paaudzēm, kuras vēlāk dzīvoja ar šo nepatieso informāciju un nodeva to atkal tālāk. Kā

piemēru varētu minēt ebreju kopienas pakāpenisko iznīcināšanu Vācijā un citās Eiropas valstīs. Jau mazam bērnam no paaudzes paaudzē tika stāstīts cik viņi ir slikti, tāpēc jāiznīcina, līdz ar to arī cilvēki uz ielām viens otram to stāstīja šādi veidojot savus uzskatus un atmiņas par šo konkrēto etnisko grupu (2).

Jebkurā laikmetā svarīgu lomu cilvēku dzīvēs ir spēlējušas no paaudzes paaudzei nodotās zināšanas. Bez šīs zināšanu nodošanas jau sen būtu pazudušas daudzas tradīcijas, ieražas un amati, un šie stāstījumi ir bijuši kā atmiņu stāsti. Šie stāstījumi veido daļu no cilvēka zināšanām, otru daļu viņš iegūst pats darbojoties un tālāk nodod jau papildinātu stāstījumu. Atmiņas ir neatņemama zināšanu veidošanās sastāvdaļa. Ar sociālās atmiņas jēdziena palīdzību tiek skaidroti tie sociālie faktori, kas ietekmē cilvēku dzīvi un pieredzi (20).

1.5. Autobiogrāfiskie stāstījumi un dzīvesstāsti kā mutvārdu vēstures pētniecības metode

Autobiogrāfiskie stāstījumi ir veids kā cilvēks var nodot savu personīgo pieredzi citam ar stāstījumu. Ar stāstījumu pētniecības metodi iespējams labāk un padziļināti izpētīt kādu jēgu cilvēks savā dzīvē piešķir personīgajai pieredzei. Cilvēks savai personīgajai pieredzei nozīmi parasti piešķir tikai vēlāk, nevis paša notikuma brīdī. Brīdī, kad viņš gūst šo savu pieredzi, vai piedzīvo kādu notikumu, viņš vēl īsti visu nav aptvēris un tam piešķīris kādu nozīmi, bet vēlāk, kad cilvēks ir apstrādājis visu sev pieejamo informāciju, tikai tad viņš spēj novērtēt to ko zina. Termins autobiogrāfija sevī ietver trīs elementus - „autos” (*saistīts ar stāstītāju*), „bios” (*saistīts ar stāstītāja dzīvi*) un „graph” (*saistīts ar rakstisku stāstījuma formu*).

Autobiogrāfiskie stāstījumi var būt īsi un kodolīgi, par kādu konkrētu tematu, notikumu, vai izpausties kā garāks stāstījums par notikumiem vairāku gadu garumā līdz visa cilvēka mūža izklāstam. Autobiogrāfiskie stāstījumi var būt ne tikai mutiska stāstījuma veidā, bet arī rakstiski. Stāstījumi parasti tiek veidoti pēc struktūras ar sākumu, vidu un nobeigumu, taču tas nenozīmē, ka stāstījumam ir jābūt veidotam pēc kādiem klasiskiem priekšrakstiem, tikai ir jābūt skaidrāk redzamam, kurā vietā ir sākums, un kur beigas (10).

Šādiem stāstījumiem ir tāda specifika, ka mēs nekad nevaram būt pilnīgi droši un pārliecināti, ka tas ko stāstītājs mums ir pastāstījis, viss ir patiesība. Autobiogrāfiskiem stāstījumiem ir tā priekšrocība, ka stāstītājs savu stāstījumu var pasniegt gan kā patiesību, gan kā iztēles augli, taču mēs joprojām tos saucam par autobiogrāfiskajiem stāstījumiem, jo jebkurā gadījumā tie vēsta par stāstītāja personīgo pieredzi. Vēl pirms dažiem desmitiem gadu daudzi pētnieki uzskatīja, ka autobiogrāfiskie stāstījumi ir objektīvi un patiesi stāstītāja dzīves pieredzes atspoguļotāji. Arī Aristotelis uzskatīja, ka atmiņa ir precīza personīgās pieredzes

kopija, taču mūsdienās tas tā vairs netiek uztverts. Pastāv uzskats, ka ir iespējama variācija atmiņas spējā precīzi atspoguļot dzīves pieredzi tik precīzi un patiesi kā stāstnieks to būtu vēlējis. Mutiska stāstījuma laikā stāstītājs modificē piedzīvotā nianse atkarībā no tā brīža emocijām. Svarīgi, lai stāstījums būtu pēc iespējas patiesāks un precīzāks, tāpēc, ka stāstījums ietekmē to kā pagātnes notikumus uztvers nākotnē.

Savukārt pēdējo gadu laikā pētnieki un teorētiķi lielāku uzsvāru sākuši likt tieši uz pašu stāstītāju nevis stāstījumu. Autobiogrāfiskie stāstījumi vairs netiek uzskatīti par fragmentāriem pagātnes attēliem, bet gan veidu kā cilvēks veido pats sevi. Stāstījuma laikā cilvēks ne tikai atklāj savu personīgo pieredzi, bet arī veido sevi no jauna. Gatavojoties autobiogrāfiskajiem stāstījumiem svarīgi ir apzināties trīs elementu- „autos”, „bios” un „graphos” savstarpējo mijiedarbību un nozīmīgumu autobiogrāfiskajos stāstījumos (10).

Dzīvesstāsti ir socioloģijas pētniecības metode un līdz pat 1990.gadam dzīvesstāstus kā metodi socioloģiskajos pētījumos Latvijā faktiski neizmantoja. Dzīvesstāsti nav tikai viena cilvēka stāstījums par savu dzīvi, bet gan par to, ko viņš kopā ar citiem cilvēkiem ir darījis, kādi notikumi notikuši un kāds ir kopējais konteksts un iznākums. Dzīvesstāsti savā ziņā ir subjektīvi, jo katram ir savs subjektīvais viedoklis par notikumiem viņa dzīvē, bet tai pat laikā viņi ir arī objektīvi jo stāsta par reāliem faktiem. No socioloģijas puses, pētniekus interesē sociālais konteksts, nevis paša indivīda darbība, tāpēc sociologa - pētnieka uzdevums ir identificēt un izprast darbības vidi, ietekmējošos faktorus un likumus, kas iedarbojas uz cilvēku. Taču lai pētījums būtu izdevies un būtu iespējams noteikt sociālos procesus sabiedrībā, intervējamajiem ir jānāk no vienas vides un intervijām ir jābūt vairākām, lai būtu ar ko salīdzināt. Jo vairāk respondentu būs aptaujāts, jo objektīvāku viedokli par sociālās vides ietekmi uz cilvēka dzīves veidošanos būtu iespējams noskaidrot (4).

Sociologam ir jāizvērtē kādam nolūkam viņš vāc dzīvesstāstus, jo tie ir naratīvi, orientēti uz realitātes un īstenības atainošanu. Īstenība dzīvesstāstos atklājas kā stāstītāja unikālā pozīcija, vienlaikus esot par stāstītāju un stāstu autoru. Dzīvesstāstu pamatā ir mūžā piedzīvotais, notikumi, kas bijuši par lūzuma punktiem stāstnieka dzīvē, taču visbūtiskākais ir tas, ka visi šie notikumi, kurus stāstnieks stāsta ir notikuši viņam klātesot. Dzīvesstāsti, kuri ir veidoti balstoties uz avīzēs, ziņās vai no apkārtējiem dzirdētā ir subjektīvi un ar zemu ticamības pakāpi, jo stāstnieks pats nav pieredzējis tematus par kuriem ir izlasījis vai dzirdējis. Veicot dzīvesstāstu intervijas ar daudziem respondentiem viena pētījuma ietvaros, bieži nākas konstatēt, ka pietiek vien ar nedaudzām intervijām, lai izprastu sabiedrībā pastāvošos procesus un esošās problēmas. Visas nākamās intervijas jau iegūto ainu papildina ar jaunām niansēm, informāciju, tādejādi sniedzot iespēju konstruēt attiecības starp indivīda

personīgo „mazo pasauli” un vēsturi, sociālekonomiskajiem procesiem un sabiedrības kopumu. Veicot pētījumus ar dzīvesstāstu palīdzību, tie paver iespējas:

- Izpētīt indivīda un sabiedrības savstarpējo mijiedarbību, uzsvaru liekot uz socializācijas nozīmi.
- Padziļināti izpētīt indivīda personības dinamiku un cilvēka individuālās vērtības dinamiku.
- Noteikt indivīda lomu un nozīmi sociālajās pārmaiņās mikro un makro-procesos.

Lai pētījumi, kuros kā pētniecības metode izmantoti dzīvesstāsti būtu pēc iespējas precīzāki un patiesāki ir jāveido dzīvesstāstu kolekcijas, kurās apkopoti dzīvesstāsti no cilvēkiem, kuri pārstāv vienu sociālo vidi. Katrs individuālais dzīvesstāsts papildina kolekciju ar informāciju par sabiedrības procesiem un ļauj padziļināti gūt izpratni par indivīda pieredzi sociālajā kontekstā (4).

Secinājumi

Jēdziens „mutvārdu vēsture” ir apskatīts no dažādiem rakursiem. Ar mutvārdu vēstures jēdzienu cieši saistīti ir arī jēdzieni dzīvesstāsti, atmiņu stāsti un transkripcija un sociālā atmiņa. Mutvārdu vēsture raksturo kāda cilvēka ierunātas vai uzrakstītas atmiņas par kādu notikumu no viņa dzīves, par personīgo pieredzi. Mutvārdu vēsturei ir liela nozīme novadpētniecības apzināšanā. Caur mutvārdu vēsturi un atmiņu stāstiem ir iespējams atklāt vēl nezināmas šķautnes vēsturē, kas varbūt mācību grāmatās ir noklusētas.

2. MUTVĀRDU VĒSTURES IZMANTOŠANA

Šajā nodaļā aprakstīts kur var izmantot atmiņu stāstus un mutvārdu liecības. Apskatīta ne tikai publicēšanas iespēja pētījumos, bet arī mutvārdu vēstures pieejamību internetā, novadpētniecības materiālos un bibliotēkās.

2.1. Mutvārdu vēstures avotu izmantošana un publicēšana

Mutvārdu kolekcijām ir liela nozīme vēstures izpētei un dažādu pētījumu veikšanai, tāpēc nevajadzētu šīs atmiņas ielikt bibliotēkas plauktā, muzeja vai arhīva noliktavās. Lai gan daļai mutvārdu vēstures avotiem ir noteikts izmantošanas ierobežojums, kuru nosaka stāstītājs, lielu daļu mutvārdu vēstures avotu var izmantot dažādās jomās un publikācijās:

- zinātniskajos pētījumos;
- dzimtas vēstures izpētē;
- pētījumu publikācijās;
- dzīvesstāstu publikācijās;
- muzeju un bibliotēku izstādēs, ekspozīcijās;
- interneta resursu papildināšanai;
- mācību un pašizglītības procesā.

Strādājot ar mutvārdu vēstures avotiem, šo dzīvesstāstu un atmiņu krājējiem un lietotājiem ir jāievēro tiesiskās un ētikas normas:

- precīzi jāievēro stāstnieka noteiktie lietošanas noteikumi, jārespektē ierobežojumi, kas fiksēti vienošanās lapā ar atmiņu stāstu autoru;
- pret stāstnieku jāizturas godprātīgi, ar cieņu un pietāti neatkarīgi no autora izglītības līmeņa, stāvokļa sabiedrībā, ticības, dzimuma;
- veidojot transkriptus nedrīkst pārveidot vai sagrozīt autora stāstīto, vai mainīt stilu un valodu;
- citējot vai pārstāstot atsevišķus fragmentus no intervijām ir jādod atsauces (24).

Audio un rakstītiem publiskošanas paņēmieniem ir savi plusi un mīnusi. Rakstīto tekstu ir vieglāk uztvert, tas ir pārskatāmāks, kā arī tajā ir vieglāk un ātrāk atrast interesējošo informāciju, nepieciešamības gadījumā var nokopēt visu tekstu vai tikai kādu fragmentu no tā. Audioieraksta atšifrēšana ir sarežģīts un darbietilpīgs process, bez tam, pat pilnīgi un precīzi veikts stāstījuma atšifrējums nespēj pilnībā atainot teksta saturu un informatīvo potenciālu. Mutvārdu vēsturi savos pētījumos izmanto dažādu zinātņu nozaru (sociālās un kultūras

antropoloģijas, folkloristikas, novadpētniecības, vēstures, socioloģijas, etnoloģijas, filozofijas u.c.) speciālisti kā specifiskus, daudzslāņainus avotus.

Pēdējos gados, daudzos publicētajos pētījumos par Latvijas novadiem, līdztekus arhīva materiāliem, par pirmavotu ir izmantoti atmiņu stāsti (24).

Viena no izplatītākajām metodēm kā savāktajām mutvārdu liecībām nodrošināt izplatību, ir to publicēšana drukātā vai elektroniskā formātā:

- bagātīgākos, interesantākos dzīvesstāstus var publicēt žurnālos, laikrakstos, rakstu krājumos, atsevišķu izdevumu veidā;
- speciāli sagatavotos un izdotos tematiskajos krājumos, atlasot konkrētam tematam atbilstošus atmiņu stāstus vai stāstījumu fragmentus;
- ievietot dzīvesstāstu un atmiņu stāstījuma atšifrējumu internetā.

Mutvārdu avotu publicēšana dod iespēju jebkuram interesantam iegūt un izmantot vērtīgu informāciju, kas nav atrodama un pieejama nekur citur. Iespiežot mutvārdu vēstures avotus vai veidojot to elektronisko izdevumu internetā, nopietni jādomā par šī specifiskā avota publiskošanas ētiskajiem un tiesiskajiem aspektiem. Jāapsver arī morāles normas un jāizsver visas iespējamās varbūtības publicējot atmiņu stāstus, jo dzīvesstāstu galveno saturu veido reālas personas un reāli notikumi, kas var nelabvēlīgi ietekmēt stāstnieka ģimeni un radniekus. Publicējot dzīvesstāstus internetā, tikpat kā nav iespējams paredzēt kas, kādiem nolūkiem un kā tos izmantos. Pat izvērtējot populārākās iespējamības, nav iespējams pilnībā noteikt vai lietotājs:

- publicētos dzīvesstāstus izmantos godprātīgi ievērojot tiesiskās un ētikas normas pret stāstītāju un tekstā minētajām personām;
- pareizi izvērtēs stāstījumos minētos faktus un spēs tos iesaistīt pareizā vēstures kontekstā;
- salīdzinās iegūto informāciju ar citiem avotiem (arhīvu materiāliem, iespiestiem avotiem) par attiecīgo tematu, it īpaši par traģiskiem vai diskutabliem tematiem, neatrisinātiem vēstures jautājumiem;
- kritiski izvērtēs negatīvās liecības, un spēs objektīvi novērtēt stāstītāja sniegtās liecības, lai tās varētu pareizi interpretēt (24).

2.2. Mutvārdu vēsture internetā un novadpētniecībā

Plašākas un daudzpusīgākas iespējas mutvārdu vēstures avotu izplatīšanai, izmantošanai un popularizēšanai sniedz jauno tehnoloģiju attīstība.

Internets nodrošina:

- plašu pieejamību mutvārdu vēstures avotiem, ļaujot tos izmantot novadpētniecībā, dažādos pētījumos un praktiskajos darbos jebkuram interesentam;
- iespēju jebkuram interesentam nokopēt nepieciešamo informāciju, dokumentus;
- iespēju regulāri papildināt avotu krājumu ar jauniem resursiem un materiāliem.

Internets ne tikai sniedz un nodrošina dažāda veida pakalpojumus, bet arī dod iespēju ievietot dažāda veida materiālus:

- skenētas fotogrāfijas vai citus materiālus, kas palīdz veidot plašāku skatījumu uz atmiņu stāstos pieminētajiem notikumiem, cilvēkiem, objektiem;
- pilna apjoma dzīvesstāstu stāstījuma tekstus vai arī tikai atsevišķi atlasītus raksturīgākos fragmentus;
- tematiski atlasītu, sistematizētu atmiņu stāstu fragmentu kopojumus;
- audioierakstus (mutiskos tekstus) - visa dzīvesstāsta, atsevišķa fragmenta vai interesantāko epizožu fragmentus.

Pirms uzsākt darbu pie mutvārdu vēstures avotu krājuma veidošanas, bibliotēkas darbiniekiem vispirms ir jāizvērtē pieejamās informācijas apjoms un jāizdomā cik liela apjoma krājums tiks veidots. Šādu darbu bieži vien veic novadpētniecības muzeji, bet pēdējos gados arī bibliotēkas ir kļuvušas par svarīgiem objektiem novadpētniecības saglabāšanā. Šāda krājuma izveide ir visnotaļ specifiska, tādēļ ne visur tiek veikta padziļināta novadpētniecība, kā nozare, bet tiek tikai savākti un apkopoti novadnieku atmiņu stāsti par novadu. Darbs pie mutvārdu avotu krājuma izveides ir liels un laikietilpīgs, bet šādi materiāli noder skolēniem pētīt pagasta vēsturi, kā arī vēsturniekiem un pētniekiem.

Svarīgs nosacījums, lai krājums būtu pēc iespējas apjomīgāks un kvalitatīvāks, bibliotēkas dalībniekiem ir jāizstrādā mutvārdu vēstures avotu krājuma veidošanas plāns:

- jāiepazīstas ar novada vēsturi un tā attīstības īpatnībām;
- jāizpēta avotpētnieciskās bāzes pamats un jānosaka cik dziļi novada vēsturi paredzēts izpētīt;
- jāizstrādā detalizēti jautājumi, kurus vēlas interviju laikā noskaidrot, un tie jāsakārto hronoloģiskā secībā, lai nebūtu jāpārlec no dažādiem laika posmiem;
- jāizvēlas un jāstāda iespējamo autoru saraksts un tad jāsaazinās ar viņiem.

Atlasot cilvēkus, kuri varētu būt mutvārdu vēstures liecību sniedzēji ir svarīgi noskaidrot, kuri paši būtu gatavi uzrakstīt savu autobiogrāfiju vai atmiņas un pēc tam tās nodot bibliotēkas novadpētniecības krājumam un tālākai izmantošanai (25).

Secinājumi

Strauji attīstoties modernajām tehnoloģijām, ir paplašinājušās iespējas mutvārdu liecības padarīt pieejamākas iedzīvotājiem. Iegūtās intervijas tiek ievietotas interneta vidē, kur jebkurš var tās noklausīties, un nokopēt transkriptus tālākai izmantošanai. Mutvārdu vēstures liecības tiek izmantotas dažādās publikācijās par novadpētniecību un citos pētījumos.

3. MUTVĀRDU VĒSTURES AVOTU VĀKŠANAS UN PIERAKSTĪŠANAS METODIKA

Nodaļā ir aplūkoti mutvārdu vēstures avotu veidi - intervēšanas metodika un process. Kā arī to, kādi ir galvenie pamatprincipi, kas ir jāievēro intervētājam izvēloties mutvārdu liecību sniedzēju, un kādi noteikumi jāievēro veicot interviju.

3.1. Mutvārdu liecību vākšana

Mūsdienu tehnoloģijas ļauj mutvārdu liecības iemūžināt audio un videoierakstu formātos. Tie ir ērtākie veidi, kā maksimāli precīzi un pilnīgi fiksēt un saglabāt iegūto avotu informatīvo potenciālu. Mutvārdu vēstures avoti veidojas sadarbojoties vēsturisko notikumu aculieciniekam, stāstniekam, ar intervētāju, kurš visu dokumentē audio vai videoierakstā. Šo procesu sauc par intervēšanu. Stāstījumiem var būt vairākas formas:

- dzīvesstāsts;
- strukturēta intervija;
- autora brīvs vēstījums.

Dzīvesstāstā autors brīvi un nepiespiesti stāsta par savu dzīvi un pieredzēto (no bērnības līdz mūsdienām). Šāda veida stāstījumā visspilgtāk izpaužas autora personības iezīmes. Dzīvesstāsti paši par sevi jau ir liela vērtība, jo ikviens cilvēks ir unikāla personība. Tie satur vērtīgu informāciju un tai pat laikā ir savdabīgi cilvēka mūža pieminekļi. Dzīvesstāstiem ir ļoti daudzveidīgas izmantošanas iespējas, taču īpaši svarīga nozīme tiem ir novadpētniecībā. Novada dzīvesstāstu veido paši novadnieki ar saviem dzīvesstāstiem. Tā ir nenovērtējama bagātība, neatsverams avots novada vēstures un šodienas izpētei, paliekoša liecība nākotnei. Taču lai iegūtu atsevišķus, nozīmīgus faktus novadpētniecībai, neiztikt bez intervētāja papildjautājumiem, lai arī cik labs novada zinātājs būtu stāstītājs (25).

Lai mērķtiecīgi iegūtu ziņas par kādu konkrētu tematu, tiek izmantotas strukturētas intervijas. Tās ir ar labi pārdomātiem un loģiski sistematizētiem jautājumiem. Taču izmantojot šāda veida metodi, intervētājs var nepajautāt kaut ko svarīgu, ko stāstītājs zina, tādējādi pazaudējot vērtīgu informāciju. Strukturētās intervijas novadpētniecībā ir svarīgas, lai:

- apkopotu informāciju un mutiskās liecības par novada vēsturi, ja bibliotēkai vai novadpētniecības muzejam mutvārdu liecību vākšanas un apstrādes darbietilpīguma un līdzekļu trūkuma dēļ nav iespējama plašāka izpēte, veidojot novadnieku dzīvesstāstu kolekciju;
- ātri savāktu un apkopotu mutvārdu liecības par novada pagātņi, kas nepieciešamas publikācijām vai nozīmīgiem jubilejas pasākumiem;

- uzklausi un fiksēti laba novada zinātāja mutvārdu liecības, kurš nevēlas plašāk stāstīt par savu dzīvi, bet labprāt stāsta par savas dzimtas puses pagātni.

Novadpētniecībā vispiemērotākā ir autora brīva vēstījuma forma, kas mijas ar intervētāja mērķtiecīgi uzdotajiem jautājumiem. Šāda veida stāstījumi ir pa vidu starp dzīvesstāstu un strukturētu interviju. Izmantojot šādu stāstījuma formu tiek iegūts gan dzīvesstāsts, gan arī vērtīga informācija par novada vēsturi kopumā, vai kādu atsevišķu notikumu.

Lai noteiktu kāda veida stāstījuma forma būtu vislabākā kuru pielietot iegūstot mutvārdu liecības ir jāizvērtē vairāki faktori:

- kādas ir intervētāja ieceres (iegūt dzīvesstāstu, savākt informāciju par novada vēsturi kopumā, vai iegūt kādus konkrētus faktus par novadu);
- kādas ir stāstītāja īpatnības (labs runātājs, atturīgs runātājs, atbild tikai uz tieši uzdotiem jautājumiem, labprāt stāsta bez tiešu jautājumu uzdošanas) (25).

3.2. Intervēšanas metodika, stāstītāju izvēlēšanās un sagatavošanās intervijai

Uzsākot darbu pie mutvārdu avotu krājuma veidošanas ir jābūt skaidri noteiktam, kādam nolūkam un kādā apjomā darbs tiks veikts. Ir svarīgi, lai par izvēlēto tematu būtu iespējams savākt pietiekami daudz saturiski vērtīgu mutisko liecību, lai no tām kopumā varētu iegūt pietiekami pilnīgu un vispusīgu informāciju. Taču mutvārdu avotu krājumu veidošanā noteicoša ir nevis kvantitāte, bet gan kvalitāte. Lai mutvārdu vēstures liecības un dzīvesstāsti būtu pēc iespējas kvalitatīvāki un noderīgāki tālākai izmantošanai, ir izstrādāti intervēšanas metodikas pamatjautājumi. Mutvārdu vēstures avotu vācējiem ir jāievēro vispārīgi intervēšanas principi, kas konkrētā pieejā un rīcībā ir atkarīgi no:

- stāstītāja;
- intervētāja;
- intervijas norises vietas un apstākļiem (25).

Mutvārdu vēstures avotu vākšanai parasti izvēlas vecākās paaudzes cilvēkus, kas ir daudz pieredzējuši un piedzīvojuši, kā arī bijuši tādu notikumu aculiecinieki, dalībnieki, par kuriem ir maz, vai vispār nav dokumentāro liecību. No vecāko cilvēku vidus sākumā izvēlas stāstniekus ar skaidru un labu atmiņu, kuri varētu iespējami precīzi un sīki pastāstīt par aizgājušo laiku. Ir vēlams izvēlēties labus stāstniekus, jo tad stāstījums veidojas raits un plūstošs, taču arī mazrunīgs cilvēks var zināt un atklāt ļoti daudz. Tāpēc intervētājam ir jābūt prasmīgam un jāprot atrastīt šāda tipa cilvēku uzdodot viņam mērķtiecīgus un labi formulētus jautājumus, kā rezultātā ir iespēja iegūt interesantas un nozīmīgas vēstures liecības un vērtīgus faktus.

Lai veidotu novadpētniecībai noderīgu un vērtīgu mutvārdu avotu kolekciju, pirmos jāuzklausā:

- ilgdzīvotājus - labus apkārtnes un novada iedzīvotāju likteņu zinātājus, kas lielāko daļu vai visu mūžu ir dzīvojuši novadā;
- represētos cilvēkus un viņu traģiskos likteņstāstus;
- pazīstamākos novadniekus (māksliniekus, ilggadējos skolotājus, pašvaldību darbiniekus);
- lielo ģimeņu vecākās paaudzes pārstāvjus un viņu stāstījumus par dzimtas vēsturi.

Vēl viens svarīgs intervijas nosacījums ir- intervētājam jāpanāk stāstītāja piekrišana izstāstīt savu dzīvesstāstu un dalīties atmiņās par pārdzīvoto, piedzīvoto, atbildēt uz intervētāja jautājumiem. Ja cilvēks to nevēlas, tad intervija nevar notikt. Ir svarīgi pārliecināt cilvēku par viņa dzīves gājuma un pieredzes unikalitāti, ka viņu mutvārdu avoti ir nozīmīgi novadpētniecības pētīšanā un vēstures avotu papildināšanā. Daudzi (jo īpaši represētie un padomju režīma apstākļos cietušie) vēl nav pārvarējuši totalitārisma sekas. Šie cilvēki baidās fiksēt savas liecības audio vai videoierakstā un nodot tos tālākai izmantošanai, jo viņus māj bailes par to, ka varētu atgriezties „vecie laiki” un atsākties represijas. Intervētājam šie cilvēki ir jāiedrošina, paskaidrojot, ka stāstītājs ir tiesīgs:

- izvēlēties tematu par kuru runāt;
- izvēlēties kādus faktus, notikumus un pieredzēto atklāt;
- neatbildēt uz nevēlamiem un viņam netīkamiem, provokatīviem jautājumiem (25).

Lai pēc iespējas pilnīgāk un precīzāk audioierakstu pārvēršot rakstiskā tekstā atspoguļotu teiktā saturu tiek lietoti dažādi apzīmējumi:

- Jā- vārdus izceļ ar pasvītrojumu, lai uzsvērtu stāstītāja vārdus un vai frāzes;
- ()- apaļajās iekavās ieliek stāstītāja vārdus, kas paskaidro situāciju vai priekšmetu;
- []- kvadrātiekvavās taisnā šriftā uzrāda stāstītāja tekstu papildinošus intervētāja vārdus un frāzes, kuras nepieciešamas teksta jēgas saprašanai;
- [...] - ar divpunkti kvadrātiekvavās apzīmē izlaistu tekstu;
- [/]- kvadrātiekvavas slīpajā šriftā paskaidro maz pazīstamu vārdu nozīmi, dod vārdu tulkojumu, stāstītāja žestiem, emocijām;
- ...- ar daudzpunkti apzīmē nepabeigtu teikumu (23).

3.3.Mutvārdu avotu īpatnības un ticamība.

Mutvārdu vēstures pamat avots ir cilvēku vēstījumi par pagātņi, kurā ļoti svarīga loma ir pētniekam, kurš veic šo interviju, jo daudz ko izšķir saikne starp stāstītāju un intervētāju. Jo

vairāk stāstītājs atvērsies pētniekam, jo vairāk un plašāku informāciju viņš iegūs. Intervējot cilvēkus, mutvārdu vēsturē, tiek pielietotas divas pieejas:

- Pirmais gadījums, kad pētnieks interesējas par kādu konkrētu laika posmu, vēsturiskiem notikumiem vai sociālās dzīves aspektu.
- Otrajā gadījumā pētnieks stāstītāju neierobežo ar konkrētiem jautājumiem, bet ļauj viņam stāstīt par savu dzīvi un cilvēkiem, un pie pētniekam interesējošiem jautājumiem kas pieminēti stāstījuma laikā atgriežoties sarunas beigās.

Pirmo veidu varētu nosaukt par interviju, jo pētnieks pie stāstītāja ir ieradies ar jau konkrēti sagatavotiem jautājumiem, kurus viņš uzdos un protams, sagaida atbildi. Otrais veids tiek uzskatīts par dzīvesstāstu, jo stāstītājs stāstījuma laikā netiek ierobežots ar jautājumiem. Reizēm pētniecībā labāks ir otrais veids, jo tādējādi stāstītājs pētniekam atklāj viņam nezināmus faktus, kurus pētnieks iespējams nebūtu iedomājies pajautāt (4).

Mutvārdu stāstījums ir izteiksmes veids, kuru nevar ielikt kādos rāmjos, tas veidojas stāstītājam meklējot piemērotāko valodas un izteikšanās formu. Daži savu stāstījumu cenšas veidot literārā stilā, citi kā folkloru savu stāstījumu papildinot ar teikām un parunām, bet vēl citi kā varoņstāstus. Stāstījumi veidojas stāstniekam atceroties vēsturiskos laikus, šīs atmiņas pasniedzot kā sarunu ar intervētāju. Šīs atmiņas iegūst jaunu nozīmi intervētāja un stāstnieka dzīvē tieši ar interviju palīdzību. Stāstījuma formu un stāstnieka atklātību ietekmē arī intervētāja attieksme pret sarunu. Ja intervētājs ir radnieks vai pazīstams stāstītājam, tad saruna būtu savādāka, kā tad ja intervētājs stāstniekam ir pilnīgi svešs. Itāļu mutvārdu vēstures pētnieks Alesandro Portelī (*Alessandro Portelli*) uzsver intervētāja nozīmi stāstījuma laikā, jo ja intervētājs sarunas laikā būs neitrāls un neizteiks savas domas, tad stāstītājs savu vēstījumu ierobežos ar vispārzināmām klišejām, ieliks noteiktos rāmjos un pārstāstīs sabiedrībā pastāvošos uzskatus par konkrēto jautājumu. Tieši intervētāja patiesums un atklātība nereti ir par pamatu stāstītāja atklātībai. Tāpat stāstniekam var nepatikt viņa stāstījuma, domu interpretācija pētnieka darbā, jo tā viņš vairs neatpazīst savu stāstījumu.

Veicot dzīvesstāstu pētniecību jāņem vērā ne tikai dialogs starp stāstītāju un intervētāju, bet arī mutvārdu izteiksmes īpatnības. Stāstījumu pārveidojot rakstiskā formā zūd sākotnējā mutvārdu forma, kuru nedrīkstētu pazaudēt. Rakstītā tekstā nav iespējams attēlot stāstītāja intonāciju, valodas stilu vai runas ātrumu. Tāpat, arī pieturzīmēm ir svarīga nozīme pārrakstot mutvārdu stāstījumus, jo viena neielikta vai nevietā ielikta pieturzīme var mainīt visa teikuma būtību. Bez pieturzīmēm mutvārdu stāstījuma pārrakstīšanai tekstā rada arī stāstītāja ieturētās pauzes, jo tās var liecināt par domīgumu vai teiktā nozīmīgumu, taču ir tikpat kā neiespējami rakstiskā tekstā attēlot stāstnieka ieturētās pauzes. Arī runas ātrumu

rakstītā tekstā nevar atainot, bet runas ritms var norādīt uz stāstītāja emocijām kas sasiņās ar stāstījumu un noteikt šī stāstījuma nozīmīgumu pašam stāstītājam.

Kā vēl viena mutvārdu avotu īpatnība ir to ticamība, jo ir grūti pierādīt vai stāstītāja teiktais ir paties vai nē. Mūsdienu pētnieku vidū arvien nozīmīgāku vietu ieņem uzskats, ka nav patiesu un nepatiesu stāstījumu, jo mutvārdu liecības vēsta ne tikai par reāliem faktiem, bet atklāj kategorijas, caur kurām tiek uztverta realitāte. Uz mutvārdu avotiem jāraugās kā uz liecībām, kas vēsta nevis par konkrētiem notikumiem, bet gan par to nozīmi stāstniekam. Stāstījumos grūtāk ir atšķirt lietas ko stāstnieks ir darījis no tā ko vēlējies darīt un tā ko viņš domā, ka ir darījis. Mutvārdu pētnieki tāpēc iesaka uzmanību pievērst nevis stāstījuma atbilstībai faktiem, bet stāstītāja attiecībām ar reālajiem faktiem. Arī kļūdaini sniegtajiem stāstījumiem piemīt sava veida patiesums - iespējamības patiesība, psiholoģiskā patiesība vai reliģiskā patiesība. Šāda „nepatiesības patiesība” palīdz atklāt stāstītāja personīgo attieksmi pret vēsturi, viņa pārdzīvojumus un saistību ar sabiedrību.

Cilvēka atmiņa nav faktu glabātava, bet gan notikumu interpretētājs un nozīmes veidotājs. Cilvēks savu atmiņu, piedzīvoto, cenšas ievietot vēstures un sociālajā kontekstā tādejādi šo informāciju pasniedzot kā vēstures notikumus. Stāstījuma patiesība slēpjas ne tikai kā faktu atbilstība realitātei, bet arī cilvēka spējā iekļauties sabiedrībā un kultūrā. Tāpēc lai visprecīzāk noteiktu stāstījuma patiesumu ir jāpārzina ne tikai socioloģija, bet arī psiholoģija, antropoloģija un lingvistika (19).

Secinājumi

Lai pareizi iegūtu mutvārdu vēstures liecības, ir nepieciešams izpētīt kādu datu vākšanas metodi ir iespējams visefektīvāk izmantot. Visvērtīgākie atmiņu stāsti ir ilgdzīvotājiem, jo viņi ir pieredzējuši dažādus laikus un var sniegt salīdzinājumu ar aizgājušajiem laikiem un tagadni. Tāpat pirms intervijas ir jāizdomā jautājumi, kurus uzdos respondentam un jāizskaidro kā notiks intervija, jāaskaņo jautājumi, par kuriem respondents vēlas vai nevēlas atbildēt. Vēl ļoti svarīgi ir pareizi izvēlēties intervijas norises vietu. Respondenti parasti vislabāk jūtas savās mājās, jo viņi jau tā būs satraukušies par to, ka viņu stāstītais tiks ierakstīt audioierakstā. Vēl ir jācenšas novērst jebkādas fona trokšņus, lai vēlāk būtu labi saprotams ieraksta teksts.

4. PĒTĪJUMI UN PUBLIKĀCIJAS MUTVĀRDU VĒSTURĒ

Šajā nodaļā ir apskatīti pētījumi, kuri veikti par mutvārdu vēsturi un atmiņu stāstiem. Pētījumus šajā jomā ir veikuši ne tikai pētnieki, bet arī universitāšu studenti.

4.1. Nacionālais Mutvārdu vēstures projekts

Nacionālais Mutvārdu vēstures projekts tika izveidots 1992.gadā, Filozofijas un socioloģijas institūtā (turpmāk tekstā apzīmēts ar saīsinājumu- NMV). Pētījuma mērķis un uzdevums ir latvieši. NMV dzīvesstāstu kolekcijā ir apmēram 2000 dzīvesstāstu ierakstu. Dažas intervijas ilgst pat no 12 līdz 17 stundām. NMV dzīvesstāstu kolekcijā ir apkopoti un uzkrāti visdažādākie Latvijas iedzīvotāju atmiņu stāsti. Ierakstīti dažādās vietās un novados, dažādās valodās. Šie atmiņu stāsti atklāj 20.gadsimta notikumus un pieredzēto, kā arī latviešu dzīvi citur pasaulē, trimdā (Amerikā, Anglijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Anglijā).

NMV tik radīts lai apvienotu vardarbīgi sašķelto tautu. Vārds „nacionālais” apzīmē piederību Latvijas valstij, neatkarīgi no tā, kurā valstī ir ierakstīti atmiņu stāsti vai, kādas tautības Latvijas iedzīvotājs ir bijis, kas stāstījis šos savus dzīvesstāstus (8).

Projekta priekštecis ir „Cilvēkarhīva” programma Latvijas Kultūras fondā. Tas aizsākās 1988.gadā ar aicinājumu cilvēkiem iesūtīt savus personīgos vēstures avotus un atmiņu stāstus (21).

Katra cilvēka atmiņas un stāstījumi ir kā mazi gabaliņi, kas kopā veido lielu mozaīku. Šie stāstījumi atklāj un kopā saliek nesenos notikumus Latvijas vēsturē, kā galveno izvirzot personīgo pieredzi un pārdzīvojumus, tādējādi katru notikumu atklājot no jauna skatupunkta. Tai pat laikā šie atmiņu stāsti sevī ietver svarīgu informāciju par padomju laikā nedokumentētiem notikumiem vai nepilnīgi dokumentētiem notikumiem sabiedrībā, kuru izpēti galvenokārt var balstīt uz iegūtajām mutvārdu liecībām. Piemēram, stāstus par nacionālo mežabrāļu kustību un nacionālās identitātes uzturēšanas stratēģiju.

Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālā mutvārdu vēstures projekta ietvaros ir izveidojis Latvijā pagaidām plašāko mutvārdu vēstures krājumu „Mutvārdu vēstures avoti: izlase”. Krājumā iekļauti 17 Latvijas un trimdas latviešu atmiņu stāsti no Nacionālās mutvārdu vēstures kolekcijas (24).

NMV projekta laikā ir izveidota mājas lapa *dzivesstasts.lv*, kurā ir pieejami projekta „Dzīvesstāsts” laikā iegūtie materiāli, dzīvesstāsti un atmiņu stāsti. Kolekcijas materiālus ir iespējams izmantot zinātniskiem pētījumiem un publikācijām, pieejams cilvēkarhīvs, kurā ir sakopota dzīvesstāstu ģeogrāfija (6). Dzīvesstāsti iegūti no tuvām un tālām zemēm, kurās

mitinās vecākās paaudzes latvieši – Lietuvas, Zviedrijas, Kanādas, Grenlandes, Norvēģijas, Anglijas, Francijas, Venecuēlas, Brazīlijas, Argentīnas, Austrālijas, ASV, Havaju salām, Vācijas.

4.2.Citi pētījumi un publikācijas

2002.gadā tika izdots viens no pēdējo gadu vērtīgākajiem un labākajiem monogrāfiskajiem izdevumiem, kuru sagatavoja Valda Marija Šuvcāne- „Lībiešu ciems, kura vairs nav”. Autore būdama lībiete un lībiešu valodas pratēja, kā arī vēsturniece, uzrakstījusi sava dzimtā Lielirbes ciema un Ziemeļvidzemes lībiešu vēsturi. Grāmatā nozīmīgu daļu aizņem aizsaulē jau aizgājušu autore dzimtās puses iedzīvotāju atmiņas. Spilgtākie un bagātīgākie atmiņu stāstījumi padara temata izklāstu pilnīgāku, daudzpusīgāku, kā arī sniedz daudzas svarīgas un nozīmīgas detaļas (24).

Latvijas Zinātnes padome sadarbībā ar Latviešu Fondu ASV ir izveidojusi „Elektronisko laika grāmatu”. Tas ir pirmais sistemātiski veidotais dzīvesstāstu krājums, kurā izvilsuma veidā apkopoti Latvijas laukos un pilsētās ierakstītie dzīvesstāsti, un dzīvesstāsti no latviešiem Amerikā, Kanādā, Anglijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Sibīrijā. Grāmatu veido vairāk kā 3000 mutvārdu liecības, kas ataino dzīvi, kad notika divi pasaules kari, divas revolūcijas un vairakkārt mainījās valsts vara Latvijā. Tiek atspoguļoti 20.gadsimta notikumi caur cilvēku dzīvesstāstiem. Projektu ASV vadīja Maija Hinkle, bet Latvijā Baiba Bela un Māra Zirņīte (6).

Nacionālais mutvārdu vēstures projekts ir izstrādājis vēl vienu, plašāku pētījumu, kurā uzsvars likts uz ārpus Latvijas dzīvojošajām kopienām. Savākti dzīvesstāsti no trimdas latviešiem Zviedrijā, tos apkopojot izdevumā „Mēs nebraucām uz Zviedriju lai kļūtu par zviedriem”. Caur dzīvesstāstiem tiek atklāts, kā cilvēki centušies iedzīvoties svešajā zemē, tai pat laikā nepazaudējot savu nacionālo identitāti. Atmiņu stāsti paver plašāku skatu uz pārdzīvojumiem trimdas laikā, atklājot pašreizējās un nesavtīgumu cenšoties uzturēt saikni starp tautiešiem svešumā. Pētījums un grāmata sagatavota sadarbībā ar Valsts pētījumu programmu Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā, darba zinātniskā redaktore dr.sc.soc. Baiba Bela (6).

2011.gadā Latvijas Universitātes Socioloģijas nodaļā, maģistra darbu par tematu „Lokālās identitātes konstruēšana: Austrumlatgales pierobežas gadījums” izstrādāja Līga Volkopa.

Maģistra darba mērķis bija noskaidrot, kā tiek konstruēta lokālā identitāte Austrumlatgales pierobežas iedzīvotāju dzīvesstāstos. Lielākais uzsvars lokālās identitātes konstruēšanai iedzīvotāju dzīvesstāstos tika likts tieši uz Kārsavas novada Goliševas pagasta iedzīvotāju dzīvesstāstiem (30).

Secinājumi

Latvijā jau iepriekš ir veikti pētījumi par mutvārdu vēsturi un atmiņu stāstiem. Vērienīgākais projekts ir Nacionālais mutvārdu vēstures projekts, kura ietvaros ir veikti vēl vairāki pētījumi, piemēram, „Dzīvesstāsts”, „Cilvēkarhīvs”. Tāpat arī Latvijas Universitātes studenti ir veikuši pētījumus par mutvārdu vēsturi un atmiņu stāstiem. Lai gan Latvijā pamazām tiek apzināta mutvārdu vēsture, citur pasaulē tā ir izplatīta metode, lai sīkāk pētītu un papildinātu novadpētniecības materiālus.

5. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA UN INFORMĀCIJA PAR MUTVĀRDU LIECĪBU SNIEDZĒJIEM

Šajā nodaļā ir aprakstīta pētījumā pielietotā metodoloģija- intervēšana un mutvārdu liecību sniedzēju biogrāfija.

5.1. Pētījuma metodoloģija

Pētījuma galvenais mērķis un uzdevums bija iegūt atmiņu stāstus no ilggadējiem Mālpils iedzīvotājiem par 2.pasaules karu un 20.gadsimta 2.pusi, kā arī iegūt jaunu skatījumu uz tā laika notikumiem, kā tos ir redzējuši iedzīvotāji. Atmiņu stāstu iegūšanai tika izmatota intervēšanas metode. Potenciālo intervējamo atlasei tika izmantota, tā sauktā, „sniega pikas” metode, kad iepriekšējais intervējamais iesaka kādu citu, kas varētu pastāstīt savus atmiņu stāstus par saviem pārdzīvojumiem, un viņuprāt sniegt vērtīgu un interesantu informāciju.

Viena no mutvārdu vēstures avota galvenajām īpatnībām ir tāda, ka tas ir vēsturisko notikumu dalībnieka un aculiecinieka stāstījums, kas rodas sadarbojoties stāstniekam un intervētājam, un viss stāstījums tiek ierakstīts audio vai videoierakstā. Šādu procesu, kad sadarbojas intervētājs ar stāstītāju sauc par intervēšanu (25).

No socioloģijas skatupunkta mutvārdu vēstures pētīšana pieder pie kvalitatīvajām izziņas metodēm. Tādēļ pētījumā tika izmantotas daļēji strukturētās intervijas, jo tad stāstītājs netiek tik krasi ierobežots un viņam tiek dotas lielākas iespējas izpausties, tādējādi iespēja atklāt vairāk sīku detaļu. Taču arī intervētājam ir iespēja ierobežot respondenta stāstījumu ar uzvedinošiem vai precizējošiem jautājumiem.

Izmantojot daļēji strukturētās intervijas pētījumā, pētniekam jau ir iegūtas zināmas priekšzināšanas par interesējošo tematu un galvenajiem jautājumiem, kurus vēlas noskaidrot. Ar šāda tipa interviju metodi pētniekam ir iespēja ierobežot interviju ar noteiktu apjomu un tematu loku. Tāpat kā tas ir nestrukturētajās intervijās, intervija tiek iesākta ar plašu atvērto jautājumu, kas ļauj stāstniekam atvērties plašākai sarunai tai pat laikā virzot sarunu par noteiktu tematu. Daļēji strukturēto interviju laikā var tik izmantots neliels skaits vispārīgo jautājumu vai ievirzošie norādījumi, lai stāstītājs nenovirzītos no pētnieku interesējošā temata. Lai gan intervētājs nav sagatavojis noteiktus jautājumus, arī precizējošie papildjautājumi stāstītājam ir jāuzdod noteiktā secībā, lai nebūtu „pārlēkšanas” no viena temata uz citu.

Izmantojot daļēji strukturētās intervijas, ir vieglāk pierakstīt datus, jo var pierakstīt tikai spilgtākās stāstītāja domas un izteicienus, vai arī visu interviju ierakstīt elektroniskajā ierakstā. Tādējādi arī netiek pazaudētas kādas īpašas stāstījuma iezīmes, izsauksmes (10).

Lai intervija būtu pietiekami izdevusies ir nepieciešams noskaidrot kādus jautājumus vajadzētu uzdot intervējamajam, lai nebūtu klusuma brīžu un minstināšanās. Visvienkāršāk ir

izvēlēties slēgtos jautājumus, taču ar šādu jautājumu palīdzību nebūtu iespējams pilnībā atainot notikumus. Tādēļ tiek izmantoti atvērtie jautājumi, kas ļauj stāstītājam vairāk atvērties un stāstīt plašāk (17).

Pētījuma interviju laikā tika izmantoti šādi jautājumi:

1. Lūdzu nedaudz pastāstiet par sevi!
2. Kādas ir jūsu atmiņas, spilgtākie piedzīvojumi, pārdzīvojumi par 2.pasaules karu un laiku pēc tam?
3. Vai Jūsu ģimeni skāra arī izsūtīšana kolektīvizācijas laikā?
3. Kā tajā laikā attīstījās Mālpils, kādi bija galvenie notikumi?
4. Pastāstiet sīkāk par kolhozu veidošanos un paraugciemata būvniecību!

Ne visās intervijās tika izmantoti tieši šādi formulēti jautājumi, kā arī interviju laikā radās vairāki papildjautājumi, precizējot kādu apdzīvoto vietu stāstījuma laikā vai pieminēto cilvēku. Pirms intervijas ieskaņošanas, respondentam tika izstāstīts kā notiks intervija un noskaidrots uz kādiem jautājumiem un par kādiem tematiem respondents nevēlas atbildēt. Irēnas Saukumas un Birutas Veckungas interviju laikā tika apskatīti arī viņu personīgie materiāli, fotogrāfijas un pāršķirstīta grāmata par Mālpili. Katras intervijas sākumā respondenti jutās samulsuši un īsti nezināja kā lai labāk uzsāk stāstījumu, jo jutās nedaudz apmulsuši, ka viņus nāk intervēt un jautā tieši viņu atmiņu stāstus, bet visi bija pozitīvi noskaņoti un labprāt stāstīja visu ko atceras par noteikto tematu.

Veicot interviju transkriptus tika izmantota transkripcijas programma „ExpressScribe”, kas padarīja vienkāršāku un ātrāku transkripcijas veikšanu. Ar šīs programmas palīdzību var regulēt ierakstu- apturēt ierakstu un atkal atskaņot no tās pašas vietas kur apstādināja, palēnināt ierakstu vai patīt uz priekšu.

Vispārīgās ziņas par atmiņu stāstu autoriem tika apkopotas galvenokārt balsoties no interviju laikā iegūto informāciju. Bet atsevišķi fakti bija jāsameklē citos resursos, piemēram, „Mālpils grāmatā”. Īsajā aprakstā ir iekļauti biogrāfiskie dati, dzīvesvieta un neliela informācija par to ko intervējamie ir darījuši Mālpilī un kādas ir bijušas viņu dzīves gaitas.

5.2. Atmiņu stāstu autori

Venera Balode - dzimusi 1932. gada 20.novembrī Kauguros. Bērnības gados ar vecākiem pārcēlusies uz dzīvi Mālpils „Bauskās”, kurās joprojām dzīvo. Kara laikā devusies bēgļu gaitās uz Kurzemes pusi, kur satikusi savu vīru. Pēc apprecēšanās, vēlāk atkal atgriezusies Mālpilī un dzīvojusi „Taigās”. Nodarbojusies ar mājražošanu- šuvusi sedziņas, adījusi cimdus.

Andris Ķerselis - dzimis 1936.gada 29.decembrī. Dzīvojis Mālpils pienotavā, līdz 2.pasaules kara laikā vāciešu karaspēks saspridzināja pienotavas ēku. Pēc tam pārcēlies uz „Kalējiem”, kur dzīvoja mātes brālis. Strādājis meliorācijā, vēlāk mežniecību gan Mālpilī, gan Inčukalnā.

Irēna Saukuma- dzimusi 1926. gadā 14.septembrī, Mālpils „Atvaros”, uzvārdā Lāce. Pēc Mālpils skolas beigšanas iestājusies Lietišķajā mākslas vidusskolā, taču sakarā ar karu pēc pirmā kursa mācības pametusi. Pēc kara gadiem strādājusi Mālpils Patērētāj biedrības veikalā. Paralēli piedalījusies dažādos pašdarbības kolektīvos - dziedājusi korī, spēlējusi teātri. Šobrīd darbojas, Mālpilī kā audēja, Tautas daiļamata meistare un ir vecmāmiņu klubiņa „Rezēdas” biedre.

Biruta Veckunga - dzimusi 1937.gada 22.jūlija Kuldīgas apriņķa „Ziediņu” mājās. Kopš 1953.gada dzīvo un strādā Mālpilī. Bijusi agronome, laborante tehnikumā un arī pasniedzēja. Vēlāk strādājusi Mālpils meliorācijas muzejā par Zemkopības nodaļas vadītāju. Joprojām aktīvi turpina darboties sabiedriskajā dzīvē kā vecmāmiņu kluba „Rezēdas” dalībniece un patstāvīgi pēta pagasta vēsturi.

Velta Gacke - dzimusi un augusi Mālpilī, Kniediņa puses - „Rozēnos”. Strādājusi par prečzini Mālpils Patērētāju biedrības veikalā un saimniekojusi vecāku mājās. Arī esot pensijā turpina saimniekot „Rozēnos”.

Velga Skačko - dzimusi 1935.gada Allažos, bet drīz pēc tam pārcēlusies uz dzīvi Mālpils „Jaunbūnās”. Kopā ar ģimeni 1941.gadā izsūtīta uz Sibīriju, bet 90.gados atgriezās atpakaļ Latvijā un atsāka saimniekot vecāku mājās. Tā pat iesaistījusies vecmāmiņu klubiņā „Rezēdas”.

Secinājumi

Mutvārdu vēstures pētīšana ir interesants process, taču tai par laikā arī sarežģīts un laikietilpīgs process. Pētījumā tika izmantotas daļēji strukturētās intervijas. Visi respondenti bija atsaucīgi un labprāt dalījās savās atmiņās par piedzīvoto 20.gadsimtā.

6. MĀLPILS 20.GADSIMTĀ

Šajā nodaļā ir sniegts neliels ieskats Mālpils pagasta dzīvē 2.pasaules kara un gados pēc tam. Sniegta vispārīga informācija par apdzīvotajām vietām, ciemiem Mālpilī. Sīkāk apskatītas nodaļas par kara laiku, kolektīvizāciju, deportāciju, izglītību un cilvēkiem Mālpilī.

6.1.Vispārīgā informācija par Mālpili un ciemata izveidošanos

Pagastā ir noteiktas piecas ciemu robežas:

Mālpils	2228 iedz.	402 ha
Sidgunda	436 iedz.	215,0 ha
Niči	177 iedz.	63,0 ha
Vite	51 iedz.	32,5 ha
Bukas	39 iedz.	29,0 ha

Mālpils novads ir pašvaldība Vidzemē, un robežojas ar Ropažu, Siguldas, Amatas un Ogres novadiem. Rīgas rajonā Mālpils novads pēc platības ir ceturtais lielākais, bet iedzīvotāju skaita ziņā desmitais lielākais novads (12). Mālpils ir ievērojams citu novadu starpā ar savu Kultūras namu, kas ir lielākais Rīgas apriņķī. Kultūras nams ir celts 1988.gadā ar plašiem vestibiliem, skatītāju zāli 600 vietām un apaļo disko zāli.

Mālpilī ir vairākas izglītības iestādes:

- Mālpils vidusskola
- bērnudārzs,
- internātpamatskola
- Sidgundas pamatskola
- Mālpils profesionālā vidusskola.
- Mālpils mūzikas un mākslas skola

Tāpat Mālpils ir krāšņa arī ar savu dabu un bagātīga ar derīgajiem izrakteņiem. Mālpilī ir vienas no lielākajām dolomīta ieguves vietām Latvijā, bieza kvartāla nogulumu sega, mālsmilts un smilšmāla nogulumu vietas. Cauri Mālpilij vijas divas upes- Suda un Mergupe, kas satekot kopā veido Lielo Juglu. Tā kā Mālpils ir krāšņa ar savu dabu pēdējā laikā ir attīstījies tūrisms, jo ir atjaunota arī Mālpils pils, parks, Vīnkalniņš. Mālpili pat varētu dēvēt par tādu ciematiņu mežu un purvu ielokā, jo novada teritorijā ir seši purvi (12).

Teiku par Mālpili un tās vārda rašanos izstāstīja Biruta Veckunga: *„...Mālpils pats sākums ir 201.gadā, pirmās ziņas par Mālpili, kad viņa saucās Lemburga. Jo toreiz vācieši bija tādu vārdu devuši "lemb" ir māls un "burg" ir pils. Un visi tie tālākie nosaukumi tad tur mainījās, bet vecie ļaudis vēl tagad sauc nevis par Mālpili, bet par Mārpili. Jo bija tāda teika, kad ir celta baznīca nu un cēluši ir tur dažādi vācu strādnieki, jo vācieši bija pārņēmuši visu to Latvijas zemi un cēla to baznīcu un bija tā- cik pa dienu uzcēla no māliem, tik pa nakti sabruka. Un tad viņi, bija viņiem teikts, ka vadītājam, ka vajag iemūrēt dzīvu jaunavu un tad*

vairs nebruks tā baznīca. Un vienam no tiem strādniekiem nākusi meita, jaunava, vārdā Māra, nesusi brokastis un šie piedzirdējuši vācieši ar vīnu meiteni un tad dzīvu iemūrējuši baznīcā. Un tāpēc arī daudzi vecie cilvēki sauc viņu par Mārpili nevis Mālpili. Bet tagad jau sen ir šis nosaukums Mālpils un šeit ir arī ļoti mālaina zeme...”

Padomju Savienības laikā Mālpils tika veidots kā paraugciemats (skat.att. 6.1.). Uz sēdi par paraugciemata veidošanu bija ieradusies arī Biruta Veckunga un redzēja kā top Mālpils ciemats.

6.1.att. **Paraugciemata būvniecība** (Foto no Mālpils grāmatas)

„...1972.gadā LPSR lēmumu pieņēma par eksperimentālā paraugciemata būvniecību Mālpilī. Jā, sākums bija tāds arī attiecībā uz manu māju, kad mēs 68.gadā nolēmām, ka pietiek tai dzīvoklī dzīvot un tad jau ciemats arī veidojās. Kurš tad pirmais te bija? Nodeva tos apbūves gabalus un tad sāka celt. Vispirms uzcēla, paraugciemats skaitījās un tajā sapulcē es arī piedalījos un tur es arī nobalsoju par to cik mums būs skaisti un cik mums būs brīnišķīgi. Un sāka celt Jaunā ielu, te šito centru, Nākotnes ielu. (skatās kartē). Sāka celt ar Jauno ielu, jo tā iet par , nu kā lai saka, gar veco pastu, ambulanci un tur uzcēla divstāvu māju, pirmās tās ir. Tā ir pirmā iela un tad bija māja nr.1 un māja nr.2. Jā un tad šiten te bija pirmais, bet cēla arī pie tehnikuma. Tehnikumā bija tehnikuma ēka nr.1. kurā es dzīvoju no 68.gada. Un tad te kur jau ir, skaitās Dārza iela. Nu un tad pēc tam sāka celt šito, to galveno Nākotnes ielu, tur tās mājas, te visas tās mājas. Es atceros, visas tur tās vecās mājas, kas bija tika nojauktas, tur

kur vecais pasts, tur bija viena mājas, te pretī jaunā autoosta tur, kur ir tas patērētāju pakalpojumu kombināts, nu tur kur bija Meirāni, nu tur arī bija kuru nojauca un tagad tie puikas viņas saimnieces mazdēli pieprasa to zemi un māju. Un pēc tam nākošo, kad to Nākotnes ielu jau sāka apbūvēt nākošais bija Līvānkalns, sākot ar Strēlnieku ielu. Tad tas celtniecības vadītājs bija tāds Jurisons un tad viņam tur Līvānkalnā uzcēla pirmo māju, pēc tam Rītausmas ielu, Ceriņu ielu un tad to Līvānkalnu tempā apbūvēja. Un pēc tam lielā celtniecība notika pie baznīcas un to mēs saucam par Muižnieku ligzdu. Tāpēc, ka tur aizgāja visi galvenie speciālisti, direktora vietnieks, Žukovsksi, galvenais agronoms Audriņš un tur visi galvenie speciālisti bija- Muižnieku ligzdā. Tur viņiem iedeva lielāku zemes gabalu, nekā mums tik 0,12. Viņiem tad tur ir klāt lielais zemes pleķis un var kartupeļus audzēt, mēs te drīkstam tik dārzenus. Un tad uzcēla bērnodārzu, tas bija liels notikums. Tehnikuma direktors bija Jānis Vanags. Viņš pēc savas specialitātes bija jūrnieks un prata mūs visu tā nostādīt, bet mēs viņu ļoti cienījām. 1982.gadā uzceļ jauno vidusskolu. Tā kā tā vecā skola jau bija tādā stāvoklī, kad tur vairs vienkārši nevarēja mācīt, jo bija jau caurs jumts un ūdens tecēja. Cēla viņu Ķekavas PMK. Mālpilī ir arī Sidgundas pamatskola.

Un tur to ūdenskrātuvi pie pienotavas ierīkoja arī 82. gadā. Ā un 1988.gadā 18.februārī atklāj Mālpils kultūras namu. Bērnodārzu kaut kur 60.gadu sakumā...”

6.2.Otrais pasaules karš Mālpilī

Tāpat kā visur Latvijā, arī Mālpils vēsturē 2.pasules karš, jeb kā Padomju laikā teica, Lielais Tēvijas karš, atstāja savas zīmes. Teritorija gan neatradās aktīvajā frontes zonā, taču Mālpils robežojas ar Mores pagastu, kur norisinājās ļoti sīvas kaujas un to izjuta mālpilieši, tāpat kā visas citas kara radītās sekas. 1941.gada Padomju armijai ciešot zaudējumus, nekārtībā atkāpās, galvenokārt, pa lielajiem Latvijas ceļiem, taču nomaldījušās karaspēka daļas klīda savrup. 4. Jūlijā ar trauksmes signālu telefonu centrālē ienāca paziņojums, ka Mālpils „Ruikās” iebrukusi kāda karavīru grupa un laupot. Tika noorganizēta aizsardzība. Mežā starp „Ruikām” un „Krievkalniem” notika sarkanarmiešu vienības un Mālpils aizsardzības grupas kauja. Šajā kaujā Mālpils aizsardzības grupa zaudēja četrus cīnītājus, divi no viņiem bija Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri (12).

Par kara sākumu un pieredzēto stāstīja Venēra Balode: „Nepagāja necik ilgs laiks un bija jau četrdesmitais gads un krievs bija iekšā, un pļurkc... (smejas). Mans tēvs, starp citu, bija aizsargs Ulmaņa laikos un krievs jau šitādus diezcik labi neieredzēja, un tad baidījāmies, ka tik neizved uz Sibīriju, jo tur jau sākās tās izvešanas. Un tad jau sākās karš. Nu tad, te bija vācietis. Neko sliktu jau par viņu nevar teikt, nu vāciets kā vāciets. (smejas) Bet tā arī mūs neaiztika, vienīgais, kas bija, tās bija nodevas. Tās nu arī maksājām cik varējām. Un tad tie kara gadi pagāja, līdz četrdesmit astotajā gadā krievs vācās atpakaļ (smejas) un tad te gāja

baigās kaujas. Te aiz meža Morē briesmīgi karoja un.. Tēvs bija nobijies: „Ne ne, mēs te nepaliksim”. Un kaimiņš no „Kalnavēniem” arī teica lai tik braucam prom. Tas aizbrauca jau pirms mums kādu dienu iepriekš. Mums jau bija sakrauti rati, viss ko nu varēja un nepieciešams, bet cerējām, ka varbūt tomēr apturēs. Bet beigās jau nāca tuvāk. Gribējām otrajā dienā braukt prom, bet tajā nakti, te tas krievu kukuruzņiks izsvieda tā saukto „svecīti” un visa tur tā pamale bija gaiša. Mani vecāki bija istabā, a es gulēju ārā, uz vezumā sakrautajiem ratiem. Un nu skatos, ka būs jāliek ķekas vaļā grāvī, vai kas jādara! Jā, nepagāja jau ne desmit minūtes, kā gāja jau atkal krievu kukuruzņiks tur virs Mores, un tas kā nāca, tā visas tās bumbas sagāza purvā (smejas). Tepat aiz mājas, tajā purvā. Nezinu, kas viņiem tur bija par aprēķinu, bet visas bumbas sagāza purvā, kuras sprāga, kuras nogrima purvā.”

Vācu okupācijas laikā Mālpils dienvidaustrumos bija izveidots vāciešu štābs, un pretim Tautas namam saraktas tranšejas. Pirmā vācu lidmašīna Mālpilī nolaidusies 1942.gada rudenī pie tehnikuma un ābeļdārzā ierīkots lidlauks. Vietējiem iedzīvotājiem esot bijis piespiedu darbs iet rakt tranšejas, taču atmiņu stāstu autori savos stāstījumos ir minējuši, ka vācieši esot bijuši laipni un bērnus pat cienājuši ar visādiem gardumiem. Taču, kad tika padzirdēts, ka no Mores uz Mālpils pusi virzās krievu vienības pagastā iestājusies panika. Visi sāka kravāties un devās bēgļu gaitās uz Kurzemi. Vāciešiem ejot prom no Mālpils tika saspridzināts tilts un galvenā pienotavas ēka, (skat.att.6.2.), kā arī nomīnēta visa tuvējā apkārtnē.

6.2.att. Mālpils pienotava (Foto no Mālpils pastkartēm)

Par notikumiem Mālpils centrā, pie pienotavas un tālākā apkārtne pastāstīja Andris Kerselis: *„Mamma bija skolotāja un es tur līdz pavazājos dažas reizes, un sākās, zin, tā frontes nāca tuvāk un metu to plinit krūmos (smejas). Nu tā - tie kara gadi. Tos mēs*

pavadījām pienotavā. Tēvs bija galvenais grāmatvedis. Dzīvojām pienotavas telpās, augšā otrajā stāvā, un tēvs mācījās par grāmatvedi. Un tad tā sakot, kamēr nāca iekšā tie krievi, vācieši pielaida iekšā tur mašīntelpā uguni un tad tas viss gāja augšā. Tāpat kā dzirnavas, kas bija blakus.. taisni brīnums, ka Mālpils kultūras nams palika neskarts. Neviens to neizprot. Kāpēc tādu vietu nodedzināja, bet kāpēc tādas mājas ne. Varbūt, ka cilvēki nebija iekšā, bet.. es nezināju vairāk neko. Vācieši dedzināja un pēc tam aizbrauca blakusvāgos. Mēs bijām „Gobās”, kad nāca Mores kauja, tur visa pamale ārdījās. Nu un tagad bija tā. Pa dienu izbrauca vācu mašīna un izmeta ārkārtīgu kaudzi Mores mežos. Nu ar vienvārd sakot, tūliņ tur aiz meža. Un tagad ir pulksten trīs un tā iebrauc ar blakusvāgi pagalmā un saka "attaisiet logus vaļā mēs laižam Buku tiltu gaisā". Tagad nu visi gaida būs baigais blieziens un ir tik tāds buikš, mākonis paceļas augšā, un tā tie puikas brauc prom uz Rīgu. Bet ir jau par vēlu. Pēc stundas krievi būšot klāt. Un sākās, viss lauks uz „Kalnavēnu” pusi bija pilns ar mašīnām, ar visu. Un visa tur tā pļava bija pilna, viss viena liela krievu jūra. Iegāzās tagad „Upītēs... Nu un visi bij uz Sibīriju aizgājuši (liela pļava pie aiz Bukām pie „Kangaru” mājām), viss tur bija pilns. Siena šķūnītī un pļavā viss bija čūsku pilns. Kūra tur tos ugunskurus. Vienreiz gaisa bumbvedējs bija Sibīrijā nometis veselu kaudzi vienā stūrī, nezinu ko viņš bija tur mēģinājis noķert! Un tad tur augšā bija liels šķūnis. A tur bija vācieši aprakuši munīcijas kastes, bet tagad nevarēja vairs atrast kur tieši. Es jau viņiem teicu, lai paņem kādus sešus metrus uz augšu, bet viņi neklausījās manī, un beigās bija atmetuši tam visam ar roku. Vēl zinu, ka tur tai Buku mežiņā pie viena lielā koka ir norakts viens vāciešu karavīrs, tur pie upītes. Lidlauks nebija skarts, (skat. 6.3.att.), nāk bombardē, visas svecītes met laukā, viss lauks uzarts, bet lidlauku nekā...”

6.3.att. Mālpils lauksaimniecības lidlauks Bukās. (Foto no Mālpils grāmatas)

„...Un tur bija reiz vācu daļa, taisni birzītē aiz vecās skolas, un sagāza visu tur virsū. Bija viena izcili resna egle, un es kā puika vēl gāju uz skolu pa turieni, ko tik tur nevarēja atrast, bet bija jau bail ķerties klāt! Kas tik tu nebij, patafoni, plates, zirglietas. Bumbas, laikam nevarēja no gaisa tā notēmēt, tad bija savālēts tepat zem mūsu kūts laukā, un tad tur augšā bija gāzuši, tādi lieli baseini palika. Un pa to skolu, vāciešiem nebija nekas, bet krieviem bija lazarete. Tad sākās tā rakšanas kampaņa, kad visu beigtos raka nost. Viens bija te kokos atrasts, ar grābekli kopā kasīja un maisā lika. Nāca rudens laiks un tad tur ar ķekšiem, ar gumijas cimdiem, zābakiem bija kasījuši laukā un likuši baltos zārkos no visiem grāvjiem. Tepat pie Vibrokas. Un tie grāvī mēnešus divus nostāvējuši, un šie gaidīja, kad piesals. Brāļu kapos, vienā bija tās tranšejas sarakuši, un tad sagāza iekšā, bet vieni jau gulēja kopā, vācieši, krievi. un tad viņi sākumā apraka tur. 1945. gadā nāku mājās, un šie tur ķeksē šos ārā un liek tos zārkos, un smaka bija neiedomājama, un man bija bail. Un smaka bija tāda pa kilometru. Un tad uznāca ziema un šos uz tiem Brāļu kapiem. Un tas bija ārprāts, kā tie veči bija pārdzērušies, jo nevarēja jau to smaku turēt un visu nakti vemj, (smejas) un tad visu tos zārkus savāca. Vēl tur bija viena sieviete, medmāsa no Novosibirskas atrasta tajos ierakumos, ar visu bildīti vēl bija mēteļa kabatā. Dievs ar viņiem, nevienu vaļā jau nevēra, kad raka nost, jo kad tur vairs bija ko redzēt. Tad visi gāja atpakaļ uz mājām. Tēvs runāja perfekti krieviski un māte, bet mātes sākumā negāja uz mājām, gāja tēvs ar onkuli. A mūsu mājās jau bija ienākuši kaut kādi, tādi nopietnie un augsta ranga. Bet viņi ļāva mums te nākt, atļāva vienā istabiņā padzīvot. Tai laikā tā frontes līnija jau uz Rīgas pusi gāja, un visa Vibroka bija sarakta... Pašiem jau arī tai laikā bail bija, kur tad te Mores kauja, visos pakšos šāva un visa pamale naktīs vārījās. Tāds troksnis bija kad bumbvedējs strādāja. Tur pie pienotavas vēl radars bija uzstādīts un strādāja. 1944.gadā trakākās kaujas notika Kniediņā. Viss sašauts krustām šķērsām un tad tur viss mežiņš lejā samīnēts un sabombardēts. Tie vācieši bija neganti. Kā tie krievi nāca iekšā tā saspridzināja to pienotavu un visu samīnēja, pat vietas kur neviens nekad nestaigā. Bet tikko nāca ziņa, ka krievi pa taisno no Mores nāk, tā paņēmām vagu uz Rīgu. Iebraucām Rīgā, jauni puikas un tur Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs un mūsu armija. A tur viena mašīna vāca cilvēkus braukšanai prom, jo teica, ka tiem kas neizbrauks būšot beigas, Tā tur saleca trīs dāmas ar koferīšiem. Māte arī gribēja braukt un mēs arī būtu jau gandrīz aizbraukuši, bet tētis tik teica: „kas būs tas būs, vai tad tik traki būs”. Nu un tā mēs neizbraucām un palikām. Pienotava bija pirms Zvirgzdiem, Alusbrūžas. Tā bija pirmā vieta kur kaut ko ražoja. Pienotavu atjaunoja, āra sienas jau palika, un tās apmeta. No sākuma tur kaut ko darīja, arī mans tēvs pie tiem atjaunošanas darbiem. ... Jā, un vēl tie bumbvedēji bija piebēruši pilnu to pienotavas dīķi. Nezinu kāpēc viņu tā bija sametuši čupas tai dīķītī, bet vēl ilgi pēc tam no turienes tika ķeksētas laukā tās bumbas.”

1944.gada rudenī frontes līnija atnāca līdz Mālpilij, no 25.septembra līdz 7.oktobrim notika lielas kaujas Ērgļu-Rīgas virzienā. 1944.gada 6.oktobrī ienaidnieka aizmugurē ielaužoties 10.Gvardes Armijas 8.Panfilova divīzijas pulkam tam pretim stājās SS 6.korpuss Mālpils *Kniediņu* apkārtnē. Pēc kaujas tika nodedzinātas tuvējā apkārtnē esošās mājas, tai skaitā arī atmiņu stāstu autores Irēnas Saukumas dzimtas mājas „Atvari” (skat.att.6.4.). Mājas tika nodedzinātas, ar mērķi likvidēt jebkādu aizsegu ienaidniekam. Irēna Saukuma par šo notikumu stāsta: „...tika nodedzinātas tajā naktī kopā 8 mājas, un līdz ar to arī mana tēva māja”

6.4.att. Mālpils „Atvari” ap 1930.gadu. (Foto no Irēnas Saukumas personīgā albuma).

Par notikumiem Kniediņā stāstīja Velta Gacke, jo visu savu dzīvi nodzīvojusi tur savās vecāku mājās un pieredzējusi karu, kurš norisinājās tieši pie viņas mājām. „...*Te bija drausmīgi, tā kā bija pirmās līnijas. Tad, kad tur tālāk aizbrauc, tad tur ir upe un tur aiz tās upes visas mājas bija noslaucītas, vienīgi tā pienotava bija palikusi nezin kāpēc. Skola, visu, „Aizvēji” te bija, visas jaunas mājas un visu pa tīro. Nebūtu karš gājis pāri, tad jau būtu savādāk, bet tas karš jau visu izpostīja.... Jo te tās pirmās līnijas, te tā zeme visur bija pilnīgi tā kā uzarta. Kad mestas bumbas bija. Mēs bēgām ārā, tad kad vācieši atkāpās. Tad mūs visus salika te šinī istabā, a viņi paņēma visu verandu un tad bija tas pats galvenais štābs. un tad kādas divas nedēļas tā bija. Un tad viņi izvācās. Un tad atnāca 19.divīzija tā bija pēdējā. Un tad kad viņi atnāca, viņi teica tā: "Kad mēs iesim prom, tad arī jums ir jāiet ārā no mājas. Jūs te palikt nevariet."* Un tad mēs sakrāmējām mantas, bija divi zirgi, divi vezumi- vecaistēvs brauca ar vienu, tēvs ar otru un mēs ar mammu gājām ar govīm. Es tik atceros, ka mēs ar mammu izgājām no mājas kad visi lopi bija un tad kad mēs iegājām mežā te, tad bija šausmīgs uzlidojums. Mēs ar mammu gājām no aizmugures, paps un vecaistēvs iegriezās ar visiem tiem vezumiem mežā un tā lidmašīna tik zemu, nu tik zemu lidmašīnu es nebiju

redzējusi, nāca un redzēja, ka mēs bēgļi un nebombardēja mūs. Vot tā arī gājām, jo arī te nevarēja palikt tai mežā un tad gājām ārā. Braucām ārā un tad uzbraucām kalnā un tad spridzināja tur tiltu augšā, to pat varēja redzēt, un tad sāka tās mājas dedzināt. Un tad aizgājām pie kapsētas tilta, jo tad ceļš gāja garām tieši kapiem un tad tur bija lauks rudzu, un tad bija briesmīgs uzlidojums un tad mēs ar mammu tais rudzos un nu kas rudzos dod. Un tad pie kapsētas tilta gāja, armija un tad paps ar zirgiem izbrauca ar visiem vezumiem, ar visiem lopiem, un mēs no aizmugures un tad caur centram, un tad tur starp tiem veikaliem, tur gāja armija, un tad mēs caur Bukām, te gar „Kangariem” nokļuvām tais Sibīrijas pļavās.... (skat. att. 6.5.). Tad kad iegājām tais Sibīrijas pļavās mēs bijām pirmie, kas te bija no Kniediņiešiem un ee sabraucām iekšā un tad tur bija šķūnīši un, kad gāja pāri meliorācija to visu nojauca...”

6.5.att. Mālpilieši bēgļu gaitās 2.pasaules kara laikā, Sibīrijas pļavās (Foto no Mālpils grāmatas)

„...Un tad mēs pa nakti gulējām tajos šķūnīšos un dzīvojām, jo bija jau siens sapļauts un savests. Un tad vēl bija tur mežs, bet tagad tur ir, es nevaru orientēties kurā vietā mēs bijām un tad mēs tur nodzīvojām, tad gandrīz visi tur sanāca iekšā un tad nodzīvojām. Tad te ienāca viens no kaimiņiem, viņš bija virsnieks, tas Iesalnieks, tas ienāca un teica: "Mēs aizejam, Kurzemē mēs vēl turēsimies, bet cik ilgi, to mēs nezinām" Un tad otrā rīta jau bija krievu armija iekšā un tad viņi jau staigāja pa mežiem. Un tad paps atnāca mājā, kājām, skatīties vai māja vietā. Atnāca, apskatījās, ka māja dzīva un tad mēs nācām mājās, braucām. Un uzbraucām, tur tāds piekalnīts bija pirms Kangariem, un es braucu garām uz skatos un tad bija krievu zaldāti pretim. Un kaimiņam bija tāds smuks baltīts, tāds nobarots, bet baidījās no

mašīnām un viņam noņēma to balto tie krievi, karavīri, un iedeva tādu mierīgu baltiņu. Un tad tur kur tā mazā upīte, tilts bija uzspridzināts, kapsētas tilts arī. Tā kā mēs bijām nogriezti no visa kā lai mājās tiktu. Un tad brauca visi tur aiz tās nodegušās mājas, kur ceļmalā tagad ir tādi mūri, tur brauca no tā kalna lejā. Tie zaubenieši, visi brauca lejā pāri tur tai upītei. Un vienam no tiem braucējiem, vezumniekiem, zirgs salauza kāju, tie vezumi gāja virsū no tā kalniņa braucot un salauza kāju. Nu un tad visi uztraukušies, ka tur nevar braukt un tagad aiziet no mūsējiem, aiziet taisīt tagad tiltu, gāzīs pāri kokus un taisīs no tiem. Un kā met kokus tā uz mīnām. Norāva tēvabrālim kājas un mātesbrālim, abiem diviem norāva kājas. Mediķi jau nekur nav, tikai Nītaurē un tad mēs izkrāvām savu vezumu ārā no tām mantām un aizveda viņus līdz Nītaurei, bet viņi jau bija ceļā miruši. Un otrā dienā vecaistēvs viens pats pārbrauca. Iedomājies, ielika rata spieķos koku un tie rati negriezās, bet slīdēja un nekrita un pārbrauca. Tad tā nelaieme nebūtu notikusi, nu tā gāja. Un tad atnācām mājās, bet tad gan bija bailes jebkur kājas spert, un tad nāca atminētāji un tad visu nostaigāja. Daudz kritušo bija. Mežam arī bija tikai stumbeni palikuši. Pilna upe bija kritušu karavīru. Bet tā arī atnācām māja, oktobrī (pulkstenis nosit stundu), labība bija nopļauta un tad kartupeļus novāca un saknes, un tad viss atkal gāja tādā dzīves ritmā.”

Arī Irēna Saukuma pirms 2.pasaules kara dzīvoja Kniedņā, tāpēc varēja pastāstīt par tā laika notikumiem tajā Mālpils pusē: „Kniediņā bija tieši frontes līnija. ... tur viss tika nopostīts. Gan arī skola, kur Meijere Emmīte strādāja, un.. tika nodedzinātas, tajā naktī kopā 8 mājās, un līdz ar to arī mana tēva māja. Jā, nu, es ... nu es stāstīšu tieši par savām tēva mājām. Emm... nu tur, tas bija 1944. gada pavasarī, nu ne jau gluži pašā, bet nu tur jau sāka būvēt frontes līniju. Tur bija mobilizēti, no Rīgas, no ziepju fabrikas un strādnieki no daudzām fabrikām, kas vēl kopā ar armiju strādāja tur un būvēja tās frontes līnijas, bunkurus tur taisīja un ierakumus, un visus pēdējos. Mergupīte, tieši tur lejā gar manām tēva mājām tecēja. Visi koki, kas bija visi tika nozāgēti. Nocirsts viss, viss, tur pat alejas, kas bija, brīnumainā kārtā, labi, ka vēl tā skolas aleja ir palikusi. Nu tie tur bija tādi pusaudzīši tie kociņi. Palikusi kā tāds suvenīrs tai skolai tagad. Vismaz var redzēt tagad kur gāja tas ceļš uz skolu toreiz. Bet tā ar to visi citi lielie koki tika nozāgēti. Un mums pat arī vēl aploka stūrī bija tāda bērzu birze un kur bērniem mums pavasarī šūpoles kāra, un es tik ļoti raudāju kad viņu zāgēja nost. Nu man to reiz bija 18 gadu, tieši 14.septembrī palika. Kad tā frontes līnija bija jau gatava, vairs nebija tā armijas daļa, kas to būvēja visu, tā atkāpās projām, un nāca tieši tie, kas ieņēma tās pozīcijas, armija pati. Un tad mums bija jāvācas no mājām ārā, un tad jau visi septiņu māju cilvēki atstāja savas mājas. Kā jau nu kurš spēja. Lopi un viss cits palika. Tad brauca prom, tur uz Ezerkalna mežiem, un tur pa mežiem visur izmitinājās... Visa

tā Kniediņa mala bija visa balta, viss liesmās. Tad tika dedzinātas visas tās mājas, lai nav aizsega, jo tur Augškrogs bija un tad tur kādas divas nedēļas cīnījās...”

1988.gadā kara komisariāta sastādītais saraksts liecina, ka Mālpilī, Otrā pasaules kara brāļu kapos apglabāti 367 karavīri, viens no tiem ir latvietis, ierindnieks Dambis Arvīds Jāņa dēls (12).

Mālpils vispār bija stratēģiski svarīgs un izdevīgs objekts kara laikā, jo *Bukās* atradās kādreizējais lauksaimniecības lidlauks, kuru kara daļas izmantoja savām vajadzībām.

No 1945.gada līdz 1945.gadam Mālpils teritorijā pastāvēja trīs ciema padomes- Mālpilī, Vitē un Sidgundā. Mālpils pašvaldības padomes pārziņā bija tautas ideoloģijas audzināšana, pagasta infrastruktūras attīstība, kultūra un nodokļu iekasēšana (12).

6.3. Deportācija un kolektivizācija Mālpilī (1940.g.- 1955.g.)

1940.gada 17.jūnijā padomju armijas daļas šķērsoja Latvijas robežu dienvidos un austrumos. Dažu mēnešu laikā valsts tika pakļauta lielvalsts varai un diktētajiem noteikumiem. Lai pēc iespējas ātrāk un pilnīgāk iegūtu kontroli pār sabiedrību tika pieņemti dažādi mēri, un sāka ar pretpadomju elementu iznīcināšanu. Jau 1940.gada vasarā sāka arestēt 1918.-1920. gada brīvības cīņu veterānus, policistus, brīvprātīgos aizsargus, tiesnešus.

Arī Venēras tēvs bija aizsargs un tāpēc nevēlama persona. Viņa pastāstīja, kā izrēķinājās ar cilvēkiem, kuri tika uzskatīti par draudiem: *„Un tad, starp citu, mans brālis bija Vecāķos, aizgāja vācu armijā tajos izpalīgos. Pēc tam nāca atpakaļ, kur tēvs kādreiz dzīvoja „Liepās”, pie manas krustmātes. Tajā laikā, ja tu biji vācu armijā, tad krievu armijā nevarēja saukt, bet viņš tāpat saņēma vēlāk pavēli ierasties, jo brālis bija tai vācu armijā gājis. Un vēl tai laikā gāja tas karš ar Koreju, un tad apkārt runāja, ka visus tos sūtīt uz turieni, masai. Nu un jā, tad brālis ar vairākiem kopā ņēma vagu. Iegāja mežos. Un tā nu viņš slēpās. Tad te pat mežos apkārtējās, tad uz Cēsīm brauca, tad te mājās padzīvojās. Un tad viņš izdomāja, ka brauks pie brūtes uz Siguldu. Bet tad viņu tur pa ceļam nogrāba pie čupra viens vietējais mālpilietis. Brālim bija viltota pase, bet tas viņam iegāza ar laidni pa galvu, bet brālim laikam bija līdzīgs šaujamais, un kā tas šāvis, tā nošāvis. Pēc tam atnāca uz mājām un izstāstīja. Mūs tad sauca tur uz štābu un pratināja, un tad nu meloja šā un šitā. Un tad brālis nosplāvēs un teica- iešu pats, nošaus, nošaus, ļaus dzīvot, ļaus. Bija izdomājis, nāks mājās pārģērbies un tad ies pieteikties, a te mājās jau viņu gaidīja vesels pulks šamējo. Sagraba viņu un pagrūda viņu tur tā, lai viņš dabūn tā kā nostāties ar seju uz mežu, ar muguru pret viņiem un nošāva viņu. Nu un tad lai nebūtu tur to liecinieku, gribējuši pakārt arī māti. Sameklējuši striķi kaut kādu, nu un študierējuši kurā vietā lai šo pakar. Un tai laikā, tur pie*

mājas bija grāvītis dziļāks, un māte sēž un to grāvja malu un lūdz dievu. „Pēc tam sak, atnāk septiņi tēviņi pie manis, tad nu grābs ciet un nesīs, lai var tai striķi pakārt”. Un nu nevar pacelt mani. Septiņi tēviņi, a viņa tikpat liela kā es, nevar viņu izcelt no grāvja! (smejas) tad bija nākusi viena sieva un šie bija ieraudzījuši un atmetuši ar roku un aizbraukuši projām. Pēc tam arī palaida tēvu vaļā no Siguldas, apzaulētu. Atnācām mājas, nospriedām, ka mazāk kā par desmit gadiem mēs nedabūsim. Nu un tad mēs bēgām.”

Izvešana Mālpilī sākās 1941.gada 14.jūnijā ar 45 cilvēku aizvešanu, no kuriem 23 tā arī neatgriezās mājās. Izsūtāmo ģimeņu vīrieši tika arestēti vēl pirms 14.jūnija un etapēti uz Padomju Savienības iekšieni. Nākošā lielākā deportācija, kas skāra Mālpils iedzīvotājus notika pēc astoņiem gadiem, bet neskaitāmas vajāšanas un aresti turpinājās arī pēc 2.pasaules kara. Vietējo sniegtās ziņas liecināja, ka 1945.gada 28.janvārī no Mālpils tika arestēti vēl seši vietējie iedzīvotāji (12).

Izsūtīšanu uz Sibīriju pieredzēja arī Velga Skačko un viņas ģimene: *„Toreiz, kad mūs veda projām, es kā atceros tāds drūms laiks bija,, tas laikam bija tas 14.jūlijs. Lidmašīnas tā lidoja tā uuuuuu debesīs, viss tāds, drūmais laiks. Un visas tās pekeles sviež tamā mašīnā, un mūs uz Inčukalnu aizveda. Un tur bija visas tās vectēva māsas pretī un tas ešalons ilgi tur stāvēja, kamēr visus tur sabāza iekšā. Tie jau bija tādi lopu vagoni, tur bija tādi mazi lodziņi, četri no vienu puses un otri četri no otras puses un tādas lielas durvis. Un tur tajos vagonos bija tādi kā plaukti, tādi kā guļvietas. Un tie raidi, kas bija te tad viņi bāza visos tajos maisos mantas. Un laiks jau bija ierobežots, vairums nebija ierobežots cik var ņemt, bet laiks bija ierobežots. Un tad glābiņš bija tas, kad tās mantas bija sabāztas tajos maisos, kad varēja samainīts pret kaut ko , jo bija laiki kad tajā Sibīrijā nebija ko ēst un varēja vietējiem par maizes gabalu vai kartupeļu spaini samainīt. Nu un tad šitos te kas palika, tie lopi un zirgi tos visus uzskaitīja, un kā pilnvarots bija tētas brālēns no Beitām, bet pēc kāda laika kolhozs visu savāca.”*

Otrajā izsūtīšanas vilnī, 1949.gada 25.martā no Mālpils tika izsūtīti 130 cilvēki un svešumā mira 17 no viņiem, bet pārējie, kad no 1956.gada līdz 1957. Tika dota atļauja atgriezties, devās atpakaļ uz mājām.

Par piemiņu izsūtītajiem mālpiliešiem ir uzstādīts piemiņas akmens pie „Šopu” mājām (no turienes sākās izvešana), ar uzrakstu „No šejienes sākās ciešanu un nāves ceļš” (skat. att.6.6.) (12).

6.6.att. Piemiņas akmens Sidgundas represētajiem iedzīvotājiem (Foto no Mālpils grāmatas)

Pēc izsūtīšanas sākās kolektivizācija un pēc LKP X kongresa 1949. gada janvārī tika pasludināta masveida kolektivizācija un sagatavota „kulaku” ģimeņu izsūtīšana ārpus republikas uz Omskas, Tomskas un citiem apgabaliem. No Mālpils deportēja 175 cilvēkus (12).

Par kolektivizācijas sākumu interesanti izteicās Venēra Balode: „Sākās visa tā dibināšana un tie kolhozi, un tad vajadzēja iet un darīties. Visu ņēma nost- lopus, zemi. Nu un tad palikām puspliki (smejas).”

Pirmais kolhozs Mālpilī „Vienība” tika nodibināts 1948.gada 22.augustā. 1949.gadā izveidoja vēl kolhozus- *Raiņa v. nos., Mālpils, Āres, „Ždanova v.nos.”, „Parīzes Komūna”, „Spartaks”, „Prigorodnij”*. Padomju saimniecība „Mālpils” ir veidojusies sovhozam *Prigorodnij* pievienojot kolhoza *Vienības* teritoriju. Līdz 1950. gadam kolektīvajās saimniecībās tika apvienotas 386 zemnieku sētas ar 674 kolhozniekiem (9). Velta Gacke pastāstīja nedaudz par saimniecībām kolektivizācijas laikā: „*Padomju laikā bija vismaz fermas un Vitē bija liela cūku ferma, un te arī bija govju ferma, un tur Slieķos arī bija ferma. Lielas fermas bija Sidgundā, tas viss kolhoza laikos. Bet tagad jau viss ir tukšs.*” Arī Irēna Saukuma stāstīja par to, ka kolektivizācijas laikā cilvēkiem ņemta nost zeme un lopi: „*Tajā pavasarī, 1946. gada, kad mērīja visiem to zemi- jauniem darba zemnieciņiem. Mums apkārtnē pat bija tāds skaitāmpantiņš: "Pliks un nabadziņš, jaunais darba zemnieciņš". Dalīja tos lopus un deva tiem kam nav, par lētu naudu. Ņēma zirgus nost, lopus un dalīja tiem kam nav.*”

6.4. Izglītība un kultūra

Izglītībai un kultūrai kopš seniem laikiem ir bijusi svarīga nozīme mālpiliešu dzīvē. Iespējams tas arī ir bijis par iemeslu, kāpēc Mālpilī ir ne tikai bērnudārzs un vidusskola, bet arī profesionālā vidusskola, kas ir atzīta par vienu no labākajām profesionālajām mācību iestādēm. Tāpat Mālpils var lepoties ar lielu un plašu Kultūras namu, kurā izveidota Mālpils mūzikas un mākslas skola. Katru gadu skolu beidz jaunie mākslinieki un mūziķi, kuri vēlāk kļūst par atpazīstamām personībām Latvijā un arī ārzemēs. Kara gados kultūras dzīve bija panīkusi, bet ar kolektivizācijas sākumu, ciematā atkal sāka notikt kultūras pasākumi. Arī Andris Kreselis būdams puika izmantoja iespēju skatīties kino: *„Tad tur tai laikā tiem krieviem bija tāds kino laiks, skatījās filmas un mūzika skanēja. Mēs jau puikas, protams, gājām arī tur klausīties to visu.”*

Par Kultūras nama pirmatnējo atrašanos un jaunā tapšanu zināja stāstīt Biruta Veckunga: *„Pirmais kultūras nams bija blakus centra mājām, veikaliem un to kultūras namu piecēla klāt, gadsimta sākumā... Ā un 1988.gadā 18.februārī atklāj Mālpils jauno kultūras namu.”*

6.6.att. Mālpils jauktais koris (foto no Birutas Veckungas)

Bez vispārizglītojošām iestādēm Mālpilī pastāvēja arī profesionālās izglītības iestādes. 1951.gada augustā Latvijas PSR Lauksaimniecības ministrija Mālpils Buku muižā nodibināja *Mālpils viengadīgo lauksaimniecības skolu masu kadru sagatavošanai*. Padomju gados visā Latvijā viņa bija plaši pazīstama. Skolā profesionāli tika apmācīti melioratori un celtnieki.

Skolai vairakkārt ir nomainījis nosaukums. Tā ir dēvēt par- Mālpils lauksaimniecības skola, Mālpils meliorācijas skola, Mālpils meliorācijas mehanizācijas skola, Mālpils lauku celtnieku skolu, Mālpils celtnieku skola, Mālpils mācību kombināts un pēdējais skolas nosaukums bija- Mālpils mācību centrs. Savas pastāvēšanas laikā skola un tās telpas ieguva labāku izskatu un kļuva ērtākas izmantošanai. Tika uzceltas un labiekārtotas kopmītnes skolēniem. Tika stipri uzlabota skolēnu mācību materiālu bāze un sadzīves apstākļi (12).

1940.gadā aizsākās Mālpils meliorācijas un celtniecības tehnikums, kad Jaungulbenes mājturības skolas audzēkņi uzvilka sarkanbaltsarkano karogu virs vidusskolas jumta. Tādēļ Jaungulbenes mājturības vidusskola tika pārcelt uz Mālpils pils ēku, (skat.att.6.9.) kuru iekārtoja skolas vajadzībām. Skola turpināja pastāvēt arī Otrā pasaules kara laikā, bet uz kādu laiku tika pārcelta uz kultūras nama ēku, jo pilī bija iekārtots vācu kara štābs. 1944. gada rudenī Mālpils mājturības vidusskola pārtapa par Mājturības tehnikumu, kurā mācījās meitenes no visas Latvijas. Mājturības tehnikumu gan ātri likvidēja, jo 1949. gadā LPSR Lauksaimniecības ministrija nolēma izveidot Mālpilī Hidromeliorācijas tehnikumu. 1969.gada 1.janvārī apvienojot hidromeliorācijas tehnikumu ar Mālpils padomju saimniecību un izveidoja Mālpils sovhoztehnikumu. Izveidojoties sovhoztehnikuma, tika labiekārtotas jaunās tehnikuma telpas un pabeigta jaunās skolas un kopmītņu celtniecība, kā arī tika izveidots stadions pie skolas. (skat. att. 6.8.). Gadu gaitā tehnikums izveidojās par labu un stabilu mācību iestādi, kurā katru gadu bija liels studentu pieplūdums. Arī mūsdienās, nu jau Mālpils tehnikums, ir pieprasīta mācību iestāde skolēnu vidū. Šeit vairs gan nevar iegūt melioratora izglītību, bet gan tiek apmācīti jaunie kokapstrādes, ēdināšanas servisa un siltumtehnikas speciālisti. Mālpils sovhoztehnikums bija plaši pazīstams arī ar saviem sportistiem. Skolā bija labi attīstītas fiziskās nodarbības un ar labu treneru palīdzību studenti sasniedz labus rezultātus Padomju Savienības rīkotajās sacensībās (12). Tā kā Biruta Veckunga lielu daļu savas darba dzīves aizvadīja tieši strādājot tehnikumā gan par laboranti, gan pasniedzēju. Tieši tāpēc viņa varēja pastāstīt par notikumiem saistībā ar tehnikumu.

6.8.att. **Tehnikuma audzēkņu gājiens 50.gadu beigās** (Foto no Mālpils grāmatas)

„...Mālpils tehnikuma saimniecība bija un es strādāju par kompleksās brigādes brigadieru un man bija 10 cilvēki, kuri man bija katru dienu jānodarbina. Un bija tanī laikā man kulšana, kulšanu ar kuļmašīnām, arī sienu savākšana. Tad notika viss tā, nebija jau nekāda presēšana. Un tad bija kartupeļu novākšana, protams, un tad mums sūtīja audzēkņus. Tad 62.gadā pa Sudupi tecēja mūsu vāktās sienu kaudzītes, lēnām tecēja uz Lielo Juglu. Jā, peldēja un tad bija arī kulšanu pārsvarā šķūņos, kulšanas talkas un es jau biju pa nakti visu sadalījusi, biju visu izdomājusi ko es kā darīšu un pēkšņi uznāca šausmīgs lietus un visi mani plāni izjūk un es nevarēju dienu un nakti gulēt kā es to pārdzīvoju, bet tas jau ir cits stāsts.

1965.gadā es no mācību saimniecības biju spiesta aiziet, pamest to darbu, aiziet uz tehnikumu par laborantu, jo man piedzima puika un es vairs nevarēju izskriet tos garos gabalus un ar riteni es nemācēju tā īsti riktīgi braukt un kamēr es iemācījos, bet tas jau atkal ir pavisam cits stāsts par to kā mums tur visādi gāja. Nu un tad es sākumā strādāju par laborantu, pēc tam es biju ee dispečera dienestā, arī tur patās tehnikumā, un tad mani pienākumi galvenokārt bija saskaitīt kavējumus un sekmes un izvilkt vidējo un tai pat laikā man arī bija jāstrādā par skolotāju un es pasniedzu zemkopību, pasniedzu meliorācijas ekonomiku un pasniedzu dabas aizsardzību. Tās bij' manas zinātnes, kuras man vajadzēja audzēkņiem darīt zināmas. Nu un tad pēc tehnikuma, nostrādāju 18,5 gadu, tikai nomainīju savu darba vietu, jo tur pat strādāju arī bibliotēkā vienu laiku kādus 3 gadus. Nu un man vajadzēja atkāpties, jo atnāca Apinītis un viņa sievai vajadzēja vietu, trīs reizes nāca mani runāt un es tik teicu nē, jo nevar jau visu laiku, jo bija jāstrādā ar latviešu un krievu grupu un

bija baltkrievu grupa. Jo viņi krieviski saprata arī vēl sliktāk nekā citādi, nu krieviski viņi nesaprata. Par cik es biju no Kurzemes tad man tā krievu valoda bija tāda nu 3 ar mīnusu. Un man vajadzēja celties katru rītu 4, lai es varētu līdz tiem 7iem sataisīt visus konspektus, lai es varu viņiem iemācīt, bet nu es tam visam tiku pāri un visādi kuriozi tam visam pa vidu arī gadījās. Bet viņi neviens nesmējās, viņi paši visu saprata, ka tas tā ir. Jā un tad kad bija 69. gads tika noorganizēt Sovhoza tehnikums, bet viss jau palika tāds pats, tik nosaukums cits. Un tur es atkal skaitījos par laborantu. Un tad es 71.gadā tiku pārcelta par bibliotekāru-pasniedzēju. Un tad 1974.gadā par pasniedzēju un tad 80. gadā par hidromeliorācijas nodaļas vadītāju. Bet tur es ilgi neizturēju, līdz 83. gadam. Tas bija ļoti smags laiks, jo tai sēklkopībā viss jau notika mehanizēti, bija kombaini un viss, nebija vairs kuļmašīnas un nu bija jāstrādā kā 7 no rīta sāka, bija jāslēdz iekšā tie ventilatori lai vēdinās tur pa tām šahtām pūš iekšā vējš, lai vēdina graudus, jo mums bija tās graudu noliktavas mehanizētas un tas viss man bija pašai jāizdara. Vakarā ap vieniem es atnāku tikai mājās, un tad tā darba duna bija tāda, ka atpūsties varēja tikai ziemā, jo kad nāca pavasaris bija visa tā ķīmija un sēja un tad ražas novākšana līdz kādam oktobrim, novembrim, tāds saspringts laiks. Nu un tad man sāka klibot veselība un tad 87.gadā tiku pārcelta par pļavu ganību agronomu un tad es sāku rikšot ar kājām. Apsekoju visus aplokus, remontī visi un viss bija jāpārskata. Un tad man atnāca vienu dienu no muzeja un teica tā : "Vai tu negribi nākt muzejā par zemkopības nodaļas vadītāju?" Un tas jau bija diezgan labi nostādīts, un tad bij' pilī un iedomājos, ka vilkšu tagad nost savus dubļainos zābakus un sēdēšu pilī. Un aizgāju sakarā ar pārceļšanos un tas bija 89.gads un es nostrādāju līdz pensijai. Un tad tas muzejs nolikvidējās....”

6.9.att. **Mālpils pils** (Foto no Mālpils pastkartēm)

Pati vecākā skola Mālpilī bija Rikteres skola, kura pastāv joprojām, tikai ar nosaukumu Sidgundas pamatskola (skat.att.6.10.). Skola uzcelta 1876.gadā. Arī pēc Pirmā un Otrā pasaules kara skola ir turpinājusi savu darbību. Sakarā ar kolhozu dibināšanu un iedzīvotāju migrāciju, skolā strauji palielinājās skolēnu skaits, un tika atvērta jauna klase krievu tautības skolēniem. Tieši pēckara gados skola sasniedza savus augstākos rādītājus skolēnu skaita ziņā. Tomēr nevar nepieminēt, ka skolā visas mācības notika latviešu valodā, arī krievu tautības klasēs (12).

6.10.att. Sidgundas pamatskola. (Foto no Mālpils pastkartēm)

6.5. Mālpils bibliotēka

Mālpils bibliotēkas izveides sākums meklējam 19.gadsimta beigās, kad savu darbību Mālpilī uzsāka Labdarības biedrība. Vēsturiskās ziņas vēsta, ka Labdarības biedrības bibliotēkas krājumā 1883.gadā bija ap 500 grāmatām un biedrības bibliotēku apmeklēja aptuveni 200 lasītāji. Pēc LVVA arhīvā pieejamajiem materiāliem, zināms, ka pirms 1914.gada Mālpilij bija sava bibliotēka ar aptuveni 300 grāmatām un bibliotekāre kopš 1911.gada bijusi Džemmas Skulmes vecmāmiņa Karlīne Liepiņa. Bibliotēka un tās krājums iznīcināti Pirmā pasaules kara laikā, kopā ar Labdarības biedrību, jo bibliotēka atradās tās telpās. Pēckara periodā bibliotēka atjaunota ar Mālpils labdarības biedrības un Kultūras fonda palīdzību. 1923.gadā bibliotēka saņēma 505 grāmatu sējumus. Atjaunotajā bibliotēkā, bibliotekāra pienākumus 1924. gadā brīvprātīgi, nesaņemot par to atalgojumu, sāka veikt Nikolajs Grīnbergs. Bibliotēka atradās Mālpils muižas telpās un lasītājiem bija pieejama tikai svētdienās pāris stundas. Pēc divi gadus bibliotēkas pastāvēšanas 1925.gadā bibliotēkā izveidoja *lasāmgaldū* jeb lasītavu. Taču ar to nebija pietiekami, lai spētu apmierināt visas

iedzīvotāju vajadzības, tāpēc bibliotēka lūdza atbalstu Kultūras fondam jaunu žurnālu abonementam. Pēc 1927. gadā sniegtajām ziņām, var redzēt, ka mālpilieši izvēlas lasīt žurnālus „Ritums”, „Ilustrēts žurnāls”, „Latvijas grāmatas”, „Domas”, „Latvijas lauksaimnieks” (12).

Bibliotēkas krājumu nu jau veidoja 593 grāmatas, taču bibliotēkas darbinieks, K.Kapiņš uzskatīja, ka krājums ir par mazu, jo daiļliteratūra jau ir izlasīta, praktiskās zinātnes grāmatās esošā informācija, un bibliotēkas krājums ir jāatjauno ar jaunām grāmatām. 1935.gadā Mālpils centrā uzcēla jaunu biedrības namu un bibliotēka pārvācās uz jaunām telpām. Bibliotēkas krājumu uz to laiku jau veidoja 700 grāmatas.

Krājuma sastāvu un skaitu stipri mainīja Otrais pasaules karš un valstī pastāvošais politiskais referendums. Bibliotēka tika izvietota Mālpils Tautas namā, taču tās krājumu vairs veidoja tikai 100 grāmatas un tās tika izvietotas skapī. Bibliotekāra amatu no 1944.gada līdz 1945.gadam uzņēmās Skaidrīte Bērziņa, bet pēc viņas Biruta Bruce.

Sakarā ar to, ka jaunā valdība pievērsa lielu uzmanību sabiedrības izglītošanai un pareizās ideoloģijas ieaudzinašanai, bibliotēkas krājumā uz 1947.gadu bija jau 3000 grāmatas. Šajā laikā bibliotēka kļuva par tādu kā kultūras centru, kurā galvenokārt pulcējās jaunieši, jo bibliotēkā tika izvietotas sienas avīzes, kurās ziņoja par notikumiem ciematā. Bibliotēka organizēja lasītāju konferences, tās telpās tika izvietoti arī lozungi, plakāti saistībā ar valsts svētkiem un dažādām kampaņām. Bibliotēka vienmēr ir bijusi svarīga iedzīvotāju informācijas iegūšanai un tā vienmēr ir atradusies Mālpils Tautas namā, tagad Kultūras namā (12). Tā kā Biruta Veckunga ir sabiedriski aktīva viņa regulāri apmeklē bibliotēku, un varēja man pastāstīt par to „...*Bibliotēka bija vecā kultūras nama otrajā stāvā un cik es atceros tur strādāja Medņa Marta.(skat.att.6.10.) Grāmatu nebija dikti daudz, bet viņa ļoti daudz strādāja ar bērniem. Tas bija 60.gados.*”

6.10.att. **Bibliotekāre Marta Medne** (Foto no Mālpils grāmatas)

Padomju laikā bibliotekāru darbu un krājuma veidošanu atviegloja krājuma un preses centralizētā abonēšana un komplektēšana. Toties, bibliotēkā tika rīkoti dažādi sabiedriskie pasākumi gan pieaugušajiem, gan bērniem, piemēram, tikšanās ar grāmatu ilustratoru Margaritu Stārasti.

Zemais bibliotekāra atalgojums ir bijis par iemeslu biežai darbinieku maiņai, taču kopš 1976.gada līdz šim brīdim bibliotekāra darbus veic Dace Krilovska. Viņas entuziasms un uzcītīgā darbība ir uzlabojusi bibliotēkas darba kvalitāti un fonda kārtojumu. Sākot ar 1988.gadu bibliotēka ieguva arī jaunas telpas jaunajā kultūras namā. Arī pašlaik bibliotēka atrodas kultūras nama telpā, un tās budžets tiek finansēts no pašvaldības budžeta.

Bibliotēkas krājumu veido ap 13000 sējumi un 30 abonētie žurnāli un laikraksti (12).

Secinājumi

Mālpils ir neliels Latvijas novads, taču viens no lielākajām apdzīvotajām vietām Rīgas apriņķī. Novadam ir bagātīga vēsture un skaista daba ar purviem, mežiem, pakalniem un upēm. Tāpat ir izveidoti tūrisma apskates objekti un naktsmītnes. Kara gados Mālpils apdzīvotajā vietā Kniediņos, bija frontes līnija un tika nopostītas visas apkārtnes mājas. Tā kā Mālpils atrodas blakus Morei, kur notika ļoti smagas kaujas, iedzīvotāji izjuta tiešas kara sekas. Pēc kara gadiem Mālpils tika veidota kā paraugciemats, kā rezultātā ir uzcelts lielākais kultūras nams Rīgas apkaimē. Vēl Mālpilī darbojas vairākas izglītības iestādes un ir iespējamas apmeklēt pašdarbības pulciņus- kori, tautiskās dejas, modernās dejas, sporta pulciņi, rokdarbus un daiļamatniecību.

7. Novadnieki

Mālpils ir ne tikai Pierīgas ciemats, kurš kādreiz tika veidots kā paraugciemats, bet arī vieta, kurā dzimst un par lielām personībām izaug daudzi vēlāk Latvijā ievērojami cilvēki. Kā vienus no tiem varētu minēt Skulmju dzimtu, bet viņi nav vienīgi, ir vēl citas dzimtas par, kurām vajadzētu pastāstīt.

Felikss Lūkins- (1975-1934). Ārsts un sabiedriskais darbinieks, dzimis Mālpils „Ģerķēnu” pusmuižā un skolas gaitas aizsācis vietējā draudzes skolā. Beidzis studijas Tērbatas universitātes medicīnas fakultātē un papildinājis savas zināšanas kā acu ārsts Kēnigsbergā un Vīnē. Strādājis Rīgā un Krievijā saslima ar tuberkulozi, bet izārstējas un uzsāka šīs slimības pētījumus. Vēlāk atvēra pirmo specializēto tuberkulozes ārstēšanas sanatoriju Latvijā, Biķerniekos. Apbalvots ar diviem IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeniem.

Rūdolfs Grapmanis- (1884.-1949). Veterinārijas profesors, kādreizējās PSR Lauksaimniecības akadēmijas katedras vadītājs un daudzu zinātnisko rakstu autors. Kara gados mobilizēts armijā un ieguvis pulkvežleitnanta pakāpi. Apbalvots ar Latvijas Triju Zvaigžņu ordeni (III un IV šķiru), Krievijas Svētā Staņislava ordeņa III šķiru, Krievijas Svētās Annas ordeņa III šķiru un Lietuvas Ģedimīna ordeņa III šķiru.

Augusts Kešāns- (1881.-1954). Profesors, izcils zinātnieks un ķīmijas zinātņu doktors. Beidzis mācības Rīgā, Pētera I reālskolā un Rīgas Politehniskā institūta ķīmijas nodaļu. Strādājis par pasniedzēju Latvijas Universitātē un vairākkārt bijis Ķīmijas fakultātes dekāns. 1934.gadā saņēma III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni.

Rūdolfs Klinsons- (1889.-1941.). Ģenerālis un Lāčplēša kara ordeņa kavalieris. Vadīja Pirmo latviešu strēlnieku brigādi Ziemassvētku kaujās, 1936.gadā viņam piešķir ģenerāļa pakāpi. Apbalvots ar I un II šķiras Triju Zvaigžņu ordeni, Aizsargu Nopelni krustu, Jura Krusta IV šķiru un Svētā Jura zelta zobenu.

Zelma Sirsone- (1898-1983). Valodniece dzimusi 1898.gada 24.oktobrī Mālpils pagastā. Studējusi Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes romāņu valodas nodaļā. Strādājusi par žurnāla *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis* korektori un redaktore vietnieci. Bijusi vairāku zinātnisko grāmatu latviešu valodas korektore.

Skaidrīte Sirsone- (1920.-1998.). Literatūrkriķe, tulkotāja un bibliogrāfe. Beigusi studijas LVU Filoloģijas fakultātes latviešu valodas un literatūras nodaļu. Strādājusi Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūtā par bibliogrāfi. Sastādījusi bibliogrāfiju R.Egles izlasei „Raksti par literatūru”, bibliogrāfisko rādītāju apkopojumam „Latviešu padomju literatūras zinātne un kritika ” un grāmatai „Eduards Veidenbaums”.

Arnolds Cālītis- (1883-1972). Fotogrāfs un kino darbinieks. Beidzis skolu Mālpilī un Rīgas pilsētas Katrīnas II skolu. Bijis Latviešu fotogrāfiskās biedrības biedrs un sniedzis nozīmīgu ieguldījumu latviešu fotomākslas propagandā un fotogrāfijas attīstībā, kā arī sāka ražot fotoplates *Vaga*. Viens no pirmajiem, kas Latvijā pievērsās krāsu fotogrāfijām un kinematogrāfijai.

Fridrihs Ozoliņš- (1879.-?). Etnogrāfs, arheologs, LR darba un satiksmes ministrs, LR pieminēkļu valdes priekšsēdētājs un LMA docents. Dzimis Mālpils pagasta „Kulītēs” un mācījies Rīgā, Zemīša elementārskolā un Pētera Pāvila pilsētas skolā. Profesionālo izglītību ieguvis Maskavas arheoloģijas institūtā. Pirmā pasaules kara laikā vadīja latviešu bēgļu komiteju, bet 1917.gadā ievēlēts Latvijas pagaidu nacionālajā padomē, bet trīs gadus vēlāk ievēlēts par darba ministru. No 1928.gada līdz 1930.gadam vadījis LR Satiksmes ministriju un bija Pieminēkļu valdes priekšsēdētājs. Tā kā etnogrāfija un arheoloģija bija Fridriha Ozoliņa sirdslieta, tad piedalījies filmas *Kāzas Nīcā* filmēšanā, kā arī bija Mākslas Akadēmijas etnogrāfijas docents.

Pēteris Upītis- (1899.-1989.). Mākslinieks, grafiķis un pedagogs. Skolas gaitas uzsācis Mālpils progimnāzijā, bet mācības pabeidza Valmieras ģimnāzijā. Tālāk studējis Latvijas Mākslas akadēmijas R.Zariņa Grafikas meistararbnīcā. Pēc Otrā pasaules kara bija pedagogs Latvijas Valsts Mākslas akadēmijā Grafikas katedrā. Padomju laikos saņēmis vairākus apbalvojumus kā mākslinieks.

Marija Liepiņa- (1889.-1984.). Rakstniece dzimusi Mālpils pagasta „Admiņos”. Beigusi mācības V.Maldoņa ģimnāzijā, studēja Lozannas universitātē. Autore novelei *Askitrijs*, lugai *Mīlas untumi* un romānam *Dzīves vētrās*. Plašāk pazīstama kā romānu dramaturģe.

Marta Skulme- (1890.-1962.). Tēlniece dzimusi Mālpils pagasta Admiņos un tur aizvadīti pirmie bērnības gadi. Beigusi mācības E.Šulca proģimnāzijā, V.Maldoņa ģimnāzijā, Apkalna meiteņu ģimnāzijā, bet profesionālo izglītību ieguva Rīgas pilsētas mākslas skolas vakara zīmēšanas kursos, Kazaņas mākslas skolā un Pēterburgas Ķeizariskās mākslas veicināšanas biedrības skolā. Marta Skulme ir pirmā sieviete Latvijā, kura pievērsās profesionālajai tēlniecībai. Pazīstamākie darbi: *Vectēvs, Vidzemniece, Tautu meita, Ģitārists u.c.*, kā arī dalījusi 1. un 2. vietu ar Kārli Zāli Brīvības pieminekļa konkursā.

Juris Kaukulis- (1970.-). Mūziķis, dziesmu autors un grupas *Dzelzs Vilks* solists. Mālpils mūzikas skolas skolotājs ģitāras klasē. Autors dziesmām: *Lai arī tu būtu ar mani, Tev oranži mati, Mirušās kaijas* un vēl daudzas citas (12).

Secinājumi

Mālpils patiesi var lepoties ar daudziem izciliem un ievērojamiem iedzīvotājiem. Novadā ir izauguši mākslinieki, zinātnieki, pētnieki, rakstnieki, mediķi un ģenerāļi. Vairāki no viņiem pat ir saņēmuši valsts augstāko apbalvojumu - Triju Zvaigžņu ordeni. Arī skolā skolēniem tiek stāstīts par nozīmīgākajiem novada iedzīvotājiem, kuri nesuši Mālpils vārdu tālāk pasaulē.

REZULTĀTI UN DISKUSIJAS

Bakalaura darba rezultātā ir tapis pētījums par Mālpils novadu laika posmā no Otrā pasaules kara līdz 90.gadiem (ieskaitot). Pētījuma laikā ir izveidots plašāks novadnieku apraksts un radies plašāks redzējums par tā laika notikumiem novadā. Pētījuma veikšanas laikā ir izveidoti jauni un interesanti mutvārdu vēstures avoti, kurus būs iespējas vēlāk iegūt novadpētniecības muzejā un pašvaldības bibliotēkā, citu pētījumu veikšanai.

Pētījuma norises gaitā ir sasniegts izvirzītais mērķis – iegūt pēc iespējas plašāku informāciju tieši no iedzīvotājiem un tādējādi iegūt jaunu skatījumu uz tā laika notikumiem un to, kā tie ietekmējuši cilvēku dzīves. Atmiņu stāstu autori labprāt piekrita dalīties ar savām atmiņām, kaut arī tās varbūt nebija no tām patīkamākajām atmiņām. Klausoties šajos atmiņu stāstos un vērojot pašus stāstniekus varēja pamanīt, kā katrs atsevišķs notikums viņus ir emocionāli iespaidojis. Visi gan galvenokārt tagad pasmējās stāstot par kādu traģisku notikumu, bet tai bīdi, kad tas viss notika viņiem nebija smieklīgi. Lielu atšķirību stāstījumam deva arī tas, kādā vecumā tai laikā bijis pats stāstnieks un pie kāda sociālā slāņa piederēja. Andris Kerselis kara gados bija vēl puiselis un viņam galvenokārt ir stāsti par notriekto lidmašīnu, mīnu un dažādu trofeju meklēšanu. Arī Venēra Balode kara laikā vēl bija bērna gados un uz visu raudzījās ar bērna acīm un interesēja viss apkārt notiekošais. Taču Irēna Saukuma bija pusaudzes gados un šie notikumi pamatīgi iespaidoja viņas turpmāko dzīvi, jo nācās pamest mācības, kuras vēlāk vairs nevarēja atsākt.

Pētījuma sākuma procesā tika apskatīta un izpētīta informācija par mutvārdu vēsturi, dzīvesstāstiem, sociālo atmiņu to pierakstīšanas metodika un kādam nolūkam var turpmāk izmantot jau iegūtos atmiņu stāstus. Pētījuma laikā tika izanalizēti iepriekš jau veiktie pētījumi par mutvārdu vēsturi, piemēram, Agneses Pinkovskas darbs „Ropažu novads mutvārdu vēstures liecībās” (18), kurā autore ir minējusi cilvēku uztraukšanos un nedrošību tiklīdz viņi uzzina, ka stāstījums tiks ieskaņots. Tāpat pētījuma laikā apstiprinājās sociālā konstruktīvisma teorija, kura paredz, ka cilvēks savu personīgo pieredzi veido savstarpēji mijiedarbojoties ar sabiedrību.

Pētījumā tika izmantota kvalitatīvā pētniecības metode- intervēšana (15). Pirms interviju veikšanas tika izpētīta informācija, kā pareizi ir jāveic intervēšana, ja nolūks ir iegūt atmiņu stāstus. Izpētīts kāda būtu labākā intervēšanas metode un kādus jautājumus varētu uzdot. Veicot intervijas bija manāms, ka cilvēki ir satraukušies un nezina ar ko lai labāk sāk stāstījumu un baidījās, ka nepasaka kaut ko nepareizu. Taču vislielākās bažas viņos radīja fakts, ka viss tiek ieskaņots audioierakstā. Stāstītāji sākumā apmulsā un nesaprata kā labāk būtu jārunā, lai nepateiktu kādu nepareizu faktu. Uztraukums arī bija par iemeslu „lūkāšanai”

pa dažādiem notikumiem un laika posmiem, bet visi atmiņu stāstu sniedzēji bija pretimnākoši un labprāt vēl kādreiz pastāstītu savus atmiņu stāstus, tikai jau par kādu citu tematu.

SECINĀJUMI

Mutvārdu vēstures avotu pētīšana ir interesants process, taču laikietilpīgs uzdevums. Tā laikā var atklāt daudz jaunas un interesantas lietas, kas it kā ir pašsaprotamas un tai pat laikā pilnīgi jaunas un nezināmas. Pētījums ir devis jaunas zināšanas un vēl lielāku interesi par sava novada vēsturi, tieši no iedzīvotāju skatupunkta. Kaut gan atmiņu vākšana ir interesanta nodarbe, tai pat laikā tā ir ļoti laikietilpīga un nogurdinoša. Izvēloties tematu, sākumā šķita, ka tas ir ļoti viegls, bet tikai vairāk iedziļinoties tajā, atklājās, ka nav nemaz tik viegli pētīt mutvārdu liecības un dzīvesstāsts. Autorei darba gaitā visgrūtāk šķita veikt tieši transkriptus. Ierakstiem bija fona trokšņi, kas apgrūtināja dzirdamību un bija vajadzīgs vairakkārt atkārtot ierakstu, lai varētu pilnībā uztver stāstīto. Lai gan tika izmantota ieskaņošanas programma „Express Dictate” un transkribēšanas programma „ExpressScribe”, kas atviegloja darbu, jo bija iespējams palēnināt tekstu un ar taustiņu F4 apturēt tekstu, bet ar F9, to atkal palaist. Kā arī nebija jāver atsevišķi vaļā Word dokumenti, bet pašā programmā zem ieraksta bija vieta, kurā rakstīt transkriptus.

Pētījumā tika aicināti piedalīties vairāki ilggadējie Mālpils iedzīvotāji - Venēra Balode, Irēna Saukuma, Andris Kerselis, Velga Skačko, Biruta Veckunga un Velta Gacke. Visi dalībnieki bija laipni un atsaucīgi, lai gan bija satraukušies no tā, ka viss viņu runātais teksts tiek ierakstīt audioierakstā un palaikam lūdz apturēt ierakstu. Intervijas notika pašu stāstnieku mājās, lai viņi justos ērtāk un drošāk, un nebūtu jāmeģina tik uz pagasta bibliotēku, kas viņiem kā gados vecākiem cilvēkiem būtu apgrūtināši.

Par tematu „Mālpils novads atmiņu stāstos”, būtu vēl daudz kā, ko izpētīt. Vietējie iedzīvotāji parasti ir atsaucīgi, it īpaši jau vecie ļaudis, ja pētījumi ir saistīti ar viņu personīgo pieredzi un atmiņām, taču viņi parasti apmulst kad tiek teikts, ka viņus uzaicina uz interviju un nobīstas. Apzinot iespējamus respondentus gadījumā, ka cilvēks sākumā piekrīt, bet vēlāk apdomājies atsaka, jo domā, ka nespēs visu pietiekami precīzi atcerēties. Arī Novadpētniecības muzejs bija atsaucīgs un labprāt palīdzēja ar vēstures materiāliem par pašu pagastu, kā arī pašvaldības bibliotēka labprāt piedāvāja izpētīt jau savākto novadpētniecības kolekciju. Arī viņi ir mēģinājuši vākt novada vecāko iedzīvotāju atmiņu stāstus, un viņi ir priecīgi, ja vēl pāris atmiņu stāsti tiks nodoti muzeja krātuvē. Tā kā šajā bakalaura darbā tika pētīts noteikts laika posms, kas ierobežoja informācijas apjomu un arī atmiņu sniedzēju stāstījumus. Mālpils ir bagāta ar kultūras cilvēkiem, kas pazīstami arī ārpus novada robežām. Novadā pamazām atkal attīstās tūrisms, jo ir renovēta Mālpils pils un tiek atjaunoti citi tūrisma apskates objekti. Un, kā nekā, Mālpilī ir lielākais kultūras nams Rīgas rajonā.

Bakalaura darba hipotēze ir pierādīta - Katra cilvēka atmiņas ir unikāla un zūdoša vērtība. Vairāki cilvēki vienu notikumu var izstāstīt dažādi un tie nekad nebūs identiski.

Uzstādītā hipotēze ļoti labi atainojas iegūtajos atmiņu stāstos, kad stāstītāji runā par vienu notikumu, bet no dažādiem skatupunktiem un katrs ir savā vecumā. Piemēram, kad stāstīja par nodedzināto Mālpils pienotavu, vienam tas šķita neizprotami- kādēļ ir nopostīta tik nesvarīga vieta, bet citam tās bija pagaidu mājas un vecāku darbavieta. Kā rezultātā viens notikums saistās ne tikai ar citādām atmiņu niansēm, bet arī ar emocijām.

Tāpat palasot citus novadnieku atmiņu stāstus, kurus jau bija apkopojis Novadpētniecības muzejs par dzīvi izsūtījumā, bija manāms, kā stāstījumu ietekmē, tas kādā vecumā šis stāstnieks ir piedzīvojis attiecīgo notikumu.

Kaut arī ir pagājis ilgs laiks kopš bakalaura darbā apskatītajiem notikumiem, joprojām var atrast liecības par tiem. Par cīņu esamību kara gados Mālpils teritorija liecina patronu čaulītes, kuras var atrast kartupeļu laukos vai māju pamatos, kā arī nopostīto un neatjaunoto māju sabrūkošie mūri. Domāju, ka nākamo pētījumu varētu veikti apzinot informāciju par nopostītajām mājām Mālpils novadā un tradīcijām, kuras raksturīgas tieši šim novadam.

PATEICĪBA

Liels paldies visiem sešiem atmiņu stāstu autoriem – Irēnai Saukumai, Veltai Gackei, Andrim Kerselim, Venerai Balodei, Velgai Skačko un Birutai Veckungai par veltīto laiku sarunai, par to, ka nenobijās un bija tik ļoti atsaucīgi.

Lielu pateicību darba autore izsaka bakalaura darba vadītājai, lektorei Ivetai Kalniņai.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. Akadēmiskā terminu datubāze *AkadTerm* [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 15. martā]. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=transkripcija&list=transkripcija&lang=LV>
2. **Anderlini, Luca, Gerardi, Dino, Lagunof, Roger.** Social Memory and Evidence from the Past. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 23. februārī.]. Pieejams: <http://www.yaleeconomicreview.com/academic-pieces/85-social-memory-and-evidence-from-the-past?start=3>
3. **Anderlini, Luca, Gerardi, Dino, Lagunof, Roger.** Social Memory, Evidence and Conflict. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 23. februārī.]. Pieejams: http://www9.georgetown.edu/faculty/lagunofr/Memory.pdf?referer=http%3A%2F%2Fworks.bepress.com%2Froger_lagunoff%2F1%2F
4. **Bela-Krūmiņa, Baiba.** Dzīvesstāsti mutvārdu vēstures skatījumā. No: Cilvēks. Dzīve. Stāstījums 2002. – Rīga : Latvijas Antropologu biedrība : Latvijas Universitātes literatūras , folkloras un mākslas institūts. 30.-36.lpp. ISBN 9984-679-87-x.
5. Countdown to Millennium. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 11. martā.]. Pieejams: <http://www.tcomschool.ohiou.edu/cdtm/whatis.htm>
6. Dzīvesstāsts- Jauns! [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 17. martā.]. Pieejams: <http://www.dzivesstasts.lv/lv/free.php?id=21551>
7. Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība / Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. Nacionālā mutvārdu vēsture ; sastādītāja: Māra Zirnīte ; redkolēģija: Baiba Bela...[u.c.]. Rīga : LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007. 357 lpp. ; 24 cm. Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture . ISBN 9984624447.
8. Kas ir Nacionālais Mutvārdu vēstures projekts? [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 5. martā.]. Pieejams: http://www.historia.lv/publikacijas/narativ/za_mutv/001.htm
9. Kolektīvizācija Mālpilī (1948.-1955...) / LPSR Meliorācijas un Zemkopības muzejs ; sastādītāja B. Veckunga. - Mālpils : Folija, 1989. – 19 lpp.
10. **Kroplijs, Artūrs, Raščevska, Malgožata.** *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs.*- Rīga: RaKa, [2004]. - 178 lpp. ISBN 9984-15-616-8.
11. *Latviešu literārās valodas vārdnīca* Letonika. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 20. martā]. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/>
12. Mālpils / Mālpils pagasta kultūras nams ; Mālpils pagasta padome ; tekstu sast. Viktorija Kalniņa. – [Madona] : Madonas poligrāfija, 2005. – 576 lpp., fotogr. ISBN 9984-19-698-4.
13. **Moyer, Judith.** Step-by-Step Guide to Oral History. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 5. martā.]. Pieejams: http://dohistory.org/on_your_own/toolkit/oralHistory.html

14. Mutvārdu vēstures avoti / Maija Zirnīte ; Maija Hinkle. [tiešsaiste]. [skatīts 2012.gada 13.martā.]. Pieejams: http://www.dzivesstasts.lv/admin/content_files/dzivesstasti-istie%20NMV%20Izlase.pdf

15. O.Nucho, Aina, Vidnere, Māra. Intervēšanas prasme. - Rīga : Raka, 2003. 84.[1]lpp. ISBN 9984-15-480-7.

16. Oxford Dictionaries. [tiešsaiste]. [skatīts 2012.gada 20.martā]. Pieejams: <http://translate.google.lv/translate?hl=lv&langpair=en|lv&u=http://www.oxforddictionaries.com/>

17.Perks, Rob. What is oral history? [tiešsaiste]. [skatīts 2012.gada 5.martā.]. Pieejams: <http://www.oralhistory.org.uk/advice/index.php>

18. Pinkovska, Agnese. *Mutvārdu vēsture Ropāžu novadā*: bakalaura darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2010. 76 lp.

19. Pranka, Maruta. Dzīvesstāsts kā pētījumu metode socioloģijā. No: Cilvēks. Dzīve. Stāstījums 2002. – Rīga : Latvijas Antropologu biedrība : Latvijas Universitātes literatūras , folkloras un mākslas institūts. 23.-29.lpp. ISBN 9984-679-87-x.

20. Social Memory [tiešsaiste]. [skatīts 2012.gada 15.maijā.]. Pieejams: <https://tspace.library.utoronto.ca/citd/holtorf/2.7.html>

21. Spogulis : Latvijas mutvārdu vēsture / [Māras Zirnītes sakārtojums un redakcija]. Rīga : Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2001 293, [1] lpp. ; 20 x 14 cm. ISBN 9984624145.

22. Sporāne, Baiba. Nacionālā identitāte un atmiņas institūcijas. [tiešsaiste]. [skatīts 2012.gada 24.maijā.]. Pieejams: http://www.nacionalaidentitate.lv/wp-content/uploads/2010/12/Working-papers_sporane1.pdf

23.Šenberga, Ruta. Mutvārdu liecību ieskaņojumu pierakstes metodika. *No*: Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2006. - Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, [2008]. 83.-94.lpp. ISBN 9984-9504-4-1; ISSN 1691-1377.

24.Šenberga, Ruta. Mutvārdu vēstures avotu izmantošana. *No*: Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2004. - Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka 2005. 115.-124.lpp. ISBN 9984-9504-2-5; ISSN 1691-1377.

25.Šenberga, Ruta. Mutvārdu vēstures avotu vākšanas metodika publiskajās bibliotēkās. *No*: Rīgas Centrālās bibliotēkas gadagrāmata 2005. - Rīga : Rīgas Centrālā bibliotēka, 2006. 47.-56.lpp. ISBN 9984-9504-4-1; ISSN 1691-1377.

26. Talja, Sanna, Tuominen, Kimmo, Savolainen, Reijo. Isms” in information science : constructivism, collectivism and constructionism. No: Journal of Documentation. Vol. 61 No 1, 2005. 24.lpp. [skatīts 2012.gada 24.maijā.]. Pieejams: www.emeraldinsight.com/0022-0418.htm

27. Tiešsaistes vārdnīca ODLIS. [tiešsaiste]. [skatīts 2012. gada 20.aprīlī]. Pieejams: <http://www.abc-clio.com/ODLIS/searchODLIS.aspx>

28. Wikipedia [tiešsaiste]. [skatīts 2012. Gada 6.martā.]. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Oral_history

29. Latviešu valodas skaidrojošā vārdnīca [tiešsaiste]. [skatīts 2011.gada 10.maijā]. Pieejams: <http://www.latvianforyou.com/cgi-bin/l.pl?word=emancip%C3%A2cija&pos=163151>

30. Volkopa, Līga. *Lokālās identitātes konstruēšana dzīvesstāstā: Austrumlatgales pierobežas gadījums*: maģistra darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2011. 77.lpp.

PIELIKUMI

Pielikums Nr.1.

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA
Lomonosova ielā 1, A korp., Rīga LV-1019; tālr.. 7089868; fakss: 7089852

Vienošanās ar intervijas autoru

■ Autora vārds, uzvārds Nelta Skaidrīde Gaeksa

Dzīvesvietas adrese, tālr. Mālpils nov. „Rozīni” 67400480

■ Intervijas gads, diena, mēnesis 2012. 25. 04.

no plkst. 11³⁰ līdz 12¹⁵

Intervijas vieta (adrese, tālr.) Mālpils nov. „Rozīni”

Audioieraksta skanēšanas ilgums _____ kasetes 40 min.

Intervētājs – Informācijas pārvaldības bakalaura studiju programmas 3. kursa

studente Izē Vīlaine 1109059
/vārds, uzvārds, stud.apl. Nr./

„Kangari” Mālpils nov. LV-2152
/adrese/

■ Autora atļauja dokumenta izmantošanai

Es, Nelta Sk. Gaeksa neiebilstu savā intervijā paustā viedokļa izmantošanai Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācību procesā. Manis teikto var izmantot pētījumos un publikācijās.

Ierobežojumi intervijas izmantošanā: _____

Intervijas autors: Ngara
/paraksts/

Intervētājs: Izē Vīlaine
/paraksts/

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA
Lomonosova ielā 1, A korp., Rīga LV-1019; tālr.: 7089868; fakss: 7089852

Vienošanās ar intervijas autoru

- Autora vārds, uzvārds Jelena Bračūna
- Dzīvesvietas adrese, tālr. "Vidzeme" Mālpils pag. Rīga raj. tālr. 7925728
- Intervijas gads, diena, mēnesis 2011. 13. 03.
no plkst. 14:00 līdz 16:00
- Intervijas vieta (adrese, tālr.) "Vidzeme" Mālpils pag. Rīga raj. tālr. 7925728
- Audioieraksta skanēšanas ilgums _____ kasetes 54:46 min.
- Intervētājs – Informācijas pārvaldības bakalaura studiju programmas 2. kursa
studente Ieva Vilkina 1103059
(vārds, uzvārds, stud.apl. Nr.)
"Vidzeme" Mālpils pag. Rīga raj.
(adrese)

■ Autora atļauja dokumenta izmantošanai

Es, Saukums Jānis neiebilstu savā intervijā
paustā viedokļa izmantošanai Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Infor-
mācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācību procesā. Manis teikto var izmantot
pētījumos un publikācijās.

Ierobežojumi intervijas izmantošanā: _____

Intervijas autors: J. Saukums
(paraksts)

Intervētājs: I. Vilkina
(paraksts)

Pielikums Nr.3.

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA
Lomonosova ielā 1, A korp., Rīga LV-1019; tālr.: 7089868; fakss: 7089852

Vienošanās ar intervijas autoru

■ Autora vārds, uzvārds Valga Šcačko

Dzīvesvietas adrese, tālr. "Jaunbērns"

■ Intervijas gads, diena, mēnesis 2012. gada 20. maijā

no plkst. 17.30 līdz 18.50

Intervijas vieta (adrese, tālr.) "Jaunbērns" Mālpils

no. LV-2152

Audioieraksta skanēšanas ilgums — kasetes 80 min.

Intervētājs – Informācijas pārvaldības bakalaura studiju programmas 3. kursa

studente Izē Vīlora 1409059

/vārds, uzvārds, stud.apl. Nr./

"Kangari" Mālpils no. LV-2152

/adrese/

■ Autora atļauja dokumenta izmantošanai

Es, Valga Šcačko neiebilstu savā intervijā
paustā viedokļa izmantošanai Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Infor-
mācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācību procesā. Manis teikto var izmantot
pētījumos un publikācijās.

Ierobežojumi intervijas izmantošanā: _____

Intervijas autors:

/paraksts/

Intervētājs:

/paraksts/

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte

INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA
Lomonosova ielā 1, A korp., Rīga LV-1019; tālr.: 7089868; fakss: 7089852

Vienošanās ar intervijas autoru

- Autora vārds, uzvārds Biruta Vecunga
Dzīvesvietas adrese, tālr. Parka iela 15 Mālpils nov.
- Intervijas gads, diena, mēnesis 2012. gada 14. martā
no plkst. 12³⁰ līdz 14⁴⁵
- Intervijas vieta (adrese, tālr.) Parkas iela 15 Mālpils pag.
Mālpils nov.
- Audioieraksta skanēšanas ilgums — kasetes 50 min.
- Intervētājs – Informācijas pārvaldības bakalaura studiju programmas 3. kursa
studente Ilze Vilaina 1109059
/vārds, uzvārds, stud.apl. Nr./
Kangani Mālpils nov. LV-2152
/adrese/

■ Autora atļauja dokumenta izmantošanai

Es, Biruta Vecunga neiebilstu sava intervijā
paustā viedokļa izmantošanai Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Infor-
mācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācību procesā. Manis teikto var izmantot
pētījumos un publikācijās.

Ierobežojumi intervijas izmantošanā: _____

Intervijas autors: Biruta Vecunga
/paraksts/

Intervētājs: Ilze Vilaina
/paraksts/

Latvijas Universitāte
Sociālo zinātņu fakultāte
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA
Lomonosova ielā 1, A korp., Rīga LV-1019; tālr.: 7089868; fakss: 7089852

Vienošanās ar intervijas autoru

- Autora vārds, uzvārds Andris Kerčelis
- Dzīvesvietas adrese, tālr. "Koleji" Mālpils pag. Rīga raj. tel 67925629
- Intervijas gads, diena, mēnesis 2011.13.03.
no plkst. 13:00 līdz 13:45
- Intervijas vieta (adrese, tālr.) "Koleji" Mālpils pag. Rīga raj.
tel. 67925629
- Audioieraksta skanēšanas ilgums — kasetes 40:15 min.
- Intervētājs – Informācijas pārvaldības bakalaurs studiju programmas 2. kursa
studente Izke Vabara 1000059
/vārds, uzvārds, stud.apl. Nr./
"Koleji" Mālpils pag. Rīga raj.
/adrese/

■ Autora atļauja dokumenta izmantošanai

Es, Andris Kerčelis neiebilstu savā intervijā
paustā viedokļa izmantošanai Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Infor-
mācijas un bibliotēku studiju nodaļas mācību procesā. Manis teikto var izmantot
pētījumos un publikācijās.

Ierobežojumi intervijas izmantošanā: _____

Intervijas autors: AKerčelis
/paraksts/

Intervētājs: Izke Vabara
/paraksts/

Pielikums Nr.6.
Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Birutu Veckungu notika 17.martā pulksten 12.30 viņas pašas mājās Mālpilī, Parka ielā 15. Birutas kundze bija jau iepriekš sagatavojusi fotogrāfijas un materiālus par Mālpili.

Ilze- Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Varbūt iesākumā jūs varētu nedaudz pastāstīt par sevi, tādu biogrāfisku ieskatu sniegt?

Biruta- *Es esmu kurzemniece un es esmu dzimusi 1937.gadā, 1937.gada 22.jūlijā, Kuldīgas apriņķī "Ziediņu" mājās. Un es eee, tur Kurzemē nodzīvoju līdz 15 gadiem un tad, kad mums notika viena tāda, nu kā lai saka, bija ugunsgrēks un nodega kūts un vajadzēja pārcelties kaut kur projām un mēs pārcēlāmies uz Ādažiem. Ādažos toreiz bija Staļina vārdā nosauktais kolhozs "Miljonārs" un tur dzīvoja mammai māsa un viņa strādāja pienotavā un viņa teica, ka viņa sagādās apdzīvojamo platību un lai mēs braucam uz Ādažiem. Nu un Ādažos es pabeidzu pamatskolu 53.gadā un pēc tam es sāku strādāt Mālpils, es atvainojos, Ādažu slimnīcā. Sākumā reģistratūrā un pēc tam pašā slimnīcā. Nu darbs man jau patika, bet visu mūžu nodarboties ar slimiem cilvēkiem, nu tas nebija mans aicinājums. Man aicinājums bij' zeme un es iestājos Saulaines lauksaimniecības tehnikumā, kuru es beidzu 60.gadā, kā agronoms un kā brigadieris. Toreiz bij' tāds kompleksās brigādes brigadieris un agronoms nu un tad es 60.gadā jūlija beigās atbraucu pirmo reizi uz Mālpili. Man ļoti aizkustināja tieši šis brauciens ar autobusu. Es nevarēju sagaidīt, kad beidzot parādīsies tā Mālpils, likās tik tālu, tik tālu no Rīgas, praktiski 60 km tikai. Un, kad iebruca Mālpilī man patika tur, bija ļoti daudz kas atgādināja man Kurzemi, manu dzimteni. Bija Kangaru kalni ar saviem līkumiem ar nu tādiem egļu mežiem, jo tur kur mēs bijām nonākuši Ādažos, tur bija smilšaina zeme un tur auga tikai priedes un varēja tur dzirdēt, jo tur netālu Carnikava un jūras šalkoņu un īpaši pavasarī, kad mēs pārcēlāmies, es jo īpaši to izjutu, jo mani viņa nenomierināja, bet viņa mani uztrauca, tie jūras viļņi. Kad viņa tik tālu, varēja dzirdēt visas tās vētras, pavasara vēsas. Jā, un pirmo reizi iebruca Mālpilī, mani jau sagaidīja pārvaldnieks Šmuriņš Ilmārs, un izvadāja pa saimniecību. Saimniecība bij' pavisam neliela, pavisam kādi 260ha zemes, jo viņa skaitījās pie tehnikuma palīgsaimniecības. Tehnikums ar audzēkņiem vienu daļu arī apstrādāja, teiksim, kartupeļu stādīšana toreiz notika vēl ar rokām un, kad nu arī novākšana nebija tu īpaši mehanizēta. Nu viss tas centrs Mālpils, ap 60 gadiem bija tikai tehnikums.*

Jaunās ēkas vēl nebija uzceltas, bet vecā tehnikuma ēka bija tikai un tur bija apakšā kantoris, augšējais, nu tas ir pirmais stāvs, emm otrajā stāvā bija eee nu kabineti un arī trešajā stāvā bija kabineti un vēl dārza māja, kas bija blakus muižai toreiz. Tur bija arī kabineti kur es vēl vēlāk strādāju, kad es nu, tas bija 65. gadā, kad es tur strādāju par laboranti un tad man piedzima dēls. un es vairs nevarēju izriķšot pa tiem laukiem un šeit ir jātaisa neliela atkāpe, kāpēc Mālpili sauc par Mālpili.

Mālpils pats sākums ir 201.gadā, pirmās ziņas par Mālpili, kad viņa saucās Lemburga. Jo toreiz vācieši bija tādu vārdu devuši "lemb" ir māls un "burg" ir pils. Un visi tie tālākie nosaukumi tad tur mainījās, bet vecie ļaudis vēl tagad sauc nevis par Mālpili, bet par Mārpili. Jo bija tāda teika, kad ir celta baznīca nu un cēluši ir tur dažādi vācu strādnieki, jo vācieši bija pārņēmuši visu to Latvijas zemi un cēla to baznīcu un bija tā- cik pa dienu uzcēla no māliem, tik pa nakti sabruka. Un tad viņi, bija viņiem teikts, ka vadītājam, ka vajag iemūrēt dzīvu jaunavu un tad vairs nebruks tā baznīca. Un vienam no tiem strādniekiem nākusi meita, jaunava, vārdā Māra, nesusi brokastis un šie piedzirdījuši vācieši ar viņu meiteni un tad dzīvu iemūrējuši baznīcā. Un tāpēc arī daudzi vecie cilvēki sauc viņu par Mārpili nevis Mālpili. Bet tagad jau sen ir šis nosaukums Mālpils un šeit ir arī ļoti mālaina zeme, ir ļoti stipra zeme, jo daudz ozolu un tad kad mani aicināja uz šejieni strādāt tad man arī pārvaldnieks teica : "Nebaidies, tā ir ļoti stipra zeme, kurā aug lieli ozoli un tu redzēsi, ka tu varēsi iedzīvoties!" Un jau vairāk kā 50.gadus es esmu Mālpiliete, no 60.gada, gandrīz 50 gadus.

Nu tālāk par to Mālpils mmm, par Mālpils, nu tādiem nu kā lai saka, tas pats sākums. Nu bij tas, galvenais Mālpils centrs bija muiža un tikai pēc tam uzcēla to ciematu. tas jau bija kaut kur, jo es jau biju arī klāt kad cēla un to sapulci. Tas 50.gadi.

Ilze- Varbūt Jūs varētu sīkāk pastāstīt par tehnikumu un savām gaitām tajā?

Biruta- *Nu es varu turpināt tā, tehnikumā es strādāju. Mālpils tehnikuma saimniecība bija un es strādāju par kompleksās brigādes brigadieru un man bija 10 cilvēki, kuri man bija katru dienu jānodarbina. Un bija tanī laikā man kulšana, kulšanu ar kuļmašīnām, arī siena savākšana. Tad notika viss tā, nebija jau nekāda presēšana. Un tad bija kartupeļu novākšana, protams, un tad mums sūtīja audzēkņus. Tad 62.gadā pa Sudupi tecēja mūsu vāktās siena kaudzītes, lēnām tecēja uz Lielo Juglu. Jā, peldēja un tad bija arī kulšanu pārsvarā šķūņos, kulšanas talkas un es jau biju pa nakti visu sadalījusi, biju visu izdomājusi ko es kā darīšu un pēkšņi uznāca šausmīgs lietus un visi mani plāni izjūk un es nevarēju dienu un nakti gulēt kā es to pārdzīvoju, bet tas jau ir cits stāsts.*

1965.gadā es no mācību saimniecības biju spiesta aiziet, pamest to darbu, aiziet uz tehnikumu par laborantu, jo man piedzima puika un es vairs nevarēju izskriet tos garos

gabalus un ar riteni es nemācēju tā īsti riktīgi braukt un kamēr es iemācījos, bet tas jau atkal ir pavisam cits stāsts par to kā mums tur visādi gāja. Nu un tad es sākumā strādāju par laborantu, pēc tam es biju ee dispečera dienestā, arī tur patās tehnikumā, un tad mani pienākumi galvenokārt bija saskaitīt kavējumus un sekmes un izvilkt vidējo un tai pat laikā man arī bija jāstrādā par skolotāju un es pasniedzu zemkopību, pasniedzu meliorācijas ekonomiku un pasniedzu dabas aizsardzību. Tās bij' manas zinātnes, kuras man vajadzēja audzēkņiem darīt zināmas. Nu un tad pēc tehnikuma, nostrādāju 18,5 gadu, tikai nomainīju savu darba vietu, jo tur pat strādāju arī bibliotēkā vienu laiku kādus 3 gadus. Nu un man vajadzēja atkāpties, jo atnāca Apinītis un viņa sievai vajadzēja vietu, trīs reizes nāca mani runāt un es tik teicu nē, jo nevar jau visu laiku, jo bija jāstrādā ar latviešu un krievu grupu un bija baltkrievu grupa. Jo viņi krieviski saprata arī vēl sliktāk nekā citādi, nu krieviski viņi nesaprata. Par cik es biju no Kurzemes tad man tā krievu valoda bija tāda nu 3 ar mīnusu. Un man vajadzēja celties katru rītu 4, lai es varētu līdz tiem 7iem sataisīt visus konspektus, lai es varu viņiem iemācīt, bet nu es tam visam tiku pāri un visādi kuriozi tam visam pa vidu arī gadījās. Bet viņi neviens nesmējās, viņi paši visu saprata, ka tas tā ir. Jā un tad kad bija 69. gads tika noorganizēt Sovhoza tehnikums, bet viss jau palika tāds pats, tik nosaukums cits. Un tur es atkal skaitījos par laborantu. Un tad es 71.gadā tiku pārcelta par bibliotekāru-pasniedzēju. Un tad 1974.gadā par pasniedzēju un tad 80. gadā par hidromeliorācijas nodaļas vadītāju. Bet tur es ilgi nezturēju, līdz 83. gadam. Tas bija ļoti smags laiks, jo tai sēklkopībā viss jau notika mehanizēti, bija kombaini un viss, nebija vairs kuļmašīnas un nu bija jāstrādā kā 7 no rīta sāka, bija jāslēdz iekšā tie ventilatori lai vēdinās tur pa tām šahtām pūš iekšā vējš, lai vēdina graudus, jo mums bija tās graudu noliktavas mehanizētas un tas viss man bija pašai jāizdara. Vakarā ap vieniem es atnāku tikai mājās, un tad tā darba duna bija tāda, ka atpūsties varēja tikai ziemā, jo kad nāca pavasaris bija visa tā ķīmija un sēja un tad ražas novākšana līdz kādam oktobrim, novembrim, tāds saspringts laiks. Nu un tad man sāka klibot veselība un tad 87.gadā tiku pārcelta par pļavu ganību agronomu un tad es sāku rīkšot ar kājām. Apsekoju visus aplokus, remontu visi un viss bija jāpārskata. Un tad man atnāca vienu dienu no muzeja un teica tā : "Vai tu negribi nākt muzejā par zemkopības nodaļas vadītāju?" Un tas jau bija diezgan labi nostādīts, un tad bij' pilī un iedomājos, ka vilkšu tagad nost savus dubļainos zābakus un sēdēšu pilī. Un aizgāju sakarā ar pārceļšanos un tas bija 89.gads un es nostrādāju līdz pensijai. Un tad tas muzejs nolikvidējās. Tā tāda mana īsa darba apskats.

Ilze- Nu jūs teicāt, ka redzējāt visa ciema būvniecību, varbūt nedaudz par to?

Biruta- Jā, sākums bija tāds arī attiecībā uz manu māju, kad mēs 68.gadā nolēmām, ka pietiek tai dzīvoklī dzīvot un tad jau ciemats arī veidojās. Kurš tad pirmais te bija? Nodeva

tos apbūves gabalus un tad sāka celt. Vispirms uzcēla, paraugciemats skaitījās un tajā sapulcē es arī piedalījos un tur es arī nobalsoju par to cik mums būs skaisti un cik mums būs brīnišķīgi. Un sāka celt Jaunā ielu, te šito centru, Nākotnes ielu. (skatās kartē). Sāka celt ar Jauno ielu, jo tā iet par , nu kā lai saka, gar veco pastu, ambulanci un tur uzcēla divstāvu māju, pirmās tās ir. Tā ir pirmā iela un tad bija māja nr.1 un māja nr.2. Jā un tad šiten te bija pirmais, bet cēla arī pie tehnikuma. Tehnikumā bija tehnikuma ēka nr.1. kurā es dzīvoju no 68.gada. Un tad te kur jau ir, skaitās Dārza iela. Nu un tad pēc tam sāka celt šito, to galveno Nākotnes ielu, tur tās mājas, te visas tās mājas. Es atceros, visas tur tās vecās mājas, kas bija tika nojauktas, tur kur vecais pasts, tur bija viena mājas, te pretī jaunā autoosta tur, kur ir tas patērētāju pakalpojumu kombināts, nu tur kur bija Meirāni, nu tur arī bija kuru nojauca un tagad tie puikas viņas saimnieces mazdēli pieprasa to zemi un māju. Un pēc tam nākošo, kad to Nākotnes ielu jau sāka apbūvēt nākošais bija Līvānkalns, sākot ar Strēlnieku ielu. Tad tas celtniecības vadītājs bija tāds Jurisons un tad viņam tur Līvānkalnā uzcēla pirmo māju, pēc tam Rītausmas ielu, Ceriņu ielu un tad to Līvānkalnu tempā apbūvēja. Un pēc tam lielā celtniecība notika pie baznīcas un to mēs saucam par Muižnieku ligzdu. Tāpēc, ka tur aizgāja visi galvenie speciālisti, direktora vietnieks, Žukovsksi, galvenais agronoms Audriņš un tur visi galvenie speciālisti bija- Muižnieku ligzdā. Tur viņiem iedeva lielāku zemes gabalu, nekā mums tik 0,12. Viņiem tad tur ir klāt lielais zemes pleķis un var kartupeļus audzēt, mēs te drīkstam tik dāržņus. Un tad uzcēla bērnodārzu, tas bija liels notikums. Tehnikuma direktors bija Jānis Vanags. Viņš pēc savas specialitātes bija jūrnieks un prata mūs visu tā nostādīt, bet mēs viņu ļoti cienījām. 1982.gadā uzceļ jauno vidusskolu. Tā kā tā vecā skola jau bija tādā stāvoklī, kad tur vairs vienkārši nevarēja mācīt, jo bija jau caurs jumts un ūdens tecēja. Cēla viņu Ķekavas PMK. Mālpilī ir arī Sidgundas pamatskola.

72.gadā LPSR lēmumu pieņēma par eksperimentālā paraugciemata būvniecību Mālpilī. Un tur to ūdenskrātuvi pie pienotavas ierīkoja arī 82 gadā. Ā un 1988.gadā 18.februārī atklāj Mālpils kultūras namu. Bērnodārzu kaut kur 60.gadu sākumā. Pirmais kultūras nams bija blakus centra mājām, veikaliem un to kultūras namu piecēla klāt, gadsimta sākumā un bibliotēka bija vecajā kultūras namā, otrajā stāvā un cik es atceros tur strādāja Edna Marija. Grāmatu nebija dikti daudz, bet ļoti daudz strādāja ar bērniem. Tas bija 60.gados. K/n bija liela zāle , bet bija skatuve un bija visādu daudz pasākumu un arī vietējie mālpilieši un vadītāja bija Lauma Balode. Viņa vadīja deju pulciņu un ansambļus un tad mēs visas meitenes braucām uz televīziju. Televīzijā bija vecā mājā un mēs tur uzstājāmies, mēs visas bijām melnās kleitās un baltās apkaklītēs. Mēs koris gājām un tinām kamolu pa visām tām telpām.

Ilze- Teikšu Jums paldies par atvēlēto laiku un interesanto sarunu!

Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Veltu Gacki notika 25.aprīlī viņas mājās „Rozēnos”, kas atrodas *Kniediņā*. Intervijas laikā divas reizes iezvanījās sienas pulkstenis un atnāca kaimiņiene.

Ilze- Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Iesākumā jūs varētu tā nedaudz par sevi pastāstīt, biogrāfiskus datus.

Velta- *Nu ko es tādu varētu pastāstīt. Dzimusi es esmu šeit, un visu laiku, vidusskolu un pamatskolu nobeidzu šeit. Pirmās divas klases es nobeidzu tepat, Ķikutu skolā, tad bij' karš, un tad bija kara postījumi te, jo te bija visas pirmās līnijas, un tad te viss bija nopostīts. Tad skolu es pabeidzu Mālpils pamatskolā, nu tajā baltajā kas ir te. Tad es aizgāju uz meiteņu vidusskolu, tā agrāk bija meiteņu skola, tagad tā ir Draudziņu ģimnāzija. Bija mums tur visādi pasākumi un balles, un tad nāca pie mums no blakus vidusskolas, jo tā redz bija puīšu. Un tad es iestājos Jelgavā, tā bija akadēmija tajos laikos. Bet tad man tēvs saslima ar vēzi un tad izlēma, ka nevarēs izvilkt to visu, jo ārstēšana un skolai arī vajag, tāpēc mācības pametu.*

Nu un tad es aizgāju uz tehnikumu, to pabeidzu un tur arī sāku strādāt. Nostrādāju kādus 4 gadus tehnikuma kolhozā. Tad sāku strādāt veikalā, apprecējos un tad tur līdz pensijai nostrādāju. Sākumā man bija te mazais un tas sākumā es biju prečzine un tad vēlāk vecākā prečzine un tad atnācu mājās, te vēl mammai atdeva zemi visu, kas tēvam bija un tad es te paturēju lopiņus, bet nu jau vairs nē, jo visam tam vajag spēku un Māri jau es ar nevaru. Bet mēs esam tā kā pamesti. Padomju laikā tad mums bija autobuss te un veikals, bet nu tā visa vairs nav un nekur vairs netiekam. Vistrakāk jau ir tas transports. Tad agrāk bija autobuss ap septiņiem no rīta un tad vakarā ap septiņiem, un zini kā jau prečzinim, veikals - Rīga, visādas braukšanas, līgumu slēgšanas, mēbeles, tām visām bija jābrauc pakaļ. Tām pārējām bodēm, tām jau ar konteineriem veda, bet nu tā jau tas arī gāja. Un tad atnācu mājā un vīrs strādāja par mežsargu un arī laika nebija. Bet tagad mēs tā kā no dzīves izsviesti. (fonā pulkstenis nosit stundu)

(stāsta par ārstēšanos utt) Sūrojas. Neteiksim jau ka ziedu laiku bija, jo kad mamma strādāja kolhozā ar jau ar nabaga grašiem aizgāju uz vidusskolu. Mamma cik iedeva autobusam un vilcienam, jo pēc kara jau nekā diža nebija. Galvenais jau tas karš izpostīja visu. (smejas)

Ilze- Jā, varbūt jūs varētu nedaudz sīkāk par to pastāstīt, jo cik zinu tad šeit, Kniediņu galā esot diezgan traki gājis.

Velta- *Te bija drausmīgi, tā kā bija pirmās līnijas. Tad, kad tur tālāk aizbrauc, tad tur ir upe un tur aiz tās upes visas mājas bija noslaucītas, vienīgi tā pienotava bija palikusi nezin kāpēc. Skola, visu, „Aizvēji” te bija, visas jaunas mājas un visu pa tīro. Tagad es skatos pagājušo gadu jumts ielīcis n atsaucu meistarū. Atbrauca meistari un zin, tur bija bumba uzkritusi un otrā stūrī arī. Un māja jau bija celta 1923. gadā un kūts arī, bet tagad, kur tik skaries klāt, tur viss jūk un brūk.*

Ilze- Jūs stāstījāt, ka veikalā strādājāt. Kā bija tajā laikā ar veikaliem centrā?

Velta- *Veikalā, ar jau bija, visādi mums gāja. Trūka mums preces, tādas, kas jau negāja, bet tās, kas bija labs un cilvēki jau plēsās pēc tā, kas bija labs- pēc tā importa. Un arī tad kad atnāca jaunas, cilvēki stāvēja rindās un kaut kā jau bija jāizdarās. Mēs bijām mazākā bodīte uz to rajonu un ar to kriptatiņu bija jāiztiek. Cilvēki jau neticēja, ka nav, viņi domāja, ka mēs savācamies visu sev paši, un katru reizi bija viņiem kas jāiedod, un pašiem jau arī nebija ko, jo vienkārši nebija un algas jau arī nebija milzīgas, lai varētu kaut ko pelnīt. Nu tā jau vienu laiku bija grūti, bija daudz preces, kas bija neejošas. Nezinu kas bija tā sadalījis un tad es aizgāju un sāku rakstīt atteikumus un tad jau regulāri sāku braukt uz Rīgu un to, kas man nebija vajadzīgs tam rakstīja atteikumus. Nu jāstrādā bija. Un mums jau galvenais veikali bija izkaisīti, pēdējais veikals bija aiz Tumšupēm, tur kur tagad ir tas apdzīvotais rajons, tas Čigānkrogs. Un tad bija Sidgundā, Vitē un te Kniediņā. Tad par tiem visiem bija preces jāizvadā, jābrauc uz kantori, jābrauc pasūtīt. Bet ar jau bija, nāca brāķi un nebūšanas jau bija visādas, nocenošanas. Es te tagad satiku vienu no vecajām veikalniecēm, Baranovsku Dzintru un viņa man teica: "Veikalniekiem jau tagad viegli, precī atved klāt un pa telefonu pasūti, ko gribi to atved".*

Ilze- Un kā bija ar saimniekošanu Mālpilī?

Velta- *Padomju laikā bija vismaz fermas un Vitē bija liela cūku ferma, un te arī bija govju ferma, un tur Slieķos arī bija ferma. Lielas fermas bija Sidgundā, tas viss kolhoza laikos. Bet tagad jau viss ir tukšs.*

Ilze- Un ko jūs vēl varētu pastāstīt par pagastu, piemēram, par skolām?

Velta- *Ķikutu skola bija ļoti jauka, tur bija mazās klasītes, tās pirmās, nu vārdu sakot, pirmā, otrā un trešā klase. Bet te jau bija ļoti daudz cilvēku, ap 300 cilvēku te Kniediņa galā bija, bet tagad jau ir tukšums. Un skolā ļoti daudz bija, skolotāja Meijere mums bija, viņai māja bija tur aiz Bukām (jā, es zinu, es dzīvoju tais mājās), Jūs tur dzīvojat? Nu tā bija mana skolotāja, un tad atnāca tā otra, Daveiko un tad tā, bet nu dikti brīnišķīgi jau bija. Uz svētkiem visādus priekšnesumus tur taisīja un vispār tāds kultūras centrs bija. Līdz skolai bija astoņi kilometri*

un gājām ar māsu un gājām dzejoli mācoties, jo negribējās internātā palikt. Jā, un, un ee, kad mamma te atnāca, pirms tam viņi dzīvoja pie tās skolas, īrēja tur zemi un apkopa. Un tad mamma apprecējās ar vīru un tad atnāca te dzīvot. Vecie Jansoni jau bija arī atnākuši ap 23.gadu. Un tad mans paps bija gājis karā, ar to Bermontu laikam, un tur ir cīnījušies un tad par to viņiem ir te tā zeme dalīta, kā jaunsaimniekiem. Un tad viņi sāka celt to māju. Mamma teica, kad es precējos, ka esam pliki, jo nevienam nebija bikšu kājās. Un tad es sāku aust, turējām aitas un visus apģērbu. Mamma jau baigi rāvusies bija, audusi un ēst gatavoja, šuva. Tad strādāja. Un tā kā ziemā arī atpūtas nebija, tad strādāja un auda. Bet tagad jau tas ir izgājis, aušana jau nenotiek. Māju arī cēla, tēvam brālis bija un tad tas bija palīdzējis, tas vēl nebija precējies un tad palīdzēja. Un taisīti visi logi un durvis uz vietas, viss paša rokām. Mamma jau teica, ka atnācām tukšām rokām, bet tad jau sāka saimniekot un tad jau palika labāk.

Kad paps saslima, tad tēvs teica, lai mājas neatstāj un mamma arī negribēja pamest, tāpēc paliku te pat. Un tad es apprecējos un tad vīram darbs arī bija te apkārt, bet es biju ar to veikalu. Nebūtu karš gājis pāri, tad jau būtu savādāk, bet tas karš jau visu izpostīja. Jo te tās pirmās līnijas, te tā zeme visur bija pilnīgi tā kā uzarta. Kad mestas bumbas bija. Mēs bēgām ārā, tad kad vācieši atkāpās. Tad mūs visus salika te šinī istabā, a viņi paņēma visu verandu un tad bija tas pats galvenais štābs. un tad kādas divas nedēļas tā bija. Un tad viņi izvācās. Un tad atnāca 19.divīzija tā bija pēdējā. Un tad kad viņi atnāca, viņi teica tā: "Kad mēs iesim prom, tad arī jums ir jāiet ārā no mājas. Jūs te palikt nevariet." Un tad mēs sakrāmējām mantas, bija divi zirgi, divi vezumi- vecaistēvs brauca ar vienu, tēvs ar otru un mēs ar mammu gājām ar govīm. Es tik atceros, ka mēs ar mammu izgājām no mājas kad visi lopi bija un tad kad mēs iegājām mežā te, tad bija šausmīgs uzlidojums. Mēs ar mammu gājām no aizmugures, paps un vecaistēvs iegriezās ar visiem tiem vezumiem mežā un tā lidmašīna tik zemu, nu tik zemu lidmašīnu es nebiju redzējusi, nāca un redzēja, ka mēs bēgļi un nebombardēja mūs. Vot tā arī gājām, jo arī te nevarēja palikt tai mežā un tad gājām ārā. Braucām ārā un tad uzbraucām kalnā un tad spridzināja tur tiltu augšā, to pat varēja redzēt, un tad sāka tās mājas dedzināt. Un tad aizgājām pie kapsētas tilta, jo tad ceļš gāja garām tieši kapiem un tad tur bija lauks rudzu, un tad bija briesmīgs uzlidojums un tad mēs ar mammu tais rudzos un nu kas rudzos dod. Un tad pie kapsētas tilta gāja armija un tad paps ar zirgiem izbrauca ar visiem vezumiem, ar visiem lopiem, un mēs no aizmugures un tad caur centram, un tad tur starp tiem veikaliem, tur gāja armija, un tad mēs caur Bukām, te gar „Kangariem” nokļuvām tais Sibīrijas pļavās.

Ilze- Esmu lasījusi, ka daudzi gāja uz „Rēžu” mājām un tur mitinājās. Jūs arī devāties uz turieni?

Velta- *Nē, tik tālu mums nebija nepieciešams doties. Tad kad iegājām tais Sibīrijas pļavās mēs bijām pirmie, kas te bija no Kniediņiešiem un ee sabraucām iekšā un tad tur bija šķūnīši un, kad gāja pāri meliorācija to visu nojauca. Un tad mēs pa nakti gulējām tajos šķūnīšos un dzīvojām, jo bija jau siens sapļauts un savests. Un tad vēl bija tur mežs bet tagad tur ir, es nevaru orientēties kurā vietā mēs bijām un tad mēs tur nodzīvojām, tad gandrīz visi tur sanāca iekšā un tad nodzīvojām. Tad te ienāca viens no kaimiņiem, viņš bija virsnieks, tas Iesalnieks, tas ienāca un teica: "Mēs aizejam, Kurzemē mēs vēl turēsimies, bet cik ilgi, to mēs nezinām" Un tad otrā rīta jau bija krievu armija iekšā un tad viņi jau staigāja pa mežiem. Un tad paps atnāca mājā, kājām, skatīties vai māja vietā. Atnāca, apskatījās, ka māja dzīva un tad mēs nācām mājās, braucām. Un uzbraucam, tur tāds piekalnīts bija pirms Kangariem, un es braucu garām uz skatos un tad bija krievu zaldāti pretim. Un kaimiņam bija tāds smuks baltīts, tāds nobarots, bet baidījās no mašīnām un viņam noņēma to balto tie krievi, karavīri, un iedeva tādu mierīgu baltiņu. Un tad tur kur tā mazā upīte, tilts bija uzspridzināts, kapsētas tilts arī. Tā kā mēs bijām nogrieztī no visa kā lai mājās tiktu. Un tad brauca visi tur aiz tās nodegušās mājas, kur ceļmalā tagad ir tādi mūri, tur brauca no tā kalna lejā. Tie zaubenieši, visi brauca lejā pāri tur tai upītei. Un vienam no tiem braucējiem, vezumniem, zirgs salauza kāju, tie vezumi gāja virsū no tā kalniņa braucot un salauza kāju. Nu un tad visi uztraukušies, ka tur nevar braukt un tagad aiziet no mūsējiem, aiziet taisīt tagad tiltu, gāzīs pāri kokus un taisīs no tiem. Un kā met kokus tā uz mīnām. Norāva tēvabrālim kājas un mātesbrālim, abiem diviem norāva kājas. Mediķi jau nekur nav, tikai Nītaurē un tad mēs izkrāvām savu vezumu ārā no tām mantām un aizveda viņus līdz Nītaurei, bet viņi jau bija ceļā miruši. Un otrā dienā vecaistēvs viens pats pārbrauca. Iedomājies, ielika rata spieķos koku un tie rati negriezās, bet slīdēja un nekrita un pārbrauca. Tad tā nelaime nebūtu notikusi, nu tā gāja. Un tad atnācām mājās, bet tad gan bija bailes jebkur kājas spert, un tad nāca atminētāji un tad visu nostaigāja. Daudz kritušo bija. Mežam arī bija tikai stubbeni palikuši. Pilna upe bija kritušu karavīru. Bet tā arī atnācām māja, oktobrī (pulkstenis nosit stundu), labība bija nopļauta un tad kartupeļus novāca un saknes, un tad viss atkal gāja tādā dzīves ritmā.*

Nu lūk, šitā mums gāja. Lauki ir lauki un tāpēc cilvēki bēg uz pilsētu, jo tur tomēr izlabāk.

Ilze- Paldies Jums par šo sarunu!

Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Venēru Balodi notika 12. martā pulkst. 10:00. Viņas pašas mājās „Bauskās”. Intervijas norisi nedaudz traucēja viņas suns, kas izrādīja pastiprinātu interesi par audio ierakstīšanas aparatūru.

Ilze – Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Sākumā nedaudz pastāstiet par sevi un to kā nonācāt Mālpilī.

Venēra- Nāku no Kauguriem, mums tur bija māja, paša jūras krastā. Tad jau tur viss vēl nebija apbūvēts. Vēlāk mēs to māju pārdevām, jo vectēvs gribēja dzīvot laukos, un tad jau nāca tie Ulmaņlaiki, visādas labas lietas tad bija, un tad mēs nopirkām šito te (zemi Mālpilī, „Bauskas”). Saimnieks bija domājis māju atstāt vienam dēlam, bet tas bija noindējies, vai kā tur. Nu vienvārd sakot- izbeidzies. Un tad nu šis saimnieks šīs mājas pārdeva un mēs nopirkām. Bija kā jaunsaimniecība. Sākām būvēties, jo te jau nekā nebija, tikai dažas pamatbūves- tur šķūnis, māja, bet pārējais bija pašiem jāsataisa.

Ilze – Un tad nāca kara gadi?

Venēra- Nepagāja necik ilgs laiks un bija jau četrdesmitais gads un krievs bija iekšā, un pļurkc... (smejas). Mans tēvs, starp citu, bija aizsargs Ulmaņa laikos un krievs jau šitādus diezcik labi neieredzēja, un tad baidījāmies, ka tik neizved uz Sibīriju, jo tur jau sākās tās izvešanas. Un tad jau sākās karš. Nu tad, te bija vācietis. Neko sliktu jau par viņu nevar teikt, nu vāciets kā vāciets. (smejas) Bet tā arī mūs neaiztika, vienīgais, kas bija, tās bija nodevas. Tās nu arī maksājām cik varējām. Un tad tie kara gadi pagāja, līdz četrdesmit astotajā gadā krievs vācās atpakaļ (smejas) un tad te gāja baigās kaujas. Te aiz meža Morē briesmīgi karoja un.. Tēvs bija nobijies: „Ne ne, mēs te nepaliksīm”. Un kaimiņš no „Kalnavēniem” arī teica lai tik braucam prom. Tas aizbrauca jau pirms mums kādu dienu iepriekš. Mums jau bija sakrauti rati, viss ko nu varēja un nepieciešams, bet cerējām, ka varbūt tomēr apturēs. Bet beigās jau nāca tuvāk. Gribējām otrajā dienā braukt prom, bet tajā nakti, te tas krievu kukuruzņiks izsvieda tā saukto „svēcīti” un visa tur tā pamale bija gaiša. Mani vecāki bija istabā, a es gulēju ārā uz vezumā sakrautajiem ratiem. Un nu skatos, ka būs jāliek ķekas vaļā grāvī, vai kas jādara! Jā, nepagāja jau ne desmit minūtes, kā gāja jau atkal krievu

kukuruzņiks tur virs Mores, un tas kā nāca, tā visas tās bumbas sagāza purvā (smejas). Tepat aiz mājas, tajā purvā. Nezinu, kas viņiem tur bija par aprēķinu, bet visas bumbas sagāza purvā, kuras sprāga, kuras nogrima purvā.

Daudz negaidījām, nobijušies bijām, nāca diena un tad braucām prom. Aizbraucām vispirms uz Allažiem- nu varbūt tālāk nebūs jābrauc, nu varbūt apturēs (smejas). Mēs apmetāmies jau tur, kur vairāki bēgļi bija. Un atkal krievs nāca virsū ar savu bumbvedēju. A vāciets kā šo šāva, tā sašāva un tad tas nāca lejā degdams, Tad mēs lēnām aizbraucām līdz Slokai. Vēl man tur tante tai laikā dzīvoja. Tad arī vēl bija tāda domā, ka tālāk jau vairoš nevajadzēs. Tad tur tai Zaslaukā bija tie jauniesauktie gaisa izpalīgi. Tad tētis nolēma, ka nav ko gaidīt, labāk lēnā garā brauksim tālāk. Tā mēs nonācām Cērē. Tur mēs nodzīvojām līdz krievs bija iekšā, un tad jau nāca kapitulācija.

Kamēr tie vācieši bija, tikām neko, tie jau dikti zolīdi bija. Tiklīdz viņiem kaut ko vajadzēja tā bija „lūdzu” un „paldies”. Kā nāca krievstā - daviņ atdod pilksteni, atdod visu ko. Tā laupīja uz nebēdu. Tā tur mēs nodzīvojām līdz vasarai. Nāca siena laiks un vajadzēja posties uz mājām. Bet te (Bauskā) bija ienākuši kaut kādi mālpilieši. Nu un tad mēs papriekš apmetāmies „Bramaņos”, pie tāda saimnieka Tarabanova. Un tad tie aizgāja prom un mēs atkal gājām uz mājām. Bet tad jau viss gāja uz galu. Sākās visa tā dibināšana un tie kolhozi, un tad vajadzēja iet un darīties. Visu ņēma nost- lopus, zemi. Nu un tad palikām puspliki (smejas). Nodibinājās tie kolhozi. Un tad, starp citu, mans brālis bija Vecāķos, aizgāja vācu armijā tajos izpalīgos. Pēc tam nāca atpakaļ, kur tēvs kādreiz dzīvoja „Liepās”, pie manas krustmātes. Tajā laikā, ja tu biji vācu armijā, tad krievu armijā nevarēja saukt, bet viņš tāpat saņēma vēlāk pavēli ierasties, jo brālis bija tai vācu armijā gājis. Un vēl tai laikā gāja tas karš ar Koreju, un tad apkārt runāja, ka visus tos sūtīt uz turieni, masai. Nu un jā, tad brālis ar vairākiem kopā ņēma vagu. Iegāja mežos. Un tā nu viņš slēpās. Tad te pat mežos apkārtējos, tad uz Cēsīm brauca, tad te mājās padzīvojās. Un tad viņš izdomāja, ka brauks pie brūtes uz Siguldu. Bet tad viņu tur pa ceļam nogrāba pie čupra viens vietējais mālpilietis. Brālim bija viltota pase, bet tas viņam iegāza ar laidni pa galvu, bet brālim laikam bija līdzī šaujamaiss, un kā tas šāvis, tā nošāvis. Pēc tam atnāca uz mājām un izstāstīja. Mūs tad sauca tur uz štābu un pratināja, un tad nu meloja šā un šitā. Un tad brālis nospļāvās un teica- iešu pats, nošaus, nošaus, ļaus dzīvot, ļaus. Bija izdomājis, nāks mājās pārģērbsies un tad ies pieteikties, a te mājās jau viņu gaidīja vesels pulks šamējo. Sagrāba viņu un pagrūda viņu tur tā, lai viņš dabūn tā kā nostāties ar seju uz mežu, ar muguru pret viņiem un nošāva viņu. Nu un tad lai nebūtu tur to liecinieku, gribējuši pakārt arī māti. Sameklējuši striķi kaut kādu, nu un študierējuši kurā vietā lai šo pakar. Un tai laikā, tur pie mājas bija grāvītis dziļāks, un

māte sēž un to grāvja malu un lūdz dievu. „Pēc tam sak, atnāk septiņi tēviņi pie manis, tad nu grābs ciet un nesīs, lai var tai striķī pakārt”. Un nu nevar pacelt mani. Septiņi tēviņi, a viņa tikpat liela kā es, nevar viņu izcelt no grāvja! (smejas) tad bija nākusi viena sieva un šie bija ieraudzījuši un atmetuši ar roku un aizbraukuši projām. Pēc tad arī palaida tēvu vaļā no Siguldas, apzaulētu. Atnācām mājas, nospriedām, ka mazāk kā par desmit gadiem mēs nedabūsim. Nu un tad mēs bēgām. Tur uz Cēsīm, kur mums tante bija, tur pie tās padzīvojām, paslēpāmies. un tad ... mammai bija tur viena zināmā, un tad aizgājām tur uz Jāņmuižu dzīvot. Nevarēja nevienu labu darbu dabūt, jo izrādījās, kas par vainu- šiem visiem politiski nepareizajiem pasē ir viens cipariņš, un šie kā paskatās tā viss! Man tur vienai draudzenei Rīgā rūpnīcā kadrus vajadzēja, Brasas stacijā- „mums vajag strādniekus, nāc!” Un tur viens galvenais, nu latviets viņš bij, karojis krievu armijā, un tas tur par vadītāju. Nu neko, nu vajag? Nu vajag. A kā es parādu pasi, tā vecis bļauj kā zvērs unbola acis- „nevaig mums, nevaig mums! (smej) Sākumā nesapratu kas par lietu, nu nevaig, nevaig, bet tad izrādījās, ka tur tas cipars tai pasē tas vainīgais. Tad tagad labā darbā vietu nedabūt. Tad nu es strādāju tur Rīgā gaļas kombinātā. Tur es sapazinots ar to savu nākamo vīru. Apprecējos, vienu laiku dzīvoju Rīgā, Imantā. Tur viņam bija vecāku māja, bet nesatika ar saviem, un negribējās ar tur jauktie, un tad prom. Tā mēs aizgājām uz Vecumniekiem, tur aiz Piebalgas, un tur nostrādājām kādu laiku. Tad te Mālpilī dzīvoja vēl tāds mežzinis, aizgājis un tad šitas gals ir tukšs palicis, un tad mēs pārcēlāmies uz turieni. Vīrs strādāja mežā, man bija bērni maziņi. Ta tur padzīvojām, tad sākās skolā, un Linda šausmīgi negribēja gulēt tur centrā, neparkādu naudu. Kā aizveda uz skolu, paliec, tāpat vakarā nāca mājās. (smejas). nu un tad tas mežsargs bija tāds lādzīgs, Jansons Pēteris. Un tas teica, lai nāk (viņš tāds labs bija, godīgs ar labu sirdi, kārtīgs) un tad aizgājām uz tām Taigām. Tad Taigās padzīvojām un tad sākās tie atmodas laiki, krievs likvidējās, un tā mēs tur palikām.

Ilze- Paldies jums par atvēlēto laiku un stāstījumu.

Venēra- Nu ņem par labu!

Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Irēnu Saukumu notika 13. Martā, no pulkst. 14:00 līdz 16:00. Intervija notika Saukumas kundzes mājās, jo kundze jau ir gados un būtu problemātiski nokļūt līdz pagasta bibliotēkai vai kultūras namam.

Ilze- Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Pastāstiet, lūdzu, nedaudz par sevi!

Irēna- Tajā laikā es biju pusaudzes gados, un visi šie notikumi man bija ļoti traģiski un skumdināja. Es tieši biju uzsākusi mācības, kad sākās karš, kā rezultātā es, nevarēju pabeigt mācības.

Ilze- Kādi tad bija tie kara gadi Mālpilī?

Irēna- Kniediņā bija tieši frontes līnija. ... tur viss tika nopostīts. Gan arī skola, kur Meijere Emmīte strādāja, un.. tika nodedzinātas, tajā naktī kopā 8 mājās, un līdz ar to arī mana tēva māja. Jā, nu, es ... nu es stāstīšu tieši par savām tēva mājām. Emm... nu tur, tas bija 1944. gada pavasarī, nu ne jau gluži pašā, bet nu tur jau sāka būvēt frontes līniju. Tur bija mobilizēti, no Rīgas, no ziepju fabrikas un strādnieki no daudzām fabrikām, kas vēl kopā ar armiju strādāja tur un būvēja tās frontes līnijas, bunkurus tur taisīja un ierakumus, un visus pēdējos. Mergupīte, tieši tur lejā gar manām tēva mājām tecēja. Visi koki, kas bija visi tika nozāģēti. Nocirsts viss, viss, tur pat alejas, kas bija, brīnumainā kārtā, labi ka vēl tā skolas aleja ir palikusi. Nu tie tur bija tādi pusaudzīši tie kociņi. Palikusi kā tāds suvenīrs tai skolai tagad. Vismaz var redzēt tagad kur gāja tas ceļš uz skolu toreiz. Bet tā ar to visi citi lielie koki tika nozāģēti. Un mums pat arī vēl aploka stūrī bija tāda bērzu birze un kur bērniem mums pavasarī šūpoles kāra, un es tik ļoti raudāju kad viņu zāģēja nost. Nu man to reiz bija 18 gadu, tieši 14.septembrī palika. Kad tā frontes līnija bija jau gatava, vairs nebija tā armijas daļa, kas to būvēja visu, tā atkāpās projām, un nāca tieši tie, kas ieņēma tās pozīcijas, armija pati. Un tad mums bija jāvācas no mājām ārā, un tad jau visi septiņu māju cilvēki atstāja savas mājās. Kā jau nu kurš spēja. Lopi un viss cits palika. Tad brauca prom, tur uz Ezerkalna mežiem, un tur pa mežiem visur izmetinājās. Tā sakot, bēgļu gaitās devās. Cits devās uz Kurzemi pavisam projām. Man tētis arī bija pilnīgi pārlicināts, ka brauks tālāk tik tālāk, kopā ar to armiju, kas atkāpās bēgļu gaitās. Bet nu mums bija tā, zeme bija un mans tētis bija kalējs un arī amatnieks zeme mums nebija, nekāda tāda saimniecība, tikai 3,2ha zeme mums bija. Nu ja kā saka, turēja gotiņu un cūciņu, un zirga mums nebija, un tad vācu armija

mums iedeva zirgu, iedeva rauts un ko nu no iedzīves var ielikt vienā zirga ratos, tas bija, cik vien varēja. Mums vēl bija bitītes, atceros vēl kā paps, vēl gāja, tik un tā tās jau tiks izpostītas, un kā vīrietis ar asarām acīs ņēma laukā visas magazīnas, kas bitītēm jāatstāj ziemas barībai Domāja jau tad tikai par to un ņēma ar visām tām šūnām laukā un salika spaiņos un salika vēl pie ratiem. Mums iedeva, nu tādus, kas kā kādreiz bija, nu tā līnijdroška. Apakšā bij zem tā dēļu grīdas, un tur sakarināja visu mums, kas bija kā saldums. To izmeta un arī vēl tas ar šūnām. To mums visu laiku deva, un bēgļu laikos bija kāds saldums, jo neko citu jau vairs nevarēja dabūt. Nu un tagad braucam, a mums tas zirdziņš bija jauns un nevilka to vezumu. bija jau piekrauts tik cik var, un bija vēl rullis iekrauts un mēs iebraucām mežā uz Ezerkalnu, uz „Rēžas”, uz tām Ezerkalnu mājām un tas mežs bija pilns ar bēgļu vezumiem Un tā mēs arī tur pārlaidām to 23 un 24 septembri. Tēvs aizgāja atpakaļ uz mājām, un viss bija mīnēts. Tur palika vēl vistas un divi bekonī, un vācieši jau tur bija viņu nokāvuši, bekonus un teikuši lai ņem projām un viņi arī nevarēja paņemt, un tad tētis atnesa cik varēja, bet pārējās tad palika mājās. Nu un tad jā kurā jau tas bij, aa, nu jā, oktobrī, kad jau ienāca krievu armija un tad Ezeraklnā tajās „Rēžās” mūs ielika lai padzīvojam. Un tad jau sakās pagastā viss frontē darboties. Visa tā Kniediņa mala bija visa balta, viss liesmās. Tad tika dedzinātas visas tās mājas, lai nav aizsega, jo tur Augšskrogs bija un tad tur kādas divas nedēļas cīnījās. Tad te ir tie varoņu kapi, aizgāja atpakaļ uz mājām paps un viens karavīrs bija palicis un sadedzis tais mājas drupās, slēpies laikam bija vai kas. Man tad likās, ka viss ir sabrucis, jo tai laikā es gāju lietišķās mākslas vidusskolā, un man vajadzēja vēl turpināt iet, un tante ar jau bij aizbraukusi uz Kurzemi, un arī apstākļi bija tādi, un tētis arī teica, ka karš vēl turpinās, ka visiem jāturās kopā. Sākot no gala likās ka viss ir beidzies, ka nekā vairs nav un tad bija tāds skumjš laiks. Tad pienotava bij saspridzināta un tad vajadzēja kas strādā, un tad mums iedeva Izpildkomiteja kur dzīvot, tur Klabazās. Tur ezermalā, mums iedeva dzīvot tur pie tā Vīnkalniņa. Tētis uztaisīja mazu darbnīciņu, bija jau tur mājās savedis sev visādas laktas, darbarīkus šur tur grāvjos lai pēc tam var vilkt ārā un lietot. Tad tur uztaisīja darbnīciņu un strādāja.

Bēgļu gaitās bija daudz krituši, daudzi aizgāja tur uz to Kurzemes katlu un bija arī tādi ievainotie. Man vīrs bija tajās kaujās ievainots un viņš bija iebēdzis mežā un pie bēgļiem piegājis, un tur viņam šitas Mālpils pagastizpildītājs Voldemārs Medni bija iedevis civilās drēbes. Tā viņš tur pie mums tā mitinājās un tā mēs iepazīnāmies, un tad iznāca, ka apprecējāmies. Dzimis viņš bij tur pie Alojās, Rozēnu pagastā, bet palika Mālpilī, jo uzreiz jau nē, un man jau tikai 19 gadu bija un iznāca, ka mēs apprecējāmies, un tad dzīvojām tur pat tehnikumā. Tad mans tētis strādāja pie pienotavas atjaunošanas. Bet manu vīru, jo viņš

bija leģionārs un viņu atzina kā kaut ko īpašs un mums ielika Ziemeļu mājās dzīvot. Mēs 1945. gada rudenī sarakstījāmies, vēl baznīcā paspējām salaulāties. Rudenī... mūs ielika tajos Ziemeļos dzīvot, jo tie bija izbraukuši, pāri jūrai aizbēguši. Un.. tā māja bija tukša un mūs ielika tur dzīvot, un tad pa nakti tie, kas viņi tur bija- izstribiteļi, kā viņi toreiz saucās. e.. Viņu tā kā izsekoja, jo viņš ir leģionārs. un tad viņu .. 1946 gada. jūnijā, arestēja, paņēma, un aizveda, un turpat uz leģionāru nometni aizsūtīja. Atlaid tad pat kad visus leģionārus laida mājās. Nu vismaz labi, ka neaizsūtīja viņu uz tiem tālajiem ziemeļiem ,bet tepat Igaunijā. Tallinā bija, pēc tam atsūtīja uz Latviju, tepat tajā providņikā, darba nometnē. Līdz atlaida pavisam. nu un ... un tad jau sāka strādāt pienotavā un tur „Gobiņos” bija palīgsaimniecība, tur viņš strādāja par saimniecības vadītāju. un pēc tam atkal sākās tie kolhozi, un tad jau sāka domāt kā tad būs.

Ilze- Izvešana Jūsu ģimeni neskāra?

Irēna- Izvešana... tas bij tā. Kniediņos, tādi „Liepskrogi” bija. Kniediņos vācu laikā tur bija gūstekņu nometne un tur bija krievu gūsteknīši, un vācieši viņus apsargāja, bet pa dienu viņus laida pie saimniekiem, lai viņi iet strādāt. Saimnieki kam vajadzēja kādus palīgus varēja viņus paaicināt. Mans tētis arī, tas bija 1943. gadā, bija savesta malka no meža un vajadzēja kādu kas to sastrādā un viņš paņēma tur divus gūsteknīšu, un viens tur bija tās Saikovs Aļoša. Mans tētis jau 1.pasaules kara laikā bija krietni gados, bija piedzīvojis to karus un labi pārvaldīja krievu valodu, un bija arī toreiz laimi meklēt tur Ļeņingradā. 1.pasaules karā daudzi jau domāja, ka tur ir laimes zeme un viņš ar jau tur bija. un tad viņš tur tiem gūsteknīšiem stāstīja kāda ir tā krievu valdība, ka savu tautu nežēlo. Un tam Aļošam bija kādu 16-17 gadi, un ka viņi savus cilvēkus grūž lodēm pa barību. viņš dikti iemīlēja to manu tēvu tas Aļoša. Un tad kādēļ, viņš kādā sakarībā pēc kara parādījās tai Mālpilī. Vēlāk apprecēja latvieti un pienotavā nostrādāja visu mūžu par šoferi. Arī mūsu tētis bija tajos izvedamo sarakstos, a tas Aļoša gāja arī tajos izstribiteļos, un viņš bija tāds labs, un viņš bija tētīm pateicis lai iet laukā no mājas, lai nav mājās, un arī manam brālim bija jābūt prom. Tad mans tētis tur pat Klabazās kūtī izraka bedri un uzkrāmēja mēslus virsū, un paslēpa manu brāli tur, bet nebija nākuši tie izvedēji. Un tad laikam pateicoties tam Aļošam mēs laikam arī palikām. Nu ... mūs neizveda, jo Kniediņa cilvēki arī gandrīz visi tika izvesti, lai gan visu viņiem nodedzināja. ... jā un tad jau Mālpilī bija tā mājturības vidusskola, un tehnikumā man arī tur gribējās it kā, bet nu biju jau ģimenes cilvēks un nekas jau vairs nesanāca.

Ilze- Un kā bija ar kolektivizāciju Mālpilī?

Irēna- mans vīrs dabūja iziet vēl mērnīku kursus, un tajā pavasarī 1946. gada, kad mērīja visiem to zemi jauniem darba zemniekiem. Mums apkārtnē pat bija tāds skaitāmpantiņš: "Pliks un nabadziņš, jaunais darba zemnieciņš". Dalīja tos lopus un deva tiem kam nav, par lētu naudu. Ņēma zirgus nost, lopus un dalīja tiem kam nav. Un mans vīrs gāja arī vēl iemērīt tās zemes, bet vienalga paņēma viņu uz to gūstekņu nometni. Es sāku strādāt tajā izpildkomitejā un tad radās šitā Lauksaimniek biedrība, tepat Vecpilī. Augšā bija izpildkomiteja un apkašā Lauksaimniek biedrība. Nu un šitas Dišreits bija Lauksaimniek biedrības priekšnieks un man dzīvoja kaimiņos jaunībā, un abi bijām mazpulkos.

Tas arī tā vispārīgi it pa tiem laikiem. Par manu brāli tā arī īsti nekas netapa zinām, kas ar viņu notika tajos laikos. Pēdējā ziņa atnāca no Litenes, ka manīts tur uz robežas, bet stāstīja, ka uz viņiem esot šauts un citu ziņu pēc tam vairs nebija...

Ilze- tad teikšu Jums, lielu paldies par stāstījumu!

Irēna- Jā, lūdzu, ņem par labu. Varētu jau vēl varbūt ko atcerēties, tagad uztraukumā piemirsies.

Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Velgu Skačko notika viņas dzimtas mājās „Jaunbūnās” 19.maijā pulksten 17.30. Intervijas laikā nebija nekādu traucējošu fona trokšņu. Velgas kundze bija jau iepriekš sameklējusi fotogrāfijas ar savu ģimeni.

Ilze- Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”. Pastāstiet, lūdzu, nedaudz par sevi!

Velga- Tad kad es piedzimu, 1935. gadā Ādažos. Un tad šito māju atjaunoja, jo tai 18.gadā sabruka vecā ēka. Un tad te tos remontus taisīja un tad dzīvoja tur Brankās, tā jaunā mamma ar tēti. Te šitā māja pieder vectēvam, Jānim Liepiņam. Un un viņu atjaunoja un 41.gadā taisījās viņu iesvētīt, bet tad sākās tās represijas un visus paņēma. Izveda uz tiem Tālajiem Austrumiem, nu uz Sibīriju, bet man tas vārds dikti nepatīk.

Ilze- Cik ilgi Jūs nodzīvojāt Tālajos Austrumos?

Velga- Lūk, un tur mēs nodzīvojām daudz gadus tad. Vecāki, kas palika dzīvi- tētis, mamma un vecmāmiņa un tad viņi atgriezās šeit, 58.gadā. Bet es tur jau biju apprecējusies un gaidīju jau Natāliju, meitu un tad mēs nebraucām atpakaļ. Mums tur jau bija māja uzcelta un pašiem sava dzīve. Nu un tad mēs tur nodzīvojām līdz 62.gadam un 62.gadā pārdevām māju un gribējām braukt šeit uz Latviju. Bet vīratēvs mums, nu kā lai saka, nu tad mēs aizbraucām uz Almatu. Vīratēvs dzīvoja Almatā un mēs aizbraucām uz Almatu. Un tur mēs nodzīvojām no 62.gada līdz 94.gadam. Uz 94.gadu es atgriezos Latvijā, kad sākās jau šiten te tie atmodas laiki un es sūtīju visu laiku, tās saucamās, nu lai varētu kārtot tās pilnvaras māšai, nu tās visas īpašumu lietas. Nu tās pilnvaras jau vairs nebija spēkā, cita republika un viss, un tad viņa teica: "Tev māsiņ jābrauc pašai!" Nu vot un tad es atbraucu un tad sākās man problēmas ar dzīvi, bet vīrs man aizgāja bojā 92.gadā un es paliku viena nu tā teiksim.

Ilze- Un tad Jūs atgriezāties atpakaļ Latvijā?

Velga- Nu un tas es eee nolēmu nu ko tad es, nu te man visi radi nu tad jāatgriežas. Nu grūti man bija, tas jau bija, gandrīz 60 gadi, nu tie gadi tas ir un es ļoti slikti man bija saprašana latviešu valodā. Man bija ļoti grūti, nu tādi vienkārši vārdi, nu tos es atcerējos, lasīju, bet tādus nu bija jākārto zemes grāmata, visi šitie papīri par to īpašu, visādas

izteiksmes. Bet šitiem šķēršļiem es tiku pāri un tad dabūjām to zemi ierakstīt zemesgrāmatā un bija jau atļauja, varēja kaut ko uz tās zemītes rīkoties, strādāt. Nu un tad sākām pamazām. Meita arī palīgā un nots un tad mēs tā ķepurojāmies un sākām darīt. Mazdēls pabeidza 9.klases Mālpilī un tad aizgāja uz Bulduriem tehnikumā. Bet nu viņam nesanāca, laikam nebija tas ko viņš gribēja, bet viņš daudz dabūja, tādu zināšanu par tām stādu, veģetācijas lietām, nu tā un viņš ar tādu lielu praksi katreiz bija priekšpusē, viņš pasaka un vecāki klausā un dara visu. Un tad vajadzēja kaut kur pieslēgties lai varētu to naudiņu kaut kur dabūt nu lai vieglāk būtu sākt savu dzīvi. Nu un tad, 98.gadā atjaunojām šitos mūru un vectēva kūti un tad mēs paņēmām kredītu un paņēmām cūkas. Un un gotiņas, gotiņas man uzdāvināja, māsa. Es vienu gadu dzīvoju pie viņiem kamēr šitā māja nebija sataisīta viņa bija pilna ar cilvēkiem. Ielikti kolhoza laikos. Un kad es tiku iekšā viena istabiņā, es ar māsiņu izremontēju viņu un es varēju 95.gadā kad atbrauca meita ar savu ģimeni, tad mums jau bija viena istabiņa brīva un tad tur mēs dzīvojām. Nu un tad tur tamā pirtiņā kas ir tur lejā uzlikām jumtu un turējām to gotiņu un tad jau 92.gadā tad jau gotiņa saražoja mums jau teļus un tie sivēni kas bija, un tad jau mums kūti bija ar dzīvniekiem. Nu un tad vismaz tas ir pamats ar ko sākt dzīvot. Nu un tā mēs cīnījām visus gadus. AA, nu un tad tā vēl bija, nu mums vēl nesanāca dabūt kādus cilvēkus kas te dzīvoja, viņiem pieprasīja lai viņiem dzīvojamo plātību. Un tur Mālpilī bija tāda sapulce un es palūdzu lai man ar būtu tur blakus, pie viņiem tamā sapulcē lai es viņiem varētu pajautāt. kādus tur jautājumus. Un tu es viņiem lūdzu: "Dodiet viņiem, mums tādu varbūtību", te bija tāda liela daudz bērnu ģimene Šķiglincki, viņi tikai postu darīja tie bērni. Seši bērni un katrs kaut ko, vai uz logiem man ar krītiņiem uzzīmē vai puķēm pumpurus visus norauj. Nu tā, blēņas visādas taisīja. Es saku: „dodiet tādu iespēju lai tiem bērniem tādu dzīvojamo plātību dabūt.” Jo jums tak ir tāda, ka tie bērni dzīvo tā antisanitāru, nu ka tie bērni evar tā dzīvot. Un tad pēkšņi viņi aizbrauca projām un tad bija visa tā Mālpils lielā sēde un Lielmežs tur uzstājās, ka tiešām visai tai ģimenei jādod to priekšrocību, to dzīvojamo plātību. Un tad viņi aizbrauca uz Bukām un tur viņiem iedeva to dzīvojamo māju un tad mums jau klusāk palika. Nebija tos nervus jābojā. Paceļos no rīta augšā, peonijas ziedēja un pumpuri visi norauti. Es iestādu skābenes un sīpoliņus, kad es te vēl visu laiku nedzīvoju, a tie izrok tos sīpolus un ieliek savā dārzā, nu tas ir smieklīgi. bet tas viss jau ir aizgājis senatnē un viss labi. Un tā mēs cīnījāmies un sākām ar tām gotiņām. Visu ko, to zemi apstrādājām, bet atkal nekā pie tās naudiņas nevar lai atspertos. Sākumā mēs izdomājām, labi cilvēki mums pastāstīja, kad jātirgo pašiem- paštirdzniecība, pienu. Un tā mums ierādīja vietas kur var pārdot vasarnīcās un meita sāka braukāt. A, un mums bija vēl tā naudiņa nedaudz, no tās mājas kas bija pārdota Almatā,niecīga. Un mēs nopirkām mašīnu un tad varēja kaut kur aizbraukt un kaut ko dabūt. Un tad solis pa solim un tad mēs sākām atjaunot šitās istabas līdz

minimumam. Visi logi visi sapuvusī nu jau 60 gadus nostāvējuši. Nu un tad mēs cīnāmies, es pa tiem laikiem grāmatvedību kārtoju, kamēr ar datoru nevajadzēja. Bet kad tas viss sākās tad es atteicos, jo man tas viss pa grūtu un tad sākās Eiropas tos projektus rakstīt un uzbūvēja vēl šito te piena māju, mēslu krātuvi un tā sanāca, ka tā dzīve iet uz pareizo pusi. Nu un tad jau vieglāk paliek, bet tad man bija problēmas ar pensiju kad es atbraucu, jo tur Kazahstānā man pensija bija laba, nu pa tiem laikiem 120 rubļi. Nu bet atbraucu, kamēr sakārtoju, kamēr pasi dabūju, pierakstu un tikai tad varēja iesniegt tos sociālā papīrus par pensiju. Nu bet tas bija tāds pārdzīvojums kamēr es dabūju to pensiju un tad man saskaitīja pa trijiem mēnešiem un tad es viņu dabūju. NU ka es neesmu bez naudas, nu es jau kaut kur gribēju iestāties darbā, bet kad paskatās kad tas vecus jau 60 gadi, tad tādi cilvēki jau nevienam nav vajadzīgi. Par tiem laikiem arī un tagad arī tā pat. Nu un tagad es novēroju lai būtu samaksāti visi tie komunālie maksājumi un visi rēķini un par to degvielu. Nu un bija arī tādi grūti laiki kad par to pieņemu vēl viss nesanāk un tad vēl paņēmām to kredītu priekš tiem sīvēniem un to vajadzēja atdot un banka jau nerēķinājās, laikus bija jāatdod. Un nu tā mēs pamazām visu, gotiņas pulciņš palika lielāks, tas piena apgrozījums palika lielāks un sanāk atkal. Un tad es ar tā ņemos, ar to savu pensiju samaksāju komunālos visus, nodokli par zemi. Nu tā būtne līdz šai dienai.

Ilze- Un kā ar sabiedriskajiem pasākumiem, tādus arī apmeklējāt?

Velga- Kad es biju tāda jaudīgāka, es katreiz apmeklēju Mālpilī šito Rezēdu klubiņu. Un tad vēl sabiedriskais transports bija regulāri turp un atpakaļ, bet tagad to Aizkraukles autobusu likvidēja un tad uz Mālpili jau nevar tikt un atpakaļ jau arī ne. Nu vot un tad katru mēnesi mums bija ekskursijas. Kur tikai es neesmu bijusi, nu visur. Un pat vienreiz bijām šitamā Lietuvā, tur ļoti skaistas vietas mēs apskatījām un Valdemārpilī, un Kolkā mēs esam bijušas un Dobelē. Un Ventspilē divreiz, un Kuldīgā. Nu un pagājušo gadu es pat biju līdzī uz Aglonu un tur arī ļoti skaisti un Gulbenē esam divreiz bijuši un Madonā. Tur tai ceplī esam bijuši, kā tur ar tiem māliem, kādus traukus veido. Te pat Cēsīs un Limbažos divreiz esam bijušas, tajā lielā skaistā parkā pie Limbažiem. Nu tā, un šogad man no sociālā aprūpes centra bija tā kā represētajai ielūgums apmeklēt rehabilitācijas centru. Nu un tur es divas nedēļas ārstējos, atpūtos, tā garīgi jauki, priekš dvēseles.

Ilze- Varbūt vēl nedaudz sīkāk pastāstīsiet par dzīvi Sibīrijā?

Velga- Nu tie gadi, kas nodzīvoti tamā, tais Tāļajos Austrumos, tai Sibīrijā tur jau visādi gāja. teiksim tā, ka tā dzīve bija tāda, viss bija ierobežots. Ar mācībām, ar visu to dzīves gaitu, nu nebija tā, ka to ko tu gribi, ka to visu var atļauties, nu nabadzīgi mēs

dzīvojam, ļoti nabadzīgi. kaut visi strādāja. Vecāmamma un vectēvs, šitā Annas tante un Eduards, vot šitie visi te bija līdz mums. Tētis bija citā vietā, Varkutā, lāgerī, nometnē. Viņš atgriezās jau slim, Parkinsona slimība bija viņam tāda, bet vienalga atbrauca uz Latviju, 58.gadā viņi atbrauca, bet mira 64.gadā. Nu tā slimība progresēja un nu tā. Un šitas te mans vectēvs, Jānis Liepiņš Tas palika Sibīrijā, un mana vecmāmiņa Marija Miķelsone arī palika Sibīrijā. Un šitas ir vecmāmiņas mamma un tēvs. Tās ir mammiņas māsas- šitā ir Vallijas tante un tā ir Mildiņa. Visi jau ir aizsaulē. Un te tas Edu onkulis, Liepiņš. (rāda fotogrāfijā) Un tad šitā māja bija sadalīta - divi dēli. Edu onkulis pabeidzis Priekuļu tehnikumu un viņš bija kā mehanizators un pat tur Sibīrijā bija tādā uzskaitītā MTZ, kur traktorus laboja. Un viņš visādas racionālas idejas ieteica, kā to tehniku labāk uzlabot, lai tā ilgāk un labāk kalpotu. Un viņš katrreiz tā kā tēvs nebija, tā kā nu lai izdzīvotu. Kaut kādu naudiņu pelnīja un katrreiz ģimenei kaut ko atstāja. Nu un mums bija ļoti liela traģēdija kad aizgāja aizsaulē vecmāmiņa, Marija Miķelsone un Jānis Liepiņš. 43.gadā mira vecmāmiņa un 46.gadā pavasarī aizgāja mans vectēvs. Un kaut kā tā bija ka skumji palika. Viņš tā rūpējās par to vecmāmiņu, bet viņš laikam kad dabūja tādu ziņu, viņš ļoti pārdzīvoja par tēti, par dēlu, ka viņš ir projām, un viņam bija tur tāda vēstule, kad viņam tā veselība, svars viņam bija 57 kg. Nu un saproti, kas tas ir, gandrīz badā.

Nu un tad visas tās rūpes. Mammiņa strādāja fermā, teļus kopa un viņai nebija neviena brīvdiena. Kā no 41.gada līdz 58.gadam viņa nevienu dienu nedabūja brīvdienu. Nu tad viņa strādāja tā- no agra rīta līdz vēlam vakaram, un vakarā vēl kaut ko parūpējas. Un vecmāmiņa rūpējās par mums lai mēs būtu paēduši, lai būtu kādas drēbītes ko uzvilkt mugurā sausas. Ar drēbēm jau arī nebija nekāda vairums. Kad lietains laiks sākās, dubļains, tad bija tā uzadīts vilnainas zeķes no aitas vilnas un tad tās kalošas un tad trīs kilometrus uz skolu jāiet pa dubļainu ceļu. Kamēr uz skolu tiek tad visas kājas slapjas un tad otras zeķes tamī somiņā pie grāmatām. Tad tās netīrās noliec zem sola un tās sausās uzliek kājās. Es tikai tā tagad domāju- kā viņa varēja šitās zeķes izžāvēt uz dabūt līdz nākamai dienai lai viņas atkal būtu sausas. es līdz šim reizumis tā iedomājos, cik viņai bija tās pacietības. Un katrreiz kad mēs nācām no skolas viņa katrreiz nāca mums pretīm un - Kā bērni iet? Jāsmaida bija, kad visi smaida viss bija labi. Nu un viņa mums palīdzēja līdz 4. klasei, mājasdarbus pildīja. Viņa mums mācīja, latviešu, krievu un vācu valodu. Viņa ļoti labi rakstīja krievu valodā. Tas bija mums perfekts cilvēks. Nu un tad tur bija 7 klases un tad bija jāiet uz centru mācīties, tas bija 50km no mūsu mājas. Bet pa taisno varēja tika ziemā tikt, kad viss bija sasalis ar zirga ragavām braukt. Nu es 9 klases pabeidzu, bet es tālāk nevarēju mācīties, jo tas laiks bija tāds. Brālis palika tāds slimis un brālim vajadzēja zāles, nu garīgi un mikstūras vajadzēja. Nu un

mājā, tētis vēl nebija atgriezies. Un nevar saprast ko ar to puiku darīt. Un dzīvoju tur pie vienas tantiņas un viņai vīrs saka, nu tas saimnieks- nu es tev došu savus zābakus, iznomāšu, nu tev būs jāiet darbā kaut kur. Nu un tā saimniece iekārtoja mani pastā strādāt, par pastnieci.

Ilze- Tas ir šeit Mālpilī vai tur izsūtījumā?

Velga-Tas ir tur. Nu un mani iekārtoja tamā pastā par pastnieci un iznomāja man tos kerzas zābakus. (smejas) Nu un kā es dabūju to pirmo algu nopirku sev kerzas zābakus un vēl pārējo naudiņu aizsūtīju zālēm un ziepes nopirku un vēl pulksteni, nu šito hodiņku. Tas nebija, mums pulkstenis mums nebija. vecmāmiņa mūs katru reizi sūtīja uz skolu kā nodzied gailītis, tad bērni jāceļas augšā, lai neaizgulētos, Stundu bija jāiet līdz skolai, tie 3 km. Tad viņa uzdzied mums tādu dziesmu: "Deti v skolu sobiraitis, petušok propel uže davno, proba odevaites solnuška smotret v okno." Nu vot tā, un tad mēs, nu tas pulkstenis obligāti mums vajadzīgs. Un tas es tā strādāju un tur es iemācījos, jo man visur bija tā interese. Un tad tā vecākā pastā man saka- tev jāmacās par operatori, kas pieņem ar visām šitām te, tu esi saprotoša meitene un tā es izmācījos ar tiem skaitļiem pareizi skaitīt un man tas viss sanāca un es strādāju tad kā operatore. Nu kad un tad kad man kāds paliek slimš, man obligāti- tu jau visu saproti, tu aizvieto to cilvēku, ja kāds aiziet dekrētā, man jāaizvieto. Un tad visus tos tādus pasta darbus es labi zināju. Un kad es apprecējos tamā pastā, vīrs man teica: "Nu ko tu tajā pastā strādāsi?" Nu tās algas bija mazas, un vienreiz bija man tā - nu tur bija tāda kļūda darba, viena pastniece no tālās sādžas, tāda viltniece, es viņai iedevu pensiju visus tos rēķinus un viņa neparakstījās, tai žurnālā. Un tagad viņa iet no otras puses un viņa bāzās atkal virsū: "Iedod man to grāmatu, tu tak man neiedevi naudu" . Un es viņai otro reizi iedevu to naudu un tad viņa parakstījās. Un tu zini, vakarā jāatskaitās grāmatvedībā un man nauda nav un mēs ar to draudzeni, mums bija iecerēts- nopelnīt papildnaudu lai dabūtu nopirkt rokas pulkstenīti. Un to vajadzēja sūtīt no Maskavas, pasūti un tad samaksā kad atnāk. Un mēs nopelnījām naudu un es jau gribēju pasūtīt un bāc, un šitā te. Nu un ko vecākais saka, nu ko tad darīt es tevi no darba nevaru atlaist jo jāmaksā, bet jāiet strādāt citā darbā jo es nevaru tevi vairs te kā operatori turēt. Nu es atkal sāku citu darbu- no vilcieniem saņemt pastu. Nu un tad kamēr trīs mēnešus kamēr es samaksāju. Nu un tad skaldīju malku un viņa krāmēja to malku, tepat pastā. Atveda apses klučus 3m, un tad mēs viņus sazāgējām ar šito te rokas zāģi un es skaldīju viņa krāmēja grēdā, un tā mēs pelnījām papild- naudu. (smejas) Un tad vēl mūs sūtīja uz šito te, nu tur neko nemaksāja, uz visādiem darbiem, nu kas rudenī nāk, nu uz tādām kā talkām. Bija jālāpsto graudi un jāšķūrē.

Un kad es apprecējos vīrs jau par manīm rūpējās, viņš labi pelnīja. Strādāja uz tām mašīnām kas no meža baļķus veda un vēl mums bija saimniecība, jau bija gotiņa un sivēni un dārzs. Es provēju auklīti dabūt, jo man bija dikti garlaicīgi mājā sēdēt, bet vīrs teica- tu vairāk pazaudēsi kā nopelnīsi. Nu un tad kad mēs 60.gados, mums bija skaista māja uzbūvēta, bet pircēju nebija, nu izdomājām, ka jābrauc prom. un tad par kaut kādu sīku naudu pārdevām to māju, koka guļbūve, nu skaista māja. Mēs braukājām ,kad vēl nebija tie juku laiki, braucām o Almatas ciemos, un es apmeklēju kapiņus kur ir vectēvs.

Tad mums nebija ledusskapji un tā kā tur bija karstas vasaras, tad es katru dienu ar bērniem gāju uz veikalu un iepirku tur kādus gramīņus, bet tas bij' līdz 65.gadam. Un tad sākās tie grūtie laiki kad bija jāstāv rindās un nevarēja pirkt maizīti un mannā. un tad iekārtoju bērnu bērnudārzā ar tādu nolūku, kad es tur strādāšu un tad bērni arī tur būs. Nu un tad es biju priecīga, ka tie bērni ir tai bērnudārzā, jo tad man nebija jādomā par to ēdienreizi, jo alga jau arī tur bija ļoti maziņi. tas bija kādus trīs kvartālus no mums. Un tad mēs tur nopirkām tādu mazu privātmājiņu ar mazu dārziņu. Un no vīra sakrātās algas mēs nopirkām ledusskapi, jo tad varēja ko nopirkt un paglabāt. Septiņus gadus mēs tur nodzīvojām, un tad pēkšņi visu to mūsu kvartālu viena tipogrāfija nolēma visu likvidēt un celt jaunu būvi sev un iedeva mums dzīvokli. Un tā mēs 70.gadā pārbraucām uz pilsētas dzīvokli, 3 istabu un tur nodzīvojām 24 gadus un tad pēc vīra nāves es nolēmu atgriezties Latvijā.

Ilze- Varbūt jūs varētu tagad nedaudz pastāstīt par laiku pirms izsūtīšanas, par saimniekošanu šeit?

Velga- Vectēvam bija ieliktas cinkotās trubas no akas un pumpēja iejūdzot zirgu un zirgs staigāja un ūdens nāca, tas bija kad man bija 5 gadi. Kūtī stāvēja 20 gotiņas un rokām slauca, vectēvs un vecmāmiņa. Un krējumu veda uz Inčukalnu, augstākā labuma. Jūdažos ziemā savāca ledu un tad pagrabā to glabāja.

Nu saimniekošana viņiem bija tā, vectēvam bija tās 20 gotiņas ,izbraucamais zirgs, darba zirgi, pļaujmašīna. Te pāri ceļam bija liels siena šķūnis un tur visu to labību saveda. vectēvam bija 4 māsas un viņi kopā dzīvoja un palīgā nāca viens otram. Tur Dārziņos dzīvoja viena māsa un tad tālāk bija viena māja „Grandās” un „Beitās”. Bija tāda kūliņ metēj mašīna un tad meitas nāca un sēja tos kūlīšus un tad labā laikā, tad bija tādi lieli vāgi un tad tos kūliņus salika viršu un veda te tai lielajā šķūnī iekšā. Un tad ņēmās un veda projām, un bēra tajā klētiņā apcirkņos iekšā. Bet sienu tad lika visu zārdos un tad pie kūts bija tāds uzkalns un tad no tiem zārdiem bēra uzreiz uz kūts virsu. bet gotiņām pakaiši bija kūdra. Tur

tālāk bija vistu kūts, tur turēja 100 vistu. Un vectēvs taisīja to kūdru, bet te Mālpilī bija cilvēks, kas audzēja tās vistas un tad vectēvs deva kūdru, bet viņš cāļus.

Vectēvu neveda uz Sibīriju projām, tikai mammiņu un tēti, jo nav uzticams cilvēks. Bet vecmāmiņa teica, ka ja mēs nebrauksim līdz bērni aizies bojā. Bet tētis bija kā virsnieks un pēc tam to dienestu bija pabeidzis un tad Allažos bija strādājis, ka pagastveča vietnieks. Bet tētis bija izglītots un tāpēc bija neuzticams, tad ģimene arī projām. bet tētim bija nopirkta māja „Eniņos”, te uz Dublīšu pusi, neliela māja un zeme 50 ha. Un tu viņi turēja cūkas, bet dzīvoja šeit. bet tad 40. gadā janvārī visa tā nauda jau bija samaksāta. Un tad viņi likvidēja visas tās cūkas. Vecāmammiņa tur ņēmās, un tur aiz mājas bija tāda neliela mājiņa kur vistas bija. Viņa gatavoja tās pusdienas un tur bija liels galds un katrreiz sanāca tie talcinieki, un citreiz paņēma uz nēšiem un nesa tās pusdienas uz laukiem un es katrreiz skrēju līdzi.

18.gadā kad bija pirmais karš un revolūcija vācietis nodedzināja tos „Eniņusu” un palika tikai pagrabs un tad viņi bija kā bēgļi Krievijā un 21.gadā atgriezās un visi tie radi atkal savācās. Un vecmāmiņa stāstīja ka vizināja maija mēnesī ārā no meža baļķus, mežs bija palicis dzīvs, nebija nodedzināts. Un cīruļi dzied un man no prieka asaras birst kad esam atkal savā zemītē. Vispirms uzbūvējuši to pirtiņu, lai var nomazgāties un tad šito māju. Mājai viss bija sapostīts, tikai tur tas gals bija palicis. Viss bija sacaurumots ar ložmetējiem, šāvuši. Un šitamā vietnā viņi visi mitinājās. Un tad mēs atkal 95.gadā atjaunojam atkal (smejas) Nedod Dievs lai atkal būtu kādi kari, lai bērni un mazmazbērni dzīvotu, lai nedzirdētu šito šausmu.

Toreiz, kad mūs veda projām, es kā atceros tāds drūms laiks bija, tas laikam bija tas 14.jūlijs, lidmašīnas tā lidoja tā uuuuu, debesīs, viss tāds drūmais laiks. Un visas tās pekeles sviestā tamā mašīnā atklātā, un mūs uz Inčukalnu aizveda. un tur bija visas tās vectēva māsas pretī un tas ešalons ilgi tur stāvēja kamēr visus tur sabāza iekšā. Tie jau bija tādi lopu vagoni, tur bija tādi mazi lodziņi 4, no vienu pusu un otru pusi un tādas lielas durvis. Un tur tajos vagonos bija tādi kā plaukti, tādi kā gul'vietas. Un tie raid kas bija te tad viņi bāza visos tajos maisos. Un laiks jau bija ierobežots, vairums nebija ierobežots cik var ņemt, bet laiks bija ierobežots. Un tad glābiņš bija tas, kad tās mantas bija sabāztas tajos maisos, kad varēja samainīt pret kaut ko, jo bija laiki kad tajā Sibīrijā nebija ko ēst un varēja vietējiem par maizes gabalu vai kartupeļu spaini samainīt. Nu un tad šitos te kas palika tie lopi un zirgi tos visus uzskatīja, kā pilnvarots bija tētis brālēns no „Beitām”, bet pēc kāda laika kolhozs visu savāca. Siks'nās bija dakteris un zobārsts, un tad mammiņa ar to mūsu vāģi tur brauca, drošas

va ikā viņas tur saucās. Un tad bija kamanas tādas un tad tur tādu lupatdeķi iemeta un uzmeta virsū un tad ar otru uz kājām uzlika.

Ilze- Paldies Jums par atvēlēto laiku!

Pielikums Nr.11.
Intervijā iegūto datu transkripcija

Intervija ar Andri Kerseli notika viņa paša mājās „Kalējos”, 13.martā no pulksten 12:45 līdz 13:40. Intervijas laikā ar papildinājumiem un iestarpinājumiem piedalījās arī viņa sieva.

Ilze- Labdien, es esmu Ilze Vilciņa un mācos Sociālo zinātņu fakultātes, Informācijas un bibliotēkzinātnes nodaļā. Mana bakalaura darba tēma ir „Mālpils novads iedzīvotāju atmiņu stāstos”.

Andris- Dzimis es esmu 1936.gadā un kara laikā es biju tieši skolas vecumā. Dzīvojām pienotavas telpās, un māte strādāja par skolotāju skolā. Taču teju visu mūžu esmu nodzīvojis šeit, „Kalējos”

Ilze- Pastāstiet sīkās par tiem laikiem.

Andris- kara laikā, nu kā, es varēju sākt iet skolā oficiāli. Mamma bija skolotāja un es tur līdz pavazājos dažas reizes, un sākās, zin, tā frontes nāca tuvāk un metu to plinit krūmos (smejas). Nu tā - tie kara gadi. Tos mēs pavadījām pienotavā. Tēvs bija galvenais grāmatvedis. Dzīvojām pienotavas telpās, augšā otrajā stāvā, un tēvs mācījās par grāmatvedi. Un tad tā sakot, kamēr nāca iekšā tie krievi, vācieši pielaida iekšā tur mašīntelpā uguni un tad tas viss gāja augšā. Tāpat kā dzirnavas, kas bija blakus.. taisni brīnums, ka Mālpils kultūras nams palika neskarts. Neviens to neizprot. Kāpēc tādu vietu nodedzināja, bet kāpēc tādas mājas ne. Varbūt, ka cilvēki nebija iekšā, bet.. es nezināju vairāk neko. Vācieši dedzināja un pēc tam aizbrauca blakusvāģos. Mēs bijām „Gobās”, kad nāca Mores kauja, tur visa pamale ārdījās. Nu un tagad bija tā. Pa dienu izbrauca vācu mašīna un izmeta ārkārtīgu kaudzi Mores mežos. Nuu ar vienvārd sakot, tūliņ tur aiz meža. Un tagad ir pulksten trīs un tā iebrauc ar blakusvāģi pagalmā un saka "attaisiet logus vaļā mēs laižam Buku tiltu gaisā". Tagad nu visi gaida būs baigais blieziens un ir tik tāds buikš, mākonis paceļas augšā, un tā tie puikas brauc prom uz Rīgu. Bet ir jau par vēlu. Pēc stundas krievi būšot klāt. Un sākās, viss lauks uz „Kalnavēnu” pusi bija pilns ar mašīnām, ar visu. Un visa tur tā pļava bija pilna, viss viena liela krievu jūra. Iegāzās tagad „Upītēs”, un saimniecei uz rokas pulkstenis, un lamājas, tur tis mājās un ņem nost. Bet krievs noraustījās. Tur ja tie, kas nāks tie armijnieki, tie bij dulli, ne jau kā tie aizmugures žurkas.

Nu un ko darīs, tad tagad tie „Kalēji” paliek tukši. Nu un visi bij uz Sibīriju aizgājuši (liela pļava pie aiz Bukām pie „Kangaru” mājām), viss tur bija pilns. Siena šķūnītī un pļavā

viss bija čūsku pilns. Kūra tur tos ugunskurus. Vienreiz gaisa bumbvedējs bija Sibīrijā nometis veselu kaudzi vienā stūrī, nezinu ko viņš bija tur mēģinājis noķert! Un tad tur augšā bija liels šķūnis. A tur bija vācieši aprakuši munīcijas kastes, bet tagad nevarēja vairs atrast kur tieši. Es jau viņiem teicu, lai paņem kādus sešus metrus uz augšu, bet viņi neklausījās manī, un beigās bija atmetuši tam visam ar roku. Vēl zinu, ka tur tai Buku mežiņā pie viena lielā koka ir norakts viens vāciešu karavīrs, tur pie upītes. Lidlauks nebija skarts, nāk bombardē, visas svecītes met laukā, viss lauks uzarts, bet lidlauku nekā. Un tur bija reiz vācu daļa, taisni birzītē aiz vecās skolas, un sagāza visu tur virsū. Bija viena izcili resna egle, un es kā puika vēl gāju uz skolu pa turieni, ko tik tur nevarēja atrast, bet bija jau bail ķerties klāt! Kas tik tu nebij, patafoni, plates, zirglietas. Bumbas, laikam nevarēja no gaisa tā notēmēt, tad bija savālēts tepat zem mūsu kūts laukā, un tad tur augšā bija gāzuši, tādi lieli baseini palika.

Un pa to skolu, vāciešiem nebija nekas, bet krieviem bija lazarete. Tad sākās tā rakšanas kampaņa, kad visu beigtos raka nost. Viens bija te kokos atrasts, ar grābekli kopā kasīja un maisā lika. Nāca rudens laiks un tad tur ar ķekšiem, ar gumijas cimdiem, zābakiem bija kasījuši laukā un likuši baltos zārkos no visiem grāvjiem. Tepat pie Vibrokas. Un tie grāvī mēnešus divus nostāvējuši, un šie gaidīja, kad piesals. Brāļu kapos, vienā bija tās tranšejas sarkuši, un tad sagāza iekšā, bet vieni jau gulēja kopā, vācieši, krievi. un tad viņi sākumā apraka tur. 1945. gadā nāku mājās, un šie tur ķeksē šos ārā un liek tos zārkos, un smaka bija neiedomājama, un man bija bail. Un smaka bija tāda pa kilometru. Un tad uznāca ziema un šos uz tiem Brāļu kapiem. Un tas bija ārprāts, kā tie veči bija pārdzērušies, jo nevarēja jau to smaku turēt un visu nakti vemj, (smejas) un tad visu tos zārkus savāca. Vēl tur bija viena sieviete, medmāsa no Novosibirskas atrasta tajos ierakumos, ar visu bildīti vēl bija mēteļa kabatā. Dievs ar viņiem, nevienu vaļā jau nevēra, kad raka nost, jo kad tur vairs bija ko redzēt. Tad visi gāja atpakaļ uz mājām. Tēvs runāja perfekti krieviski un māte, bet mātes sākumā negāja uz mājām, gāja tēvs ar onkuli. A mūsu mājās jau bija ienākuši kaut kādi, tādi nopietnie un augsta ranga. Bet viņi ļāva mums te nākt, atļāva vienā istabiņā padzīvot. Tai laikā tā frontes līnija jau uz Rīgas pusi gāja, un visa Vibroka bija sarakta.

Nu un krustēvs vācu laikā audzēja tabaku un bija dabūjis šnabi, un tad to visu varēja iemainīt pret masu graudiem. Viņam tur pie mājas jumta bija ietaisīta visa aparatūra, tāda solīda. Tēvs bija draudzīgs pēc dabas, un tad krievi bija viņam iedāvinājuši vācu binokli, tādu trofeju. Dažos ierakumos tika samestas šautenes un pēc tam aizraka ciet. Pašiem jau arī tai laikā bail bija, kur tad te Mores kauja, visos pakšos šāva un visa pamale naktīs vārījās. Tāds troksnis bija kad bumbvedējs strādāja. Tur pie pienotavas vēl radars bija uzstādīts un strādāja. 1944.gadā trakākās kaujas notika Kniediņā. Viss sašauts krustām šķērsām un tad

tur viss mežiņš lejā samīnēts un sabombardēts. Tie vācieši bija neganti. Kā tie krievi nāca iekšā tā saspridzināja to pienotavu un visu samīnēja, pat vietas kur neviens nekad nestaigā. Bet tiko nāca ziņa, ka krievi pa taisno no Mores nāk, tā paņēmām vagu uz Rīgu. Iebraucām Rīgā, jauni puikas un tur Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs un mūsu armija. A tur viena mašīna vāca cilvēkus braukšanai prom, jo teica, ka tiem kas neaizbrauks būšot beigas, Tā tur saleca trīs dāmas ar koferīšiem. Māte arī gribēja braukt un mēs arī būtu jau gandrīz aizbraukuši, bet tētis tik teica: „kas būs tas būs, vai tad tik traki būs”. Nu un tā mēs neizbraucām un palikām. Pienotava bija pirms Zvirgzdiem, Alusbrūžas. Tā bija pirmā vieta kur kaut ko ražoja. Pienotavu atjaunoja, āra sienas jau palika, un tās apmeta. No sākuma tur kaut ko darīja, arī mans tēvs pie tiem atjaunošanas darbiem.

Ilze- Kāda bija tālākā dzīve?

Andris- a es sāku atkal skolā iet. Vēl gan gāja tas karš un viss pārējais. Un vienu dienu lidoja bumbvedējs sašauts un nogāzās tepat netālu no skolas. Bet bija diezgan labi nokritis, purvā gan. Bet bija Nācis lejā, tā planējot un tāpēc nebija iedūries ar degunu zemē, bet tā smuki uz vēdera nokritis, bet par nelaimi tieši akacī un tāpat faktiski nogrima. Tad nu mēs puikas būdami skrējām skatīties to lidmašīnu nokritušo. Sākumā gan šķita, ka ir daudz tuvāk nogāzusies, bet beigās sanāca kādi seši kilometri ko skriet, bet kas tad mums puikām tas bija. Tā jau patiesībā bija pilns purvs ar lidmašīnu atliekām un bumbvedēju izmestajām svecītēm. Bija jau bail ķerties klāt, jo daļa nebija sprāgusi un pagastā tika dzirdēt, ka pāris esot šitā uzgājuši gaisā.

Jā, un vēl tie bumbvedēji bija piebēruši pilnu to pienotavas dīķi. Nezinu kāpēc viņu tā bija sametuši čupas tai dīķītī, bet vēl ilgi pēc tam no turienes tika ķeksētas laukā tās bumbas.

Ilze- Kā bija ar izvešanu, tā Jūsu ģimeni neskāra?

Andris- nē, tā lieta pagāja mums secen. Bet tuvējās apkārtnes mājas gan izveda. Un tad jau sākās tā visa kolhozu lieta un tad tika dalīta manta un zeme. Tad tur tai laikā tiem krieviem bija tāds kino laiks, skatījās filmas un mūzika skanēja. Mēs jau puikas, protams, gājām arī tur klausīties to visu. Tai tagadējā tehnikumā bija ierīkots tehnikums kur apmācīja visus tos jaunos speciālistus. Nu tas tā, fragmentāri par to laiku. Ja jau tā vēl bik padomātu par tiem laikiem varētu jau vēl daudz tādu fragmentu izstāstīt ar labiem notikumiem.

Ilze- paldies par interviju!

Andris- lūdzu, lūdzu!